1001 de FETE

ALE ADEVĂRULUI ȘI MINCIUNII

GHEORGHE MARIN

154.449

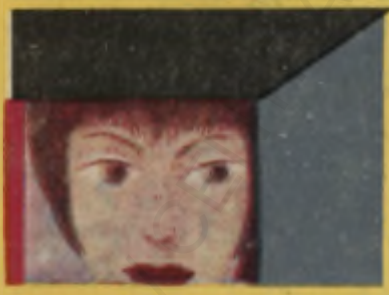

II-154.449

EDITURA ALBATROS

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
II - 154. 449

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GHEORGHE MARIN

1001 DE FEȚE ALE ADEVĂRULUI ȘI MINCIUNII

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Coperta de DONE STAN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

42655

GHEORGHE MARIN

1001 de FEȚE

ALE ADEVĂRULUI ȘI MINCIUNII

160528

185051
B.C.U. - IASI

EDITURA ALBATROS

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITAR

9 a MAR 1976
B.C.U.
Rle 426590

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dacă nu ne-ar interesa adevărul,
n-am vorbi despre minciună.

INVITAŢIE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VALENȚELE CUVINTELOR

„Unde vei găsi cuvîntul
Ce exprimă adevărul ?"
Eminescu

Cînd oferim cuiva o floare avem iluzia că dăruim o fărîmă din sufletul nostru.

Cînd oferim o floare, sufletul nostru capătă limpezimile picăturii de rouă.

Cînd ni se oferă o floare, trăim iluzia că primim o fărîmă din sufletul altuia.

Cînd ni se adresează un cuvînt sincer, ne închipuim că ni se oferă o floare, un strop de suflet care se îndreaptă spre noi. Gestul de a oferi o floare sau de a adresa un cuvînt poate fi înțeles ca un simbol de prețuire, de respect, de afecțiune, de dragoste — o rază de lumină !

Dintre ființele acestei planete numai omul este capabil să ofere flori. Numai omul poate dărui suflet. Montaigne spunea că nu sîntem oameni decît prin cuvînt. Cuvintele sînt flori pe care ni le dăruim unii altora pentru a ne exprima omenia.

Spre deosebire de animale, omul s-a ridicat la capacitatea de a raționa și de a comunica prin cuvînt. Omul cunoaște cauzele, înlănțuirea fenomenelor, prevede urmările faptelor sale. „A te folosi cu prudență de judecată și vorbire, spunea Cicero, a face cu toată cumpănirea ce ai de făcut, a vedea și a respecta adevărul în orice, înseamnă a avea o conduită frumoasă..." *.

* Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri*, Editura științifică, București, 1957, p. 83.

A vedea și a respecta — una din cerințele supreme ale conduitei omenești ! Dar ce înseamnă a vedea adevărul ? Ce înseamnă a respecta adevărul ? În ce măsură cuvîntul slujește sau nu adevărul ? Cuvintele sînt mesaje ale dragostei sau ale urii ?

Doamna de Lambert acorda cuvîntului puterea inestimabilă a luminii („Cuvîntul este pentru urechi ceea ce este lumina pentru ochi").

Atunci cînd judecăm conduita noastră ne gîndim oare și la cuvintele pe care le dăruim celorlalți ?

Cuvîntul este un mijloc de comunicare. E în voia omului să-l folosească pentru a transmite ceea ce crede de cuviință. Se poate admite că, prin definiție, cuvîntul (expresiile, limbajul) este un mijloc de comunicare între oameni.

Primii oameni și-au anunțat unii altora că au descoperit un vînat, un izvor, un pom, o plantă, s-au anunțat în caz de pericol, au comunicat între ei în organizarea vînătorii, apărării, a muncii etc.

Logica nu ne poate îndemna decît să credem în valoarea pozitivă de comunicare, de înțelegere, de într-ajutorare, a cuvintelor. Progresul oricărei societăți implică o anumită într-ajutorare, conviețuire, organizare, norme sociale. Nici un pas înainte nu s-ar fi putut realiza dacă *limbajul* nu ar fi fost *în primul rînd un instrument de comunicare a adevărului.*

Putem face din cuvintele noastre izvoare de lumină, pentru cunoașterea celor din jur, pentru apropierea onestă și corectă dintre oameni, sau să facem din ele măști ale gîndurilor și ascunziș faptelor noastre, cum spunea Talleyrand.

Nu fără rost moraliștii, filozofii și psihologii, oamenii de știință și politicienii din toate timpurile s-au simțit tentați (poate datori) să aducă în discuție atitudinea omului față de adevăr și față de minciună, ci pentru că aceasta ascunde o anumită gravitate, pentru că, asemenea atîtor categorii etice, atitudinea față de adevăr și minciună este o problemă de viață.

Socrate sfătuia pe cei ce-l ascultau să judece ei înșiși și să cerceteze tainele lucrurilor pentru a afla unde este adevărul : „Nu crezi și tu că este un cîștig pentru aproape

toți oamenii să deslușim felul cum stau lucrurile în fiecare problemă ?" * Socotind cuvintele anticului filozof un îndemn folositor, pornind de la experiențele milenare transmise de filozofi, scriitori, pedagogi, moraliști, comparîndu-le sfaturile și judecîndu-le în lumina faptelor de viață ce ne înconjoară, încercăm să deslușim cîteva din multiplele nuanțe și valențe ale adevărului și minciunii.

Facem aceasta cu gîndul la noblețea omului și a cuvîntului. Ne gîndim că atunci cînd primim flori, ne place să fie dăruite cu omenie. Ne place ca florile să fie mesaje ale sufletului — adică simbol al prețuirii, respectului, afecțiunii, dragostei — nu ale înșelăciunii, nu ale urii.

* Platon, *Dialoguri*, E.L.U., 1968, p. 59.

EXTREME

Dacă oamenii nu ar avea nevoie de adevăr, n-ar mai discuta despre minciună. Pornind de la această convingere, am întreprins o anchetă al cărei prim rezultat constă în aproape 700 de răspunsuri primite prin corespondență din mai multe localități sau înregistrate direct cu prilejul numeroaselor convorbiri pe care le-am avut pe tema adevărului și minciunii. Prin această anchetă personală am voit să cunosc opiniile unor oameni diferiți ca vîrstă, preocupări și pregătire, atît pentru a-mi confrunta propriile convingeri, cît și pentru a avea repere de referință. Cu satisfacție, pot spune că multe dintre aceste răspunsuri au avut darul să mă aducă, uneori, la realitate, cînd alunecam spre puritanism, dar și să-mi insufle încredere în dorința oamenilor de a fi sinceri, deschiși, încrezători.

Domnul A., de pildă, departe de a pretinde că este un adept al adevărului, aflînd că mă preocupă elaborarea unei asemenea lucrări, s-a exprimat cu vădită ținută protestatară :

— Și ce vrei, domnule, să spui oamenilor în cartea dumitale ? Le recomanzi cumva să nu mai mintă ?

Într-un fel, în mirarea interlocutorului găsisem motiv să mă îndoiesc dacă dorința de a scrie despre minciună și adevăr este o intenție tocmai fericită. Dar, ca o „fatalitate", mă văd asaltat zilnic, în cele mai curioase împrejurări, de propriile mele întrebări. Oare putem pretinde că minciuna trebuie condamnată, cînd și omul

cinstit minte din cînd în cînd ? Mă întreb dacă personal n-am recurs la cîte o minciună şi-mi reproşez, asemenea domnului A., îndrăzneala de a sfătui pe alţii să nu mintă. Acelaşi alarmat interlocutor adăugase intrigat :

— Şi dumneata ai să-ţi înveţi copilul să nu mintă ?

— Am să încerc.

— Dacă ai să reuşeşti, nu-l văd pe copilul dumitale realizîndu-şi dorinţele, nu-l văd fericit.

Nu încerc să-l contrazic, şi nici nu susţin că experienţa sa de viaţă ar avea vreo... fisură. Dimpotrivă, trebuie să recunosc că domnul A. a urcat, o vreme, uluitor în ierarhia administrativă, şi nu ştiu de ce s-a ajutat mai mult : de adevăr sau de minciună ? El spunea că omul nu trebuie să piardă timpul întrebîndu-se de ce să se slujească în atingerea ţelurilor, ci să şi le atingă fără prea multe probleme de conştiinţă.

Un alt interlocutor, la întrebarea mea dacă obişnuieşte să mintă, mi-a răspuns cu dezinvoltură, afirmînd :

— Dacă am de profitat, mint fără remuşcări.

Mi-a explicat, fără să roşească, unele momente în care, minţind, a avut de cîştigat. În încheiere, l-am întrebat :

— Cînd vei avea copii, ai vrea ca ei să mintă sau nu ?

— N-am să-i învăţ să nu mintă, pentru că au şi ei nevoie să se descurce în viaţă. Bineînţeles, n-am să admit să mă mintă pe mine. Pe ceilalţi să-i mintă cît or vrea, dar pe mine NU !

Este, totuşi, semnificativ că acelaşi domn A., aflat în rol de şef peste un număr nu prea mare de subalterni, uitînd de propriul principiu, se lamenta, neştiind ce măsuri să ia cu un subordonat :

— Auzi, domnule, R. nu vrea să înţeleagă... *M-a minţit cu neruşinare, ca pe un nu ştiu cine, fără nici o urmă de respect !*

Clocotea de furie. M-am gîndit la cei ce mint, la cei ce nu mint, la cei ce sînt minţiţi, la bîrfitori, calomniatori, intriganţi, la arivişti, lăudăroşi, la multiplele feţe ale adevărului şi ale minciunii şi mi-am zis că acei ce vor crede că a citi o astfel de carte înseamnă un cîştig să o citească şi să-i pot mulţumi măcar pe

sfert, iar cei care cred că ar pierde vremea răsfoind-o să renunțe de la bun început, căci în mod sigur pe aceștia nu-i voi putea mulțumi.

Într-una din zile, între sutele de persoane cărora le-am solicitat să discute, despre sinceritate, adevăr, minciună, am avut prilejul să înregistrez opinia doamnei Z. „Un om este ori cinstit, ori necinstit, ori sincer, ori nesincer, spunea interlocutoarea. Ori iubește adevărul, ori minciuna. Mi-e suficient să-l aud pe X. minținд o singură dată, indiferent de mobil, pentru mine el nu mai poate figura în categoria oamenilor sinceri. Oamenii care, în raporturile lor cu ceilalți, recurg la jumătăți de măsură n-au etică. Sinceritatea, cinstea sînt noțiuni care nu admit, prin definiție, compromisuri. O atitudine nu poate fi calificată mai mult sau mai puțin etică, un om — mai mult sau mai puțin cinstit, ori mai mult sau mai puțin sincer. Ori e sincer, ori nu este."

Opinia doamnei Z. e șocantă prin absolutizare. Lucrurile au fost judecate teoretic, ideal, adică așa cum ar fi dorit să fie cinstea, sinceritatea. Puritatea spre care năzuia sincer pare să ne trimită undeva la Platon, undeva în zone absolute.

Evident, opinenta este ea însăși o visătoare, dar, datorită exigenței ei absolutizante, așează oamenii în compartimente extreme, pe principiul *ori, ori*, deci : ori cinstit, ori necinstit, ori sincer, ori nesincer, ori mincinos ori nemincinos. O minciună poate constitui indiciul sigur al portretului moral ? Am avut surpriza ca doamna Z. să-mi destăinuie cum, într-o împrejurare deosebită, a trebuit să mintă, pentru a disculpa un apropiat.

— Judecînd după principiile pe care le susțineai, ar urma să te consider o mincinoasă ?

— Eu, mincinoasă ? Sper că nu. Din toată ființa mea, NU !

Sînt ferm convins. Visătoarea doamnă Z. nu este o mincinoasă. E tipul omului cinstit, drept, devotat, sincer. Și totuși a minți și poate va mai minți, fără să devină mincinoasă.

Desigur, nu toți sîntem nici ca domnul A., nici asemenea doamnei Z. Dar, am ales cazurile acestea extreme, voind într-un fel să descifrăm acel echilibru necesar

pe care-l conferă nu extremele, ci numai o viziune mai realistă. E plăcut să visăm lumi ideale, paradisiace, în care oamenii sînt drepți, se ajută, nu se înșeală, nu mint, nu jinduiesc la ceea ce nu le aparține. Tindem spre așa ceva. Dar n-ar însemna să ne înșelăm idealizînd peste măsură viața, cu aspectele ei bune și rele, pe care o cunoaștem ? Căci, din păcate, de mii de ani, de cînd există oameni, se pare că viața a oferit exemple nebănuit de contrarii.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CĂLĂTORIE FANTASTICĂ

Multe i se pot întîmpla omului în viaţă : să spună adevărul şi să fie retrogradat, să spună minciuni şi vorbele să-i fie lăudate, să fie nerod şi ceilalţi să-l socoată înţelept, să vadă cum creşte în casă un pom şi să se cațăre pe el pînă la al nouălea cer, să care soarele în casă cu baniţa şi apa cu ciurul, să participe la război sau să fie numit rege, să „coboare" în infern (ca Ulise, Enea, Vergiliu, Dante, Ivan Turbincă), să ajungă în rai şi să nu-i placă... în sfîrşit, orice poate fi de crezut, dar nu-mi pot da seama ce a fost cu întîmplarea de mai acum cîteva...

...Nu-mi dau bine seama cînd a fost şi în ce loc au fost toate cele cîte-mi revin acum în minte. Ştiu doar că mă aflam în mijlocul vrafului de tratate şi povestiri din care căutam să aflu ce spun oamenii mai de seamă despre minciuni. Erau într-adevăr atît de multe... unele prăfuite, zdrenţuite, altele cartonate, legate, elegante, scrise de autori dramatici, de filozofi, de renumiţi pedagogi, de scriitorii... vai ! nu-i pot cita fără a comite nedreptăţi de care cugetul meu s-ar mustra şi cine ştie ce aspru critic-clarvăzător mi-ar reproşa că l-aş fi uitat într-adins sau din ignoranţă pe careva. Mărturisesc că n-am să pot uita vreodată vorbele înţelepte ale lui Montaigne, care spunea că sînt unii scriitori care, dacă ar scoate din cărţile lor ceea ce e străin, adică împrumutat prin

citate sau pe ascuns, ar rămîne cu paginile albe*. Dar ispitit de atîtea cîte s-au scris despre mincinoşi nu voiam a-i trece cu vederea, mai ales că tot un mare învăţat spunea că oricine întreprinde o lucrare are obligaţia de a şti, în mare, ceea ce s-a mai scris despre tema cercetată de el. Şi aceasta ca să nu se spună că, după sute şi mii de ani, descoperim ceea ce fusese deja descoperit de alţii. Aşadar, mă aflam îngropat în stivele de cărţi cînd... un nor alb-albăstriu inundă camera de lucru. O fiinţă îmbrăcată în vestminte orbitoare, din cutele căreia răzbăteau valuri multicolore, aşa cum se pot vedea printr-un caleidoscop sau în bolta curcubeului... N-apuc să mă întreb şi nici să mă minunez de-a binelea, că mă văd luat uşor de braţe, mă ridic ca un fulg şi, purtat de nori, părăsesc casa, oraşul, zările. Un dulce somn, ori vrajă mă fac să nu ştiu pe unde trec şi nici cît timp se scurge.

Mi-am revenit din beatitudine numai după ce am pătruns într-un oraş (mă întreb dacă-i pot spune aşa), în care nu se vedeau decît castele, vile. Grădinile (cum mi s-a spus) tot timpul rămîn verzi şi înflorite. Riurile curg cînd lin, ca o melodie galeşă, adormitoare, cînd repezi, ca nişte cascade, cînd cristalin ca nişte izvoare. Aici aveai totul după dorinţă: voiai s-auzi muzică, oştiri de cîntăreţi se înfăţişau intonînd cele mai dorite melodii, doreai friptură de fazan, ea îţi apărea servită pe tavă de aur, doreai Cotnar sau Murfatlar, apăreau pahare de cristal (cu vinul în care dănţuia soarele), jinduiai să vezi o fată, te întîmpina o zînă, şi... sînt nevoit să mă opresc puţin să-mi trag răsuflarea... mie însumi nu-mi vine să cred în tot ce-am văzut... Singurul inconvenient, mi-aduc aminte, era că prea multă lume se afla acolo şi aceasta explică îmbulzeala de nedescris şi acea amestecătură de oameni mai abitir ca în Babilon! Multe firme multicolore ne avertizau că ne aflăm în „Ţara de aur a mincinoşilor". Cîtă geografie am citit, dar nu-mi amintesc să scrie undeva că ar exista pe globul nostru o asemenea ţară.

---

* Montaigne, *Eseuri*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 138.

Într-un pavilion, un tînăr cercetător, care abia terminase de citit *Elogiul nebuniei* al lui Erasm scria acum un „Elogiu al minciunii". Își luase cîteva tone de hîrtie în vederea scrierii și tipăririi viitoarei sale lucrări. 300 de servitori îi aduceau unul pene, altul cerneală, altul ținea colile să nu le zboare vîntul, alții-i făceau răcoare cu evantaiele, unii murmurau o melodie, alții aduceau licori și delicatesuri, zînele dănțuiau. Am avut chiar impresia că acel scriitor îmi făcea în ciudă pentru că ideea nu-mi venise mie înaintea lui. Judecînd drept, e mai ușor să faci elogiul minciunii decît al adevărului și vedeam cu ochii cîte avantaje trăgea el din tema aleasă (în schimb cîți nu se vor strîmba auzind că eu încerc să iau minciuna în zeflemea, preferînd adevărul !). Bănuiala nu era gratuită ; m-am convins pe aleea imediat următoare, unde se aflau cîteva zeci de lănci și suliți, în care erau spînzurate portretele unor autori care huliseră sau luaseră în derîdere minciuna. Niște litere de-o șchioapă, în toate limbile universului, amenințau, zvîrlind salve de săgeți : „Cine o mai huli ca ei, ca ei să pățească !" M-am bucurat atunci foarte mult că nu sînt un autor celebru, căci poate aș fi fost și eu osîndit pentru disprețul arătat față de minciuni. Oarecare teamă însă mi se strecurase în mădulare la vederea acestor amenințări și cel care mă conducea păru că se încruntă la mine, poate din cauză că-mi citise gîndul.

La fiecare colț de alee (nu erau străzi ca la noi, căci pe acolo lumea nu circula cu tramvaie, automobile, trenuri — ci mergea sau mai bine zis plutea), panouri luminate continuau să atragă atenția făcînd o uluitoare propagandă minciunii. „Adevărul umblă cu capul spart", „Minciuna stă cu regele la masă", „Decît un adevăr trist mai bine douăzeci de minciuni vesele" etc. Într-o clădire cu pereți transparenți urma să aibă loc un mare simpozion. Mi s-a explicat că cei mai mari maeștri ai minciunii erei noastre se aflau convocați să audieze, nemaipomenita comunicare științifică ce urma să fie făcută în cadrul Asociației de minciunologie : „Arta de a face, numai cu ajutorul cuvîntului, negru din alb și

alb din negru". Din 139* de megafoane, pe melodii compuse de compozitori electronici, trecătorii erau invitați ademenitor: „Poftiți la noi! Marii maeștri care știu să facă din negru alb și din alb negru! Noi suflăm din aceeași gură cînd cald, cînd rece". Ca text de muzică ușoară, frazele de mai sus nu se potriveau deloc, dar cîntate atît de melodios păreau fermecătoare și-mi dădeam seama că un artist întîlnit cîndva la Brașov, care-mi spusese că nu-i plac unele texte de muzică ușoară și nici unele melodii, pentru că sună urît („Toacă ceapă, toacă varză", acestea erau cuvintele lui), nu are absolută dreptate. Iată că nici aici textul nu era ritmic, dar melodia încînta. La intrare, pe un vizier pavoazat cu licurici, erau anunțate încă alte comunicări ce urmau a fi susținute în cadrul colocviului. Între acestea mi-au atras atenția cîteva titluri ca: „Marile tragedii — consecințe ale adevărului", „Cele 308 fericiri condiționate de existența minciunii", „Epistolă împotriva poruncii a 8-a din Decalog", „Cum ajunge un tînăr la gradul cel mai înalt de perfecțiune cu ajutorul minciunii", „Minciuna — cheia unică spre fericire" și... ce să mai înșir, încă multe altele.

După comunicarea nr. 1 din programul simpozionului, sfetnicul m-a condus într-o imensă arenă, unde, într-o mare zarvă, se duceau dispute pentru decernarea premiului prilejuit de festivitatea organizată de salonul literar. Fuseseră prezentate zile în șir spectacole cu „Mincinosul" și „Slugă la doi stăpîni" de Goldoni, „Mincinosul" lui Grasset, „Tartuffe" al lui Molière, „Don Juan", în mai multe variante, „Intrigă și iubire", „Hoții" de Schiller, aventurile lui Păcală, episoade din viața zeilor, scene din uluitoarea biografie a lui Sancho Pancha și Don Quijote, după Cervantes, un film documentar despre Iago și... La aceste spectacole aveau voie să participe numai cei care trecuseră faza I de pregătire a cursului de inițiere în arta de a minți. Baronul Münchaussen și celebrul Tartarin din Tarascon fuseseră lăsați la urmă să încheie spectacolul.

---

* Nu cunoaștem de ce tocmai 139 de megafoane. Cine socotește bizar acest număr are latitudinea să prefere orice altă combinație de cifre.

În a... nu știu cîta zi, după ce luasem cunoștință de vrute și nevrute, auzite și neauzite, văzute și nevăzute, am fost chemat într-o sală încărcată toată în aurărie, argintărie și fireturi. Un aer parfumat, care se primenea la fiecare apăsare de buton, o stare mirifică domnea acolo și mă simțeam copleșit. În fundul salonului, o statuie, nu cu mult mai mare decît statura oamenilor ce așteptau ca să mă apropii, era lucrată din materiale indefinite. Nici aur, nici argint, nici cristal, nici marmoră ; părea mai degrabă din toate acestea, purta ametiste și alte pietre prețioase, iar toate ofereau un joc sclipitor de lumină, îmbătător, magnetic. Structura ei era imaterială, dar părea vie ca o femeie, pentru că se vedeau ochii, pielea obrajilor, a gîtului, a sînilor, a brațelor. Și cînd se acoperea, cînd se dezvelea ; o vedeam cînd mai goală, cînd mai îmbrăcată, înnebunitor de tulburătoare, deși, cum știam, nu o puteam atinge sau simți. Ca orice om politicos, am salutat pe cei de față. Apoi, din vorbă în vorbă, din amabilități în amabilități, mi s-a cerut părerea despre țara lor și despre programul la care asistasem. Cum eram pentru moment fascinat de tot ce văzusem le-am comunicat o impresie măgulitoare, căutînd pe cît era cu putință să-mi ascund îndoielile. Lor le-a plăcut acest mod de a-i flata și mi-au propus să rămîn la ei.

— Dacă invitația dumneavoastră m-ar încînta și aș rămîne, ce mi s-ar cere în schimb ?

— Să colaborați la revista noastră, „Minciunile galaxiei". Pentru început, vă oferim o rubrică în pagina I cu chenar pe tema „Binefacerile aduse de minciună în viața de familie a pămîntenilor".

— Atît ?

— Atît și nu numai atît : satisfacția de a vă număra printre fericiții membri ai Asociației galactice de minciunologie.

Propunerea era ispititoare ca spirit de aventură, dar mă gîndeam cum să adun material pentru a redacta teza propusă. Unele argumente le descoperisem fără să vreau din experiența tereștrilor și cea personală, dar nu dispuneam de suficiente argumente pentru întocmirea unei asemenea lucrări ciudate.

Plecasem din salonul de recepție și mă plimbam într-un parc. Ghidul meu, văzînd cît eram de frămîntat, îmi spuse :

— La noi toți trebuie să fie senini, fără griji, fără necazuri. Ce vă torturează ?

— Să zicem că voi începe lucrarea ce mi s-a propus. Am anumite incertitudini și mai ales mustrări de conștiință.

Ghidul s-a oprit și s-a holbat la mine. Avea o figură îngrozitoare ! Din apostrofările lui am înțeles totuși ceva concret :

— Conștiință ! Conștiință. Termen inventat de pămînteni. Este absurd să rostești aici așa ceva. De neconceput. Nu cred că ai să izbutești. Și totuși ce te preocupă ?

— Ceva simplu pentru pămînteni ca mine. Iată, de pildă, eu mă întreb ce să fac cu adevărurile care nu convin tezei ? Le menționez sau nu ?

— Pe acelea care nu deranjează în mod flagrant le poți păstra, trebuie să lași impresia unui autor obiectiv, că te preocupă o luptă de idei nepărtinitoare. Te prefaci că te îndoiești, dar alegi numai argumente ușoare, pe care să le poți apoi răsturna ca pe un fulg. Acesta este secretul nostru de fabricație. Nu uita unde te afli. Ai prilejul să fii iertat pentru cărțuliile acelea în care ai cam dat cu barda-n minciună. Prea ai făcut pe grozavul...

Tocmai cînd voiam să-i ofer o replică ghidului meu, un tînăr, după înfățișare și port, destul de cunoscut se plecă în fața noastră, cam exagerat.

— Prea cinstiți domni, mă închin cu tot respectul. O, ce frumoasă companie !

Gestul mi s-a părut cam ironic, pentru că nu înțelegeam de ce era nevoie să se plece atît de ceremonios în fața noastră. „Excesul de politețe, am meditat eu, este impolitețe."

— Cine ești, ce dorești și ce te face să ne crezi domni prea cinstiți ?

— Trei întrebări deodată... dar am să mă străduiesc să ies din încurcătură. Cine sînt ? Cu bunăvoința exce-

lenţelor voastre, cred că sînt însuşi Trufaldino*. Ce doresc? Îmi caut un stăpîn. Şi, cum am aflat că sînteţi cel mai recent oaspete aici, n-aş fi vrut să scap prilejul. Ce mă face să vă cred „domni prea cinstiţi?" Nimic deosebit. Este sau nu cinstit cineva, să-i fie de bine! Datoria mea este să mă arăt respectuos. Cum aş dovedi mai bine acest simţămînt decît vorbind frumos. E o formulă, nu?

— Şi crezi că mi-ai putea fi de folos?

— După misiunea ce v-aţi asumat, o să vă pot aduce numeroase servicii. Toţi în slujba cărora am fost au izbutit de minune şi, zău, cred că nu de neglijat le-a fost ajutorul meu.

— Eşti liber, deci?

— Vedeţi şi domnia-voastră, *acum* n-am stăpîn. Ghidul meu zîmbi şi-l trase de mînecă.

— Bine, Trufaldino, cum poţi spune că n-ai stăpîn, cînd ştiu bine că ai?

— Stimate domn, aveţi dreptate să vă întrebaţi, dar şi eu am datoria să vă aduc la cunoştinţă că stăpînul meu nu a apărut încă la locul de întîlnire. Mi s-a urît să tot aştept, nu mai pot. A trecut o jumătate de ceas de cînd ceasornicul a bătut de douăsprezece, iar măruntaiele mele au simţit amiaza încă de acum două ore şi n-am o para chioară. Nu pot fi acuzat că am minţit, o dată ce stăpînul meu nu este aici. Aceasta este cea mai bună dovadă că n-am stăpîn.

L-am luat deci pe Trufaldino în slujba mea, nu înainte de a stabili plata ce i se cuvenea.

— Stăpînul pe care-l aveam şi pe care acum nu-l mai am, îmi dădea un ducat pe lună şi întreţinerea, mi-a precizat el.

— Bine, vei avea aceeaşi simbrie.

— S-ar cuveni ca domnia-voastră să-mi daţi mai mult.

Am fost de acord. Dar nu a trecut mult şi am aflat că, de fapt, Trufaldino slujea şi pe fostul lui stăpîn, alergînd să îndeplinească poruncile şi încurcîndu-le cel

---

* Trufaldino, personaj comic, mincinos, în comedia *Slugă la doi stăpîni*, de Goldoni.

mai adesea. Am aflat că mă minţise cînd spusese că celălalt îi plătea un ducat. Nu-i oferea decît cinci lire. Cum nu suport duplicitatea şi pe încurcă-lume i-am plătit şi l-am lăsat să-şi slujească cum trebuie pe celălalt stăpîn.

Într-o după-amiază meditam în liniştea unei grădini, cînd văd că ia loc lîngă mine Simplicius Simplicissimus*. Îl recunosc şi-l provoc la discuţie.

— Dacă eşti Simplicius Simplicissimus, cum bănui (el confirmă că n-am greşit) mă mir cum te găsesc aici. După cîte ştiu, în această ţară vin mincinoşii şi cei care vor să-şi însuşească arta de a minţi. Nu te ştiam...

— Da, nici n-am fost un mincinos. Ba aş putea spune că la început nu ştiam decît adevărul. Nici nu-mi trecea prin minte că omul ar putea să şi mintă. De aceea, pentru că spuneam tuturora adevărul, fără nici o sfială, mulţi m-au socotit nebun, iar alţii „nedezvoltat".

— Nu cumva te-ai hotărît să înveţi...

— Am venit la un curs de perfecţionare. Am slujit la curte, am trecut prin multe aventuri şi se cere puţină măiestrie... Nu zic că a spune minciuni ar fi o mare ispravă, dar este lucrul cel mai obişnuit azi. Nu tăgăduiesc că eu însumi am mai dat-o prin şperlă cu minciuna. Dacă nu m-aş pricepe să torn cîte o minciună, cei din preajmă m-ar socoti năting.

— Cînd te aud, mă mir cu adevărat cît de mult te-ai schimbat. Nu mai eşti copilul nevinovat din chilia călugărului.

— Din păcate nu mai sînt, recunosc. Dar n-am făcut altceva decît să mă conformez celor din jur. Am ieşit şi eu în lume şi am simţit nevoia să capăt bunăvoinţa oamenilor. M-am mirat că oamenii sînt aşa de falşi şi-mi vorbesc în faţă frumos, deşi mă urăsc. M-am hotărît să fiu şi eu ca alţii, să le vorbesc tuturora pe plac, deşi sînt de altă părere.

— Consideri că minţind te descurci mai bine în viaţă? l-am întrebat.

---

* Simplicius Simplicissimus, eroul cărţii cu acelaşi titlu scrisă de Grimmelshausen.

— Nu așa stau lucrurile : minţind ori spunînd numai adevărul. E mai mult o artă de a te adapta împrejurărilor. Personal, într-o împrejurare dificilă, spunînd adevărul am găsit înţelegere şi am izbutit uşor în cele ce-mi propusesem. Altădată, mă aflam la pîndă voind să atacăm. S-a întîmplat ce s-a întîmplat şi am dat de bucluc. Eram în primejdie. Tocmai cei pe care intenţionam să-i atacăm m-au salvat. Cînd m-au întrebat cine sînt şi cum am ajuns în primejdie se făcea să le spun adevărul ? Am încercat să îndrug la minciuni, că dacă acestea s-ar fi ridicat şi ar fi plutit, ar fi întunecat cerul. Dacă le-aş fi povestit adevărul, nu m-ar fi aruncat în Rin ? Aşa că le-am spus că sînt organist, că mă aflu în pribegie, în drum spre Strasbourg în căutare de slujbă, că am fost atacat de soldaţi, care m-au dezbrăcat şi m-au aruncat în apă. Bieţii oameni, crezînd în cîte am scornit, m-au omenit cu mîncare şi băutură şi iată-mă teafăr şi azi. Cu toate acestea, sper să nu fiu socotit un mincinos. Să rămînă între noi, nu am de gînd să ajung maestru în minciuni. E prea multă maimuţăreală şi neseriozitate aici. Uneori aş vrea să mă retrag iar într-o chilie, în mijlocul pădurii. Acolo n-aş mai fi minţit de alţii şi n-aş mai fi nevoit să mint. Dar pot să mai rămîn singur ? Tare n-aş crede.

Mi-a plăcut felul de a „filozofa" al lui Simplicius şi i-am propus sfetnicului (ghidului, mai bine zis paznicului) să-l iau pe Simplicius ca ajutor.

— N-am nimic de obiectat. Şi aşa m-am cam plictisit. Nu mi-ai spus nici o minciună ca lumea de cînd te am în grijă. La noi e obiceiul ca dimineaţa, la micul dejun, la prînz, la cină şi la culcare să ne spunem cîte o minciună unii altora. Ori mergem la spectacole adecvate, ori citim antologii cu minciuni celebre, ori ne ascultăm propriile minciuni înregistrate pe aceste benzi video-sonore. Aşa că ia seama, după un timp va trebui să înveţi să spui minciuni (te priveşte pe ce teme), dacă vrei să te ia cineva în seamă. Mai ales cînd eşti invitat la palat, ai grijă să-i fii reginei pe plac. Inventează cîte-n lună şi-n stele, că ai ce. Cui reuşeşte să-i po-

vestească cele mai palpitante minciuni i se arată în carne și oase și petrece cu el șapte zile și șapte nopți.

„Mare ispită!" — mi-am zis, hotărît să o cuceresc măcar pentru șapte zile și șapte nopți. Zis și făcut. Am inventat cele mai nemaipomenite minciuni și am cucerit inima reginei. Dar, fatalitate, în timp ce eram în fața reginei, la minunatele ei recepții, știam să mint cu cea mai mare nerușinare, dar noaptea, cînd dormeam, cugetul meu necontrolat rostea adevăruri pe care le cunoscusem în viața terestră. A trecut o zi, adică o noapte, au trecut două, apoi trei, și în noaptea a cincea păzitorii, care stăteau de strajă la ferestrele castelului, mi-au auzit declamările. Au răbdat ei, la început, crezînd că e o toană de pămîntean neinstruit, dar în ziua a șasea i-au comunicat reginei. Aceasta, furioasă, a stat cu ei la pîndă și a auzit cum declamam tocmai un discurs împotriva minciunii. Convinsă de slăbiciunea mea de caracter, a tunat și a fulgerat și s-a lipsit de talentul meu, azvîrlindu-mă... din nou între cărțile mele mai vechi, mai prăfuite sau mai noi...

Unde o fi țara aceea, ce-o mai fi zicînd regina, ce-o fi pățit sfătuitorul care s-a înșelat asupra mea nu știu. Știu numai că încă nu-mi dau seama de-a fost vis sau aievea și tare mi-e teamă ca o asemenea poveste să nu fie luată drept altceva decît ceea ce este...

GENEZA MINCIUNII ÎN MAI MULTE VARIANTE

I. DE LA ADAM ŞI EVA

Adam, primul om recunoscut de Biblie, fusese lăsat în „raiul cel din Eden". Dar, cu toate fericirile dăruite, se pare că nu era întru totul mulţumit. În milostenia şi perfecţiunea sa, Dumnezeu a plămădit şi pe Eva (se ştie cum). Deci se aflau în Eden un bărbat şi o femeie, creaţi ca să fie fericiţi „în vecii-vecilor". Avînd prea multă încredere în ei, Dumnezeu i-a lăsat singuri. A avut însă grijă să-l avertizeze pe Adam : „Din toţi pomii din rai poţi să mănînci, iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănînci, căci, în ziua în care vei mînca din el, vei muri negreşit !" Adam şi Eva au fost intrigaţi că Dumnezeu a avut secrete faţă de ei, şi mai ales că le-a interzis să mănînce din pomul cunoştinţei. „Nu cumva acolo sînt ascunse anumite secrete ale fericirii depline ?" s-au întrebat ei... Şi iată că delectarea spirituală şi contemplarea paradisului au devenit curînd insuficiente pentru aspiraţiile celor doi fericiţi-nefericiţi, care au hotărît să afle ceea ce Creatorul le ascunsese. Dacă ar fi existat atunci cărţi care să cuprindă învăţătura atît de cunoscută azi „Nu ascunde, că se va afla !" poate Biblia nu ar mai fi avut prilejul să insereze asemenea abateri şi mai ales asemenea eşecuri „pedagogice".

În mintea Evei, care se topea de curiozitate, a încolţit primul gînd secret. De aici a urmat apoi prima faptă contrară poruncii. Aceasta trebuia ascunsă. Dumnezeu, totuşi, a aflat şi s-a mîniat. Adam şi Eva, ruşi-

nați, au recunoscut, dar inutil; păcatul fusese comis. Au fost alungați din Eden, lăsați să muncească și să sufere...

E ușor de închipuit că, dacă și-au permis să nutrească gînduri ascunse față de Dumnezeu, atunci cînd au fost nevoiți să-și cîștige prin trudă existența, au avut și mai multe prilejuri pentru a-și ascunde gîndurile și faptele.

Dar cînd au fost mai multe Eve și mai mulți Adami? Urmașii lui Adam și urmașele Evei — recunoaște și Biblia — au continuat de atunci să comită numeroase păcate, pe care au încercat să le ascundă. Desigur, ca să poată ascunde un păcat sau altul, comis față de semenii lor, au ajuns să mintă și o dată ce au descoperit minciuna...

II. AU MINȚIT ȘI ZEII

Omul a avut iluzia unei lumi purificate, care oricum s-ar fi numit — Rai, Paradis, Nirvana, Olimp — ar fi exclus aprioric minciuna, înșelăciunea, falsitatea.

Între poruncile divine înscrise de Moise pe tablele sale a figurat, îndată după interdicția de a fura, și aceea de a nu minți.

Dar vai! fiind vorba de minciună, n-avem încotro, recunoaștem că AU MINȚIT ȘI ZEII.

Legenda ne spune că însăși existența lui Zeus se datorează în cele din urmă unei înșelăciuni. Cronos, temîndu-se să nu-i fie uzurpată puterea de fiii săi, îi înghițea, așa cum a făcut cu Hestia, Demeter, Hera, Hades și Poseidon. Rhea, soția sa, nevoind să sacrifice și ultimul copil, i-a dat lui Cronos să înghită un bolovan înfășurat în scutece, iar Zeus a fost ascuns și crescut în Creta, și „Cronos nu băgă de seamă că soția sa l-a păcălit" *.

* N. A. Kun, *Legendele și miturile Greciei antice*, Editura științifică, București, 1958, p. 19.

Diabolice lupte s-au ivit între zei pentru împărțirea puterii, după ce copiii înghițiți de Cronos au fost eliberați, datorită lui Zeus. În urma luptelor, „sus, pe culmile Olimpului în lumină, domnește Zeus, înconjurat de ceata zeilor". Se spune că Zeus nu veghează singur la respectarea legilor. Zeița Themis este cea care răspunde de respectarea legilor, iar Dike, fiica lui, asigură împărțirea dreptății, luptînd, cum e și firesc, împotriva minciunii. Așa stau lucrurile atunci cînd nu intervine cîte ceva neprevăzut: o luptă, o tentație, o împrejurare mai ciudată, cum i s-a întîmplat chiar stăpînului zeilor.

Zeus, s-a îndrăgostit de fiica regelui Acrisiu, Danae, care (vezi legenda lui Perseu) fusese întemnițată de tatăl său. Cu marea-i șiretenie, Zeus se furișează lîngă Hera, și neprefăcîndu-se nici în taur, nici în flacără, nici în pasăre, cum avea obiceiul, ajunge la tînăra Danae sub forma unei ploi. Nu știm ce minciună o fi spus el Herei, ca să-și justifice lipsa, cert este că s-a dus să culeagă fructul dorit.

Cînd, în urma celor întîmplate, Acrisiu și-a alungat fiica (într-o ladă lăsată să plutească pe apă), Zeus, deși era cel mai mare între zei, n-a întreprins nimic ca să vină în ajutorul ei, dovedind oarecare lașitate. „Nu îndrăznea să scoată o vorbă, pentru că se temea de Hera", cum hazliu spune tălmăcitorul acestei legende *.

Zeus se ascundea de Hera nu numai cînd era vorba de dragoste, ci și în treburi de conducere. Hera îi reproșează această atitudine cu nedumerire și ofensă:

„Spune-mi, cu care din zei ai stat iarăși la sfat, o viclene?
Veșnic plăcere găsești, cînd eu sînt departe de tine,
Planuri ascunse la cale să pui, dar din tainele tale.
Tu niciodată nimica nu vrei să-mi dezvălui și mie" **.

Se minte în lumea zeilor, se minte și în lumea dirijată de ei. Ahile își exprimă sila față de mincinoși și

---

* Alexandru Mitru, *Legendele Olimpului*, Ed. tineretului, București, 1962, p. 20.

** *Iliada*, Cîntul I, v. 536—540. (Folosim ediția E.S.P.L.A., București, 1955, în trad. lui G. Murnu.)

minciuni în cuvintele edificatoare pe care le rostește într-o discuție cu Ulise :

„— Ca și de-a iadului poartă, lehamite mi-e de bărbatul,
Carele una vorbește și tăinuie-n sufletu-i alta ;*

Adesea, în majoritatea dialogurilor personajele homerice simt nevoia să facă asigurări că spun adevărul. Așa reiese și din felul cum Diomede Tidid se adresează zeiței Atena :

„Eu te cunosc, o, zeiță, pe tine, tu fiică a lui Zeus.
De asta vorbi-voi deschis și nu-ți voi ascunde nimica“ **.

La fel, Ulise-i cere lui Dolon, luat prizonier, să-i dea anumite informații, să-i spună adevărul. Dolon, crezînd că va fi cruțat de Ulise, îi asigură :

„Și despre asta ți-oi spune eu drept și curat adevărul“ ***.

Aceste insistente asigurări sînt determinate de repetatele deformări ale adevărului, de suspiciunea apărută față de intențiile oamenilor, față de vorbele lor adesea înșelătoare. Nu mai departe, Ulise, care-l asigurase pe Dolon că va fi lăsat să plece, dacă va răspunde la întrebări, după ce secretele îi fuseseră divulgate, își calcă promisiunea, ucigîndu-l.

Pînă și Zeus e acuzat direct, că ar fi mincinos, de Asia Hirtacianul, care nemulțumit că, în ureșul luptei, aheii s-au dovedit (poate în ciuda promisiunilor zeilor) mai viguroși, i se adresează :

„Prea te-ai făcut și tu, Zeus, acum iubitor de minciună“ ****.

Zeii și zeițele se întrec, în ascuns, împotriva hotăririi lui Zeus, în a sprijini ba pe ahei, ba pe troieni, schimbînd adesea soarta luptei, salvînd pe un luptător, ori lăsînd pieirii pe altul.

Scăpat de toate peripețiile călătoriei, Ulise ajunge în Itaca. Zeița Atena, apărînd sub înfățișarea unei

---

* *Iliada*, Cîntul V, v. 800—802.
** *Iliada*, Cîntul IX, v. 307—308.
*** *Iliada*, Cîntul X, v. 399.
**** *Iliada*, Cîntul XI, v. 159—161.

tinere, are prilejul să-l audă cît de iscusit era în scornirea minciunilor, dar nu se indignează, ci-l admiră:

„Dibaci ar fi în renghiuri şi-n tertipuri / Orcine te-ar întrece-n şiretenii; / Nu poate chiar un zeu de hac să-ţi vie. / Abraşule, snovaşule-nsetate / De viclenii, nici chiar la tine-n ţară / Tu nu te laşi de-nşelăciuni, de snoave / Şi scornituri aşa de scumpe ţie / De mic copil? Să nu vorbim de astea, / Că ne pricepem noi la măiestrie, / Căci tu eşti între oameni fără seamăn / De bun la sfat, la ticluit de vorbe" *.

Atena îl sfătuieşte ca, intrînd în Itaca şi ajuns acasă, să nu se destăinuie nici vreunui bărbat, nici vreunei femei, ca să nu fie trădat înainte de îndeplinirea planurilor. De aceea Ulise apare între curteni şi în faţa Penelopei ca cerşetor, răspunzînd la întrebările ce i se adresau cu abilitatea cuvenită („Aşa scornea el basme cîte toate / Asemeni cu-adevărul...").

În poveştile populare comice consacrate feţelor cereşti se spune că Dumnezeu şi apropiatul său Sfîntul Petru, nu de puţine ori, voind a „studia" evoluţia morală a pămîntenilor, recurgeau la dedublări, împrumutînd chipul unor moşnegi. Sub o asemenea înfăţişare ei călătoreau prin sate, poposeau pe la casele oamenilor, le puneau la încercare bunătatea, cinstea, ospeţia. Sfîntul Petru a avut chiar de suferit, în urma unor atari deghizări, în cîteva împrejurări mai hazlii.

III. „REABILITAREA" EVEI ŞI A LUI ADAM

Biologii, istoricii, arheologii şi filozofii aduc noi şi noi argumente cu privire la apariţia şi evoluţia omului pe Terra, din care înţelegem că începuturile vieţii omeneşti nu s-au petrecut ca în povestirile Bibliei. Iar în privinţa născocirii minciunii s-au emis ipoteze atît de captivante, încît se impune să-i absolvim pe Adam şi Eva de pripita şi poate nedreapta „acuzaţie" pe care eram tentaţi să o adăugăm alături de celebrul lor păcat.

---

* *Odiseea*, Cîntul XIII, v. 401—412.

Nu de multă vreme, cotidianele și chiar unele reviste s-au întrecut să difuzeze concluziile Institutului „Max Plank" cu privire la observațiile efectuate asupra comportamentului animalelor. S-a transmis astfel, sub titlul senzațional „Minciuna n-a fost inventată de om", că unele păsări scot anumite sunete de falsă alarmare, așa fel că, în timp ce păsările avertizate se îndepărtează, cea care a dat semnalul se poate înfrupta singură din hrana descoperită. Desigur, observația în sine poate îndemna la meditație, ca atîtea alte asemenea senzaționale descoperiri făcute cu multă vreme în urmă de oamenii de știință. C. Georgiade, autorul unei lucrări despre geneza minciunii și gîndirii, citînd astfel de exemple din viața animalelor după studiile unor reputați cercetători, conclude că animalele recurg la înșelătorii foarte asemănătoare cu ale omului.

O insectă înrudită cu viespea, urmărind să prindă un păianjen, se preface că vrea să pătrundă în domiciliul acestuia. Speriat, păianjenul iese pe orificiul de rezervă. Spre pieirea lui, insecta însă cunoaște această ieșire și-l așteaptă tocmai acolo.

Un mierloi — denumit Mimus Polyglottus — imită glasul unor animale domestice. „Cîntecele acestei păsări — ne citează C. Georgiade* — variază după loc. În pădure ea imită strigătele păsărilor silvicole ; pe lîngă locuințele oamenilor ea reproduce fidel toate zgomotele care se aud în ferme, anume : strigătul cocoșului, cloncănitul găinilor, măcăitul rațelor și gîștelor, miorlăitul pisicii, lătratul ciinelui și grohăitul porcului, scîrțîitul ușii, moriștii de pe acoperiș, zgomotul fierăstrăului și tic-tacul morii."

Unele animale, pentru a-și salva viața, ori pentru a ademeni prada, simulează indiferența, somnul, moartea. Despre o maimuță se spune că-și amăgea prada și o înhăța. Închisă în cușcă, ea atrăgea rața, prefăcîndu-se că-i oferă bucăți de pîine. Cînd rața se apropia, maimuța

---

* C. Georgiade, *Originile magice ale minciunii și geneza gîndirii*, 1938, p. 11. Autorul studiului citează aceste exemple din lucrarea lui A. E. Brehm, *Merveilles de la nature*, Paris.

o prindea și o mușca. Un grup de maimuțe, care se învățaseră să fure dintr-o grădină, se organizau în bandă : unele pîndeau, altele transmiteau obiectele furate din mînă în mînă.

Despre o maimuță * se spune că fura numai după ce se încredința că toți ai casei erau plecați. Avea grijă, după ce fura, să închidă ușa dulapului. Știa să aleagă momentul, premedita furtul, căuta să nu lase urme.

Pornind de la astfel de exemple, deducem neîndoielnic că animalele recurg la înșelătorii foarte asemănătoare cu ale omului. Chiar înainte de a recurge la minciuna vorbită, ca act de comunicare, de inducere în eroare, omul însuși a recurs la procedee de înșelare a animalelor, de atragerea lor în capcane sau de mascare pentru a se feri de cele primejdioase. Lupta pe care a dus-o pentru adaptare la mediu, pentru procurarea hranei și pentru apărare izolată sau colectivă a implicat, de bună seamă un anumit grad de șiretenie. Legenda ne spune că întîlnind ursul omul s-a culcat, simulînd moartea. Pentru aceasta el trebuia să fi cunoscut însă că ursul nu se hrănește cu cadavre. Țăranul cînd vrea să prindă o pasăre iese în curte cu mîna încărcată cu boabe sau mălai. Vînătorul de cocoși sălbatici imită anumite sunete specifice „repertoriului" acestei specii.

Evoluînd pe scară biologică, învățînd să vorbească, omul a înțeles rolul limbajului ca mijloc de informare, dar totodată, după împrejurări și rolul de dezinformare. „Dacă înșelăciunea, amăgirea, prefăcătoria, viclenia sînt caracteristice și animalelor, în lupta lor pentru existență, de ce i-ar fi străine omului (urmaș evoluat ?)" au să se întrebe partizanii teoriei după care „scopul scuză mijloacele". Aceste acte de înșelare ale animalelor, nefiind însă dublate, ca la om, de factorul conștiință și, mai ales, de limbaj nu pot fi numite minciuni, ci trebuie înțelese ca atare — mijloace de asigurare a hranei, de adaptare la mediu, de autoapărare.

* Exemplu citat de C. Georgiade după Menagaux, *Les mamifères.*

Exemplele merită însă atenția cuvenită, atunci cînd observăm că minciunile oamenilor, „abil ticluite", cum spune C. Georgiade, sînt și ele „niște curse savant construite prin ajutorul vorbirii, pentru realizarea unui scop determinat" *.

David Livingstone, trăind în mijlocul unor negri din Africa de Sud și observîndu-le viața, constată că „acestor indivizi li se pare la fel de firesc să trăiască din înșelăciuni, pe cît de natural li se pare tuturor celorlalți oameni să trăiască prin munca și după posibilitățile lor" **.

Într-un alt trib, celebrul călător este surprins de modul indigenilor de a răspunde la întrebări : „Nu știu, n-a plouat, soarele și foamea ne-au ucis". Cînd li se cerea noutăți ei începeau cu aceeași formulă : „Noutăți nu sînt, am auzit numai minciuni", dar după aceea povesteau tot ce era de povestit, fără să ascundă ceva. La tribul boșimanilor, Livingstone are satisfacția să constate că minciuna este considerată o gravă insultă adusă întregii comunități. Boșimanii, ne declară el, „sînt oameni veseli, plini de viață, cu care e plăcut să ai de-a face. Ei nu mint niciodată".

De la Adam, de la insectă, de la maimuță, de la primele triburi, (oricum, se pare că din începuturi foarte îndepărtate și greu detectabile) minciuna s-a strecurat în viața oamenilor. Este o diferență, e adevărat, în felul cum recurg unii sau alții la minciună : unii mai puțin, alții mai mult, chiar foarte des, unii cu jenă, alții fără nici cel mai mic sentiment de rușine, dar, cu diferențe sau fără, oamenii s-au deprins să mintă.

Faptele și atitudinile fiecăruia sînt pe de o parte libere, pe de altă parte rezultatul unor determinări. Nu ne este indiferent cum a fost și cum este lumea din jurul nostru. Unii trăiesc doar ca să trăiască, umplînd un gol spațial, un număr de ani, alții își făuresc idea-

---

* C. Georgiade, *op. cit.*, p. 18.

** D. Livingstone, *Călătorii și cercetări în Africa de Sud*, Ed. științifică, București, 1962, p. 34.

luri, unii suferă pentru idei măreţe, altora le este indiferent ce se petrece în jurul lor. La o privire superficială, după fapte şi atitudini izolate, întîmplătoare, nesemnificative, e greu de spus care minte mai mult, care e mai moral sau mai imoral, care e mai fericit sau mai nefericit. Legătura între fapte şi convingeri intime, între determinările exterioare şi motivaţiile proprii, între moral şi bine este discretă şi nu întotdeauna uşor de dovedit.

DETERMINĂRI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REALITATE, REPREZENTARE, COMUNICARE

Dacă cele spuse de un om exprimă ceea ce a cunoscut el în *realitate*, nealterînd cu nimic concordanța dintre realitate și imaginea pe care intenționează să o transmită celorlalți, atunci acel om spune un *adevăr*.

Conceptul de realitate, ca sistem de referință în comunicare, nu trebuie redus doar la realitatea percepută direct cu ajutorul simțurilor, care frecvent, în condiții similare, este cunoscută asemănător de mai mulți contemplatori. După cum bine se știe, deosebirile de interpretare nu apar în primul rînd atunci cînd ne referim la realitatea imediată, evidentă, ci mai cu seamă cînd facem schimb de informații, de impresii asupra altor sfere ale realității.

Discutînd despre reperele unei realități ce se desfășoară în fața cîmpului nostru perceptibil (vizual, sonor etc.) avem un anumit grad de certitudine și similitudine în reprezentare cu alți subiecți (nu sînt excluse deosebirile inerente de nuanțe), dar atunci cînd vom discuta despre bolta cerească probabilitatea de a înțelege diferit imaginea și mai ales fenomenul cosmic este cu totul alta. Intervine în modul de reprezentare al fiecăruia un întreg arsenal de cunoștințe acumulate despre sistemul solar, galaxie, univers. Realitatea cosmică este interpretată sub raportul ipotezelor ce s-au emis și s-au confirmat. Asemenea acestei sfere, și alte domenii, în ale căror taine cunoașterea noastră a pătruns mai puțin (structura planetelor, lumea adîncurilor subacvatice,

anumite structuri biologice și psihice, trecutul îndepărtat al omenirii etc.) sînt reprezentate ipotetic. Pe lîngă datele științifice, o bogată paletă a deducțiilor, a presupunerilor, a fanteziei contribuie la întregirea imaginii ipotetice a realității ce nu ni se dezvăluie direct.

Paralel cu această sferă a lumii ipotetice — lume care cu fiecare nouă descoperire îmbracă noi contururi, sporind tezaurul reprezentărilor certe — consemnăm o lume închipuită a miturilor, legendelor, basmelor, rod al imaginației. Dacă imaginația a pornit de la fapte reale sau nu în conturarea unor asemenea lumi mirifice, cert este însă că și azi după atîtea mii de ani de civilizație oamenii se referă încă (uneori nu numai cu caracter speculativ, ci cu intenții științifice) la momente, tipuri și atitudini caracteristice acestei lumi închipuite.

Creatorii de artă populară și cultă au oferit de milenii o lume, o realitate artistică. În ce măsură gradul de corespondență între realitatea propriu-zisă și realitatea operei artistice este mai mare sau mai mic este un alt aspect, dar, cert, recunoaștem că, referindu-ne la lumea operelor artistice, avem în vedere un univers anume, distinct de realitatea înconjurătoare, imediată, perceptibilă prin simțurile obișnuite. E vorba de o lume imaginată, rod al fanteziei creatoare a artiștilor. Așa se explică modul firesc de a aduce în discuție faptele lui Ulise, Ahile, ori ale zeilor, atitudinea unui Don Quijote, Hamlet, Othelo, Goriot, Gobsek, Mîșkin, Karamazov, Oblomov, Hagi Tudose, Cațavencu, Farfuridi, Moromete (etc.), ca și cum aceste personaje ar fi trăit aievea în realitate, nu într-o „ficțiune artistică".

Pornind de la aceste repere ale realității concrete, ipotetice, închipuite, artistice ajungem în cele din urmă la sfere din ce în ce mai abstracte.

Filozofii, meditînd asupra realității, asupra universului au creat un vast și complicat sistem de referințe, de teorii și principii, savanții au creat sisteme de măsurare și de explicare cifrică, biologică, psihică a existenței, esteticienii caută norme, criterii de înțelegere și apreciere a operelor de artă. Au apărut ramuri ale științei care au ca obiect de studiu științe atît de abstracte, încît termenii de referință, argumentele sînt cu

totul desprinse de sfera realității direct perceptibile cu văzul, auzul, simțul, mirosul. Oricît de abstracte ar fi sferele acestor discipline de cercetare, scopul lor este unic : să contribuie la perfecționarea sistemului de cunoaștere a realității. Această depărtare de realitatea concretă poate fi asemănată cu gestul pictorului care cînd se depărtează cînd se apropie de obiectul contemplat, pentru a-l înțelege mai bine și în amănunt și în ansamblu.

În formarea imaginii noastre despre lume, un anumit rol (deloc neglijabil) îl joacă uneori cunoașterea ce rezultă din asimilarea experienței și comunicărilor altor oameni. Un om nu poate cunoaște direct aria vastă a realității. N-am văzut cu toții încă un deșert sau junglă, dar vorbim despre deșert și junglă în baza descrierilor geografice ; numai cîțiva cosmonauți au ajuns pe Lună, dar pornind de la relatările lor, de la transmisiunile de televiziune, de la observațiile științifice ne-am format noi înșine o imagine, sîntem capabili să descriem altora peisajul lunar. Nu am trăit pe vremea sumerienilor sau a vechilor egipteni, dar facem referiri la viața de atunci... Este o imagine pe care ne-am conturat-o acumulînd datele unor cercetări, a celor care au putut, într-un mod direct sau indirect, să cunoască într-un anumit grad acele fenomene — acele zone ale realității la care noi, cu simțurile directe, nu am avut încă acces. Ne mulțumim deocamdată cu informări strict științifice, ori cu relatări, reportaje, descrieri, filme, povestiri. Toate acestea contribuie la conturarea imaginii noastre despre lume, imagine care poate fi exactă sau mai deformată, dar care se apropie din ce în ce mai mult, o dată cu progresul general al cunoașterii, de imaginea obiectivă, reală.

Atunci cînd comunicăm cu semenii noștri pornim de la acest conglomerat de imagini percepute direct sau mijlocit, înțelese exact sau deformat.

DEFINIȚII ȘI „DEFINIȚII"

„Adevărul e pretutindeni, dar nu-l recunoaște decît acela care-l caută".

N. Iorga

ADEVĂRUL

În dicționare sau în studiile filozofice, adevărul este definit în mai multe feluri, fără ca în esență să existe deosebiri. Din argumentările filozofice reținem că omul, ca individ singular, nu cunoaște adevărul absolut, tocmai pentru că el reprezintă totalitatea acestui infinit număr de adevăruri relative, imposibil de cunoscut de un singur sau chiar mai mulți oameni. Adevărul absolut este o țintă a cunoașterii umane în ansamblu și în infinit. Înglobînd tot ce s-ar putea ști despre realitatea infinită în spațiu și timp, adevărul absolut rămîne un ideal de cunoaștere treptată. Cum omul, ca obiect cunoscător, este limitat la un anumit timp și într-un anumit spațiu, el reușește să cunoască, în baza adevărurilor relative, o mică parte din imensitate. Omenirea în ansamblu însumează toate cuceririle acumulate de-a lungul evoluției și fiecare nou adevăr relativ se adaugă tezaurului general al cunoașterii. Adevărul absolut ar presupune să știm exact începuturile existenței, toate legile ei de dezvoltare, să știm exact mișcarea universului, a galaxiilor, a tot ceea ce numim existență, să cunoaștem trecutul, prezentul și viitorul, sensul și tainele vieții, ce va fi și cum va fi ea și, fiind atotștiutori, să guvernăm noi înșine mișcarea, viața. Omul, cu simțurile și capacitatea sa de percepție și de judecată, a cărui viață este limitată într-un timp și spațiu relativ, preia moștenirea cunoașterii anterioare și adaugă acesteia cunoștințele pe care el însuși le acumulează în lumea pe care o percepe direct sau cu

ajutorul aparatelor sale, pe care o gîndește cu ajutorul ipotezelor, deducțiilor și logicii sale. Reprezentările despre fenomenele mai apropiate sau mai depărtate pot fi false sau în concordanță cu realitatea, eronate parțial sau integral, dar în decursul evoluției cunoașterii erorile se corectează, reprezentările false sînt înlocuite cu imagini apropiate de realitate.

Nu se credea în vechime că Pămîntul ar fi ca o farfurie, ca un disc, plutind pe apă sau susținut pe carcasa unei broaște țestoase uriașe, sau pe umerii Titanului? Nu s-a crezut că cerul e o sferă solidă și că dincolo de cer este un foc, că stelele ar fi acel foc ce se vede prin orificiile boltei? Nu s-a crezut multă vreme că Pămîntul este centrul Universului și că Soarele se învîrtește în jurul Pămîntului? Au trecut milenii de cunoaștere, de cercetare și vechile imagini greșite au fost corectate sau înlocuite cu altele, apropiind omenirea de o cunoaștere mai realistă a vieții și a locului Terrei în sistemul corpurilor stelare. Taină cu taină a fost dezvăluită, din adevăr în adevăr ne apropiem de ADEVĂR, dar încă și azi rămîn enigme de dezlegat. Cercetătorii iscodesc totul... colindă pămîntul, caută în scoarța sa, caută mersul apelor, izvoarele vulcanice, misterele nedeslușite, cercetează viața submarină, explorează înălțimile, trimit soli pe Lună, spre Venus, Marte, planifică înconjurul sistemului solar, ascultă „vocea" stelelor îndepărtate și a galaxiilor, încearcă să creioneze o imagine a trecutului, organizează prezentul, meditează asupra viitorului. Sînt încă zone obscure, sînt încă probabile riscuri, dar omul a devenit mai încrezător în sine, văzînd că poate zbura, că visurile ieri utopice azi au devenit realități. Omul speră, cu mai multă certitudine, că visurile de azi se vor împlini, pentru că omul visează azi din ce în ce în mai mare cunoștință de cauză. Deși, pentru a exprima anumite adevăruri, savanții au avut de luptat cu inerția, cu dogmele, cu inchiziția, cu autoritățile politice închistate, cu rugurile de felul celui pe care a fost ars Giordano Bruno la 17 martie 1600, persecuțiile, spînzurătorile, decapitările, zidurile închisorilor și cu teroarea, tezaurul de cunoaștere s-a îmbogățit încontinuu. În ciuda inerției, în ciuda erorilor, în ciuda temerilor de necunoscut, oamenii s-au dovedit

a fi însetați de adevăr, iar acum, cînd s-au convins că le stă în putere să știe mult mai mult, că acest pom al cunoașterii binelui și răului, în pofida legendelor, le este dat spre a fi cunoscut, încrederea în adevăr a crescut vertiginos. Socrate, în înțelepciunea sa, spunea celor ce-l ascultau că singura cunoștință certă pe care o are este că nu știe nimic sigur. Era un fel de a zice, pentru a ilustra că, pe lîngă ceea ce știe, multe rămîn necunoscute, și că nimeni nu trebuie să-și închipuie că știe tot. Știm însă cu certitudine ceea ce experiența a confirmat.

*

* *

Filozofia ne „asigură" deci că realitatea este cognoscibilă, știința ne călăuzește și ne ajută să cunoaștem viața sub feluritele ei aspecte și să-i cunoaștem legile, să înlăturăm erorile, morala ne spune ce este bine și ce e rău, ce e frumos și ce e urît, ce este virtute și ce este viciu, politica ne spune ce trebuie să facem pentru ca societatea în ansamblu să progreseze și indivizii în parte să trăiască mai fericiți. Toate aceste discipline pornesc de la adevăr și caută adevărul, altfel sensul lor ar fi nul. În ce măsură în căutările adevărului se comit erori mai multe sau mai puține, mai grave sau mai lipsite de importanță, în ce măsură abaterea de la adevăr este eroare sau minciună, aceasta este o altă problemă. Unele afirmații pe care noi le numim cu bună-credință adevăruri pot fi erori în întregime sau pot conține erori, după fisurile pe care le are cunoașterea celui ce a emis o convingere sau alta.

Oamenii au început să calculeze datele eclipselor, să cerceteze activitatea Soarelui și influența Lunii, obținînd date folositoare vieții. De la atomi, la molecule, savantul a început să cunoască structura materiei moarte și vii și a învățat cum s-o folosească. Aceste adevăruri nu-l mai lasă indiferent, ba îl silesc să smulgă mereu noi taine materiei în toate stările ei. Nu ne este indiferent că apa fierbe la 100 de grade C, că gazul face explozie în contact cu focul, că bomba atomică este o catastrofă în potențialitate, că unei rachete îi trebuie imprimată o viteză anume

pentru a se rupe de gravitație, că în sînge trebuie să fie un anumit raport între globulele roșii și albe.

Nu ne este indiferentă nici experiența omenirii care circulă sub formă de precepte morale. (Să nu furi, Să nu ucizi, Să nu minți, E bine să faci așa sau altfel). Și aceste precepte sînt discutabile în raport de împrejurări. Ele circulă ca sfaturi, ca pilde, învățături, cugetări, proverbe. Fiecare conține un cumul de experiență omenească și reprezintă o parte de adevăr. „Să nu minți !", ni se cere în cărțile de morală, socotind obișnuința de a induce în eroare un viciu. Dar cel care are de ascuns ceva de semenii lui judecă altfel : „Poate că nu e frumos să mint, dar mie-mi servește acum tocmai minciuna". Între pericolul care-l paște de a fi socotit hoț, ucigaș, ori de a dezvălui o taină anume, minciuna constituie salvarea lui. Interpretarea adevărurilor morale comportă multe judecăți în raport de împrejurările în care omul este nevoit să decidă asupra modului de a reacționa. Criteriul de a aprecia binele și răul, frumosul și uritul în faptele omului este acela de a contribui la binele colectivității, de a realiza binele în favoarea unui semen sau pentru sine, nesacrificînd binele celorlalți.

Fiecare latură a disciplinelor care se ocupă de cunoașterea realității, a vieții, a omului are însă un mod specific și complex de a interpreta obiectul cercetărilor și de a înțelege adevărul.

*
* *

Din diversitatea definițiilor posibile despre adevăr (sub raport filozofic, științific, moral etc.), preferăm să facem cîteva distincții în opoziție cu minciuna. Ne referim deci la viața de toate zilele, la afirmațiile oamenilor. Spunem că *o afirmație corespunde adevărului dacă cele comunicate de interlocutor corespund realității la care se referă. Deci adevărul este concordanța deplină între cele ce comunică un om, indiferent de mijloacele de exprimare, despre o anumită realitate și realitatea însăși.* Fie că răspundem la o întrebare a cuiva cu privire la un obiect sau fenomen, întîmplare sau discuție, fie că rela-

tăm din proprie inițiativă cele cunoscute, se cere deci ca între imaginea pe care ne-o formăm și pe care voim s-o transmitem celor interesați pe de o parte și realitate pe de altă parte să existe o corespondență cît mai deplină, cît mai exactă. Dacă ne-am reprezenta geometric această corespondență am avea schema următoare * :

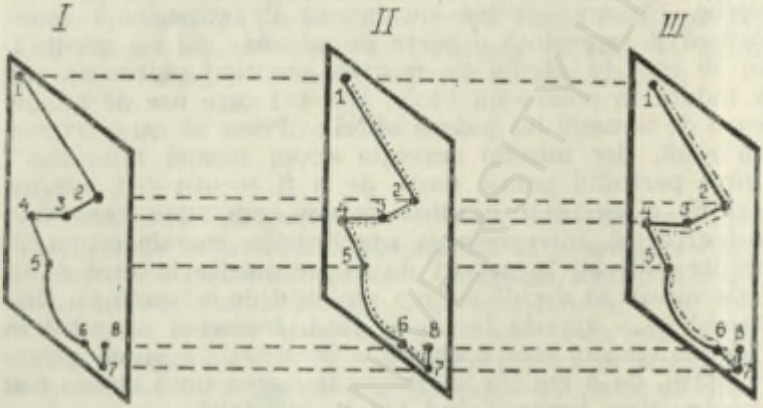

SCHEMA NR. 1

Planul I reprezintă realitatea însăși în care ne fixăm un număr N de repere de referință. Realitatea respectivă (spre exemplificare alegem un sector vizual, apropiat al realității) este compusă dintr-un peisaj în care se zărește în vale un rîu, se văd case, lunca, cupola unei biserici, coșurile unei fabrici, un pod... Aceste elemente sînt, să spunem, reperele stabilite în planul realității obiective, pe care noi o contemplăm cu un interes turistic, științific, militar, filozofic sau literar. Acest plan contemplat este numit *realitatea obiectivă*.

* Recurgem, pentru exemplificare, la o schemă simplă. Ne închipuim trei planuri care corespund celor trei etape distincte la care ne-am referit: Planul I — Realitatea contemplată; II — Reprezentarea, adică imaginea reprezentată în conștiința contemplatorului; III — Imaginea așa cum ne-o comunică subiectul contemplator.

Subiectul cunoscător își formează o imagine despre cele „văzute" (auzite, aflate etc.). Reflectarea în conștiința contemplatorului a realității obiective (planul I) devine *planul II*. Este vorba acum de imaginea realității, așa cum s-a proiectat în conștiință, cu ajutorul organelor de simț și cu legăturile mintale create în baza experienței anterioare a fiecăruia.

Dacă imaginea (reprezentarea) pe care subiectul cunoscător și-o formează este o copie cît de cît fidelă a realității, spunem că ea este adevărată. Dar cît este de adevărată sau nu, pe noi, ceilalți ne privește mai puțin (din anumite puncte de vedere), noi neștiind ce imagine anume s-a format în conștiința lui X. Dar dacă acest X (subiectul cunoscător) este în situația de a ne comunica și nouă ceea ce el a observat în peisajul respectiv, ceea ce ne spune prezintă un anumit interes și pentru noi. El ne comunică (prin viu grai, scris, desenat, sau chiar prin anumite alte semne convenționale) ceea ce observă. Caută să ne sugereze imaginea peisajului contemplat cu toate reperele mai importante. Din acest moment apare și planul III, comunicarea imaginii reprezentate, adică reprezentarea realității în conștiința unor persoane, printr-un mijlocitor. În acest caz este foarte important dacă mijlocitorul ne transmite exact ceea ce se află în planul I. Confruntînd planul I, cu planul II și cu planul III vom avea certitudinea dacă acea corespondență dintre repere s-a realizat. Dacă se constată această corespondență putem spune că relatarea, comunicarea mijlocitorului este adevărată.

Cu această schemă la care recurgem, simplificăm intenționat fenomenul reflectării și comunicării pentru a sugera grafic concordanța sau nonconcordanța dintre realitate, reprezentare și comunicare. Aceasta nu înseamnă că în viața de toate zilele vom supune comunicările ce ni se fac controlului acestei scheme. Dar principiul de confruntare sugerat are o anumită semnificație, întrucît ne îndeamnă să observăm unde a apărut deformarea : în planul reflectării sau în planul comunicării ? În raport de aceasta, ne putem da seama dacă *deformarea* adevărului este voluntară sau involuntară, conștientă sau inconștientă.

În raport de concordanțele ce se creează sau nu între aceste planuri avem de a face cu adevăruri, cu erori sau cu minciuni.

POSIBILITATEA ERORILOR

„Lumea este plină de erori și prima grijă a omului trebuie să fie aceea de a cunoaște adevărul".

Leopardi

Dicționarele numesc eroare *„Lipsa de concordanță între percepțiile noastre și realitatea obiectivă, confirmată de practică, cunoștință greșită, falsă despre realitatea obiectivă, idee, părere, opinie greșită"* *. Cum se explică apariția erorii ? Ne aflăm din nou în fața aceluiași plan I, în care se află reperele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 (adică un coș de fabrică, un parc, o turlă de biserică, un pod, o șosea, un riu, o lizieră, case). Un subiect contemplator poate percepe acel tablou al realității într-un grad mai mare sau mai mic de exactitate. Deci corespondența între planul I și II poate fi deplină sau imperfectă.

Imperfecțiunea corespondenței dintre ceea ce se află în planul realității și ceea ce cuprinde reprezentarea subiectului cunoscător se datorează fie structurii psihice a celui ce a observat realitatea, fie condițiilor speciale în care a avut loc observația realității.

O primă categorie de cauze care pot duce la formarea unei păreri eronate despre realitatea observată își găsește explicația în incapacitatea de a înțelege unele realități și fenomene, despre care contemplatorul nu are suficiente cunoștințe. Multă vreme oamenii și-au închipuit că Soarele iese de după orizontul estic și la asfințit

---

* *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Academiei, 1958, p. 279.

se ascunde iarăși sub Pămînt, neînțelegînd că Soarele rămîne în același loc și că Pămîntul se învîrtește în jurul axei sale. Luna intra în eclipsă și oamenii spuneau că a fost mîncată de vîrcolaci. În trecut oamenii își închipuiau că Pămîntul este plat și mărginit de ape sau abisuri, dar azi știu pînă și copiii că e sferic. Necunoașterea Universului, a globului terestru, ignoranța hrănită cu superstiții și temerile necunoscutului au făcut posibile multă vreme ipotezele greșite, erorile, unele devenite dogme, aprig apărate apoi de inchiziție. Numai o profundă cunoaștere, în care presupunerile rezultate din observațiile directe au fost dublate de tot mai temeinica observare cu aparate științifice, verificate și confruntate cu alte și alte constatări au dus treptat la înlăturarea erorilor, la conturarea adevărului despre Univers și fenomenele de pe Pămînt. Erorile științifice necondamnabile, pentru că cei ce le-au comis nu aveau la timpul potrivit posibilități mai largi de cercetare, reflectînd limite în cunoașterea acelor vremuri, în același timp multe din ele constituind totuși pași spre adevăr, devin condamnabile cînd sînt rezultatul unei pregătiri netemeinice, rezultatul superficialității sau al încăpățînării în susținerea unor opinii greșite, infirmate de alte cercetări. A susține cu încăpățînare erori, în ciuda demonstrațiilor și evidențelor științei, înseamnă a contribui la împiedicarea pătrunderii adevărului.

Un paznic de noapte vede trecînd pe lîngă gardul clădirii un om. Uneori are importanță dacă a reușit să distingă dacă e vorba de o femeie sau de un bărbat, dacă era cu căciulă sau pălărie, cu palton sau haină, cu atît mai mult dacă a reușit să remarce și alte trăsături. În anchete, organele care urmau să stabilească anumite corelații au avut prilejul să constate erori cauzate de confuzii, de derută, zăpăceală, păreri formate în pripă, omisiuni de amănunt (dar importante) datorate memoriei sau atenției slabe, ori adăugirii unor înfloriturî scornite de imaginația, de fantezia celui care povestea cum s-a petrecut un caz anume.

În condiții normale, aproximativ similare, mai mulți martori oculari percep o anumită întîmplare la fel. Dar fiecare poate reține ceva în plus sau în minus față de alții. Poate confunda un detaliu, poate uita ceva, poate

privi întîmplarea dintr-un anumit unghi de vedere, dar în esență, un om normal este capabil să reproducă tabloul faptelor sau să descrie locul în trăsăturile generale esențiale. Avînd în vedere condițiile în care s-au petrecut lucrurile, locul unde se afla omul respectiv, rolul său (pasiv sau activ) în desfășurarea evenimentelor, pregătirea culturală, științifică, specialitatea sa și multe alte coordonate, anchetatorul știe să desprindă din relatarea unui martor ocular adevărul și să înlăture eroarea, deformările involuntare, exagerările fanteziste, emoționale. Un miop poate greși cînd i se cere să spună detalii de figură sau culoare, ori numărul unui vehicul care a trecut prin partea locului. Un om cu o pregătire slabă nu-și poate da seama exact de cauzele unor fenomene ; un om fără simțul măsurătorii nu poate oferi un răspuns exact cu privire la distanțele dintre anumite repere ; un altul care este impresionabil poate exagera anumite scene ; un cititor avid de romane polițiste poate inventa elemente de mister, care probabil în realitate nu au existat. Dacă de la întîmplarea respectivă a trecut mult timp, martorul poate să uite un amănunt sau altul. Unii martori se exprimă limpede (și se înțelege ușor ce vor să spună), alții au o exprimare încîlcită, defectuoasă. Unii pot răspunde la întrebări, alții nu pot spune ceva decît dacă sînt lăsați să povestească tot filmul evenimentelor. Desigur că se cere multă răbdare, abilitate, multă cunoaștere psihologică din partea celor care conduc anchetele pentru a nu lua eroarea drept minciună, pentru a nu lua eroarea drept adevăr *.

De bună seamă, anchetatorii cunosc mult mai multe metode operative, eficiente, științifice de a audia un martor, respectînd în același timp drepturile și personalitatea fiecăruia. Firește, nu organelor de anchetă le sînt adresate aceste considerații, ci nouă, care în viața de toate zilele, ne aflăm adesea în postura de a încerca să desprindem din cuvintele cuiva adevărul de minciună, minciuna de eroare, eroarea de adevăr. De cîte ori, poate, nu

* Date mult mai interesante și, evident, expuse mai pe larg cuprind lucrările de specialitate juridică consacrate modului de a organiza anchetele, interogatoriile, audierea martorilor.

ne-am pus întrebarea cît o fi adevăr, cît o fi neadevăr din cele ce auzim ? De cîte ori, poate, nu ne-am pripit etichetînd pe unul sau pe altul ca mincinos, cînd el poate nu comisese decît o eroare ! De cîte ori, dimpotrivă, nu ne-am lăsat amăgiți de erori sau de minciuni, crezînd că au fost adevăruri. Atîta timp cît nu putem cunoaște gîndurile oamenilor, nu strică să se știe că fiecare, cu puțină logică, puțină răbdare, puțină experiență etc., poate desprinde adevărul de eroare, eroarea de minciună, fiind astfel mai sigur pe sine în cele ce crede, în cele ce face, în cele ce are de întreprins.

Fiecare primitor de mesaj (subiect receptor) își va forma o imagine în raport de cele arătate de transmițătorul mesajului (adică subiectul observator). Lipsa de concordanță între planul realității și planul II, inclusiv III nu înseamnă că a dus la minciună. Un om poate fi frapat de ceva, poate ignora altceva, cert este că el e convins sincer că imaginea sa corespunde realității și o reproduce ca atare. De la planul II la III se pot strecura mici neconcordanțe datorate și modului de relatare a celor văzute. El poate fi sincer, dar în cadrul relatării sale sincere se întîmplă să adauge unele înfloriturî, să uite anumite detalii, crezînd că le-a menționat, să nu găsească cuvintele potrivite stărilor cunoscute.

Un grup de subiecți, deși se află în același punct de observație, în aceleași condiții atmosferice, deși se vor referi la aceleași elemente ale peisajului, nu vor desena la fel, nu vor povesti la fel, fiecare respectînd în mare datele reale, dar aducînd viziunea sa, modul său de a vedea obiectele în spațiu. Aceste mici abateri de la realitate apar deci o dată în percepția subiectului cunoscător, iar apoi în modul de a reproduce (prin mijloacele de comunicare) imaginea realității cunoscute. Într-un caz se constată deficiențe de percepție, de reprezentare, în al doilea, deficiențe de transmitere a cunoștințelor. Cînd toate aceste neconcordanțe se produc involuntar, adică datorită simțurilor, a gradului de pregătire într-un domeniu sau altul, datorită unor influențe înconjurătoare, ori incapacității de a reproduce cu fidelitate stările de lucruri văzute sau trăite, fără nici o intenție ascunsă, aceste neconcordanțe le numim *erori*.

Aprecierea sub raport etic a comunicării începe din momentul cînd ne dăm seama dacă interlocutorul (fie el interlocutor ca partener la un dialog vorbit sau scris, fie un martor ocular, un cercetător, un scriitor, un cineast, un orator etc.), ne transmite intenționat o imagine conformă sau neconformă cu reprezentarea pe care el însuși și-a format-o despre realitatea la care se referă. *Ne-a indus în eroare sau nu?* Este prima întrebare. *A fost conștient de faptul că a comunicat ceva conform sau neconform cu realitatea?* — este a doua întrebare. *Cu ce scop a prezentat lucrurile într-un anumit mod?* — este a treia întrebare.

MINCIUNA

Minciuna intervine între planul II și III, atunci cînd mijlocitorul, adică cel care a cunoscut cadrul real, *deși și-a format o imagine corectă despre realitate, el o retransmite cu bună știință deformat.* Discordanța între planul II și III este evidentă. Este evidentă teoretic, cînd facem proiecția planurilor I, II, III, este evidentă după verificare, dar nu întotdeauna atunci cînd mijlocitorul ne comunică impresiile, părerile, cînd ne relatează. Pentru că el are grijă să povestească în asemenea fel, încît să lase impresia că spune adevărul (altfel minciuna n-ar avea nici un sens). Cel ce a deprins obiceiul de a minți împrumută masca omului de bună-credință, silindu-se să pară demn purtător al adevărului. Nu spune Clara despre Doronte că așa de bine minte. („Să juri că-i adevărul, de gura-i nărăvită / Cu-așa naivitate minciuna e trîntită"), încît greu îți poți da seama cînd minte și cînd spune adevărul?* În fapt, cel care minte caută intenționat, cu mijloace mai mult sau mai puțin abile, să ascundă un anumit element al realității, sau să deformeze

* Corneille, *Mincinosul*, București, 1895, p. 60.

imaginea a ceea ce s-a petrecut în realitate, pentru a induce în eroare pe cel căruia i se relatează. *Minciuna este deci o încercare de a transmite altora, cu un anumit interes, o imagine denaturată în parte sau falsă pe de-a-ntregul, despre o anumită realitate.* Fr. Paulhan, definind natura minciunii spune : „Mentir c'est créer une opposition entre la réalité et l'affirmation, au, plus précisement, entre la pensée et l'expression de cette pensée..." *. Actul de a minți este astfel definit ca o *discordanță între ceea ce gîndește despre realitate și ceea ce exprimă*. Montaigne atrage și el atenția că nu este același lucru a minți și a spune o minciună. Poți să transmiți o afirmație neconformă cu realitatea, dar nu pentru că vrei să-l înșeli, nu cu bună știință, ci fiindcă, fără să-ți dai seama, ai preluat de la altcineva o informație falsă, pe care o crezi adevărată și o retransmiți ca atare. A minți, demonstrează filozoful, înseamnă a ști adevărul, dar a spune celorlalți altfel.

Într-un manual de doctrină, unde autorul rezerva adevărului și minciunii un spațiu considerabil, se spune că „A minți înseamnă a exprima, prin cuvinte, semne sau scris, contrariul a ceea ce gîndește cu intenția de a înșela" („Mentir, c'est exprimer, par paroles, par signes ou par écrits, le contraire de ce qu'un pense, avec intention de tromper")**.

Autorul manualului socotește că pentru a numi o exprimare drept mincinoasă se cer două condiții : 1) să exprime lucruri neconforme cu gîndul ; 2) să fie făcută cu intenția de a înșela. Dacă asupra punctului 1 acordul este unanim, în legătură cu al doilea se cer unele corectări. Omul poate transmite o minciună fără să știe acest lucru și fără intenția de a înșela. Numai că exemplele date (glumele, complimentele exagerate, formulele de politețe, răspunsurile prin care se evită exprimarea directă a unui refuz etc.) nu sînt socotite minciuni pentru simplul motiv că nu ar ascunde intenția de a înșela. Corec-

* Fr. Paulhan, *Le mensonge du monde*, Paris, 1930, p. 331.
** A. Boulenger, *La doctrine catholique*, Libraire catholique, Paris, 1941, p. 238.

tura care ar trebui adusă constă în faptul că aceste abateri de la adevăr sînt intenționate și nu se poate spune cu certitudine dacă se recurge la ele cu intenție de înșelare sau nu. O dată ce am spus un neadevăr, cu bună știință, cu o anumită intenție (fie ea bună sau rea) nu ne putem sustrage „acuzației" de a fi mințit. Circumstanțele sînt altceva ; circumstanțe găsim adesea, chiar în cazul unor minciuni prin care urmărim să înșelăm * foarte serios pe cineva. Definirea nu trebuie să aibă deci în vedere circumstanțele, ci trăsătura esențială a minciunii, aceea de a prezenta intenționat în locul imaginii reale una deformată, falsă, aceea de a induce în eroare. O dată realizat scopul de a induce pe cineva în eroare, adică de a-l minți, ne putem pune și întrebarea : De ce A a indus în eroare pe B, adică de ce A a mințit pe B ? Acum putem să ne permitem a căuta explicații, circumstanțe etc. Abia acum putem stabili scopurile, mobilurile, împrejurările în care A a indus în eroare pe B. În raport cu cele constatate ne vom da seama dacă A a avut intenții onorabile sau detestabile. Deci cînd ne propunem să definim dacă o afirmație a lui A este adevărată, avem în vedere corespondența cu realitatea. Corespondența deplină a afirmației cu realitatea ne oferă certitudinea că afirmația poate fi numită ADEVĂR. Lipsa de corespondență cu realitatea, nonadevărul poate fi ori eroare, ori minciună.

Pentru a aprecia drept EROARE o afirmație, e necesar să stabilim : 1 — lipsa de corespondență (parțială sau totală) ; 2 — să avem convingerea că necorespondența nu se datorează intenției de a denatura adevărul (într-o măsură mai mare sau mai mică), ci fie necunoașterii exacte a realității, fie datorită altor cauze (goluri în pre-

* Ar trebui explicat termenul de înșelare, mai degrabă, care poate fi luat fie în sensul de a-i transmite un mesaj, o reprezentare falsă, deci de a-l înșela în privința adevărului (indiferent de intenția noastră bună sau rea), fie în sensul de a-l minți cu scopul evident de înșelăciune. E bine deci de avut în vedere orice referință de acest fel, pentru a distinge exact sensul cuvîntului.

gătire, memorie slabă, neatenție, derută, confuzie, exprimare improprie etc.).

Pentru a califica o afirmație drept MINCIUNĂ se cere ca : 1 — să se constate lipsa de corespondență (parțială sau totală) ;2 — intenția de a induce în eroare, de a prezenta lucrurile altfel decît sînt în realitate, altfel de cum le-a cunoscut, indiferent de gîndurile, de scopurile bune sau rele pe care le urmărește prin această relatare.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REALITATEA
CUNOAȘTERE DIRECTĂ
SUBIECT CUNOSCĂTOR
CUNOAȘTERE MIJLOCITĂ
REPREZENTAREA
CONFORMĂ CU REALITATEA
PARȚIAL CONFORMĂ CU REALITATEA
NECONFORMĂ CU REALITATEA
COMUNICAREA
CONFORMĂ CU REALITATEA (ADEVĂRATĂ)
PARȚIAL CONFORMĂ CU REALITATEA (PARȚIAL ADEVĂRATĂ)
NECONFORMĂ CU REALITATEA (FALSĂ - ERONATĂ)
CU BUNE INTENȚII
CU RELE INTENȚII
NEUTRĂ (INDIFERENTĂ)
CU BUNE INTENȚII
CU RELE INTENȚII
NEUTRĂ (INDIFERENTĂ)
CU BUNE INTENȚII
CU RELE INTENȚII
NEUTRĂ (INDIFERENTĂ)

„Minciuna este simburele care dă roade în toate pămînturile, de aceea poate se cultivă cu atîta plăcere pretutindeni. Roadele ei sînt însă amare și seci."

Vasile Conta

CLAVIATURI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

APLAUDĂM SAU ARUNCĂM CU PIETRE?

Deci minciuna este... spun definițiile și nu mai repetăm, pentru că într-un fel sau altul toate definițiile (mai academice sau mai diletante, maximele și proverbele, cu adaosuri sau minusuri, cu precizări sau fără) arată că minciuna în esență este o abatere de la adevăr, comisă conștient și cu o anumită intenție. Orice am adăuga, voind să fim universal documentați, am ajunge la aceleași determinări. Trecînd totuși prin furcile acestor definiții, nu de dragul lor teoretic, ci ca să înțelegem ce este adevărul, de ce minciuna nu este eroare și eroarea minciună, un amănunt al definiției pare să ne intrige. Deci minciuna este o abatere conștientă de la adevăr, e o afirmație care ascunde sau denaturează adevărul cu bună știință, cu o anumită intenție. Cu atît mai rușinos pentru cei ce mint. „N-ar trebui să legăm minciuna și pe mincinoși la stîlpul infamiei ?" se întreabă fiecare om cinstit. Foarte mulți dintre corespondenții antrenați în ancheta întreprinsă pe această temă s-au arătat indignați că sînt oameni care, nepreţuind frumusețea adevărului, a lucrurilor clare, recurg des la minciună. Spicuind cîteva din răspunsuri avem în mod cert satisfacția să constatăm că oamenii, în spovedania lor cu ei înșiși, cu conștiința, sînt exigenți, capabili de sentimente nobile și sincer categorice. Căci numai astfel pot fi înțelese opiniile corespondenților notați aici cu R. din poruncile nobile ale discreției.

R. 5 socotește minciuna „un act de lașitate față de oamenii din jur... faptul cel mai urît din lume".

R. 8, cam în același sens, declară cu toată răspunderea de părinte, de om că „minciuna este o faptă urîtă, care nu aduce nici onoare, nici respect celui care o folosește".

R. 44, văzînd nu numai aspectul urît, neloialitatea celui ce recurge la minciuni, ci și aspectul ei distructiv, de anulare a demnității, apreciază că „minciuna este o mașinație care — treptat — distruge ceea ce se cheamă OM ; îl coboară pentru totdeauna în ochii semenilor săi...".

„Pe mincinoși nu se poate conta", spune R. 91.

„Minciuna este o urmare a unor fapte nedemne", crede R. 119.

Sutele de corespondenți care ar putea fi citați nu au emis aceste opinii categorice de pe piedestalul unor presupuși îngeri puri, nici de sub masca unei false moralități, așa cum făcea renumitul fățarnic Tartuffe, ci inspirați de profundele lor convingeri, meditînd mai elegant sau nu, mai la obiect sau nu, dar pornind de la viață. Ei înșiși au recunoscut că s-au aflat uneori în situația de a minți, că au recurs într-o împrejurare sau alta la minciună. Atitudinea lor de condamnare a minciunii izvorăște din amărăciunea pe care au purtat-o cînd au mințit sau cînd au fost mințiți, din imaginea pe care și-au făcut-o despre semenii aflați în fața acestei capcane, „siliți" să îmbrace cu prea multă ușurință cămășile împrumutate din garderoba îndivizilor cu două fețe, cu cinstea violent intrată în putrefacție.

Desigur, privind în ochii acestor oameni cinstiți, cu sufletul deschis către adevăr, ascultîndu-le părerile și citindu-le indignarea față de obișnuința de a răspunde cu minciuni, cînd semenul așteaptă lumina adevărului, te întrebi dacă minciuna n-ar trebui alungată cu pietre ca pe un răufăcător, ca pe un atentat la demnitate și respect reciproc.

Și totuși, să aruncăm cu pietre ? Cu simțul realității verificat de viața personală și cea trăită de alții, oamenii nu aruncă cu pietre, nu au ridicat un stîlp al infamiei. Unii pentru că au mințit și ei înșiși din cînd

în cînd, minciuna fiind și ea un fruct oprit strecurat de cite o întîmplare. N-am spus unei femei că este mai tînără decît credem că este în realitate ; unui poet că versurile sînt așa și așa, ocolind să-i vorbim de senzația de nimic pe care ne-o trezea ; unui bolnav grav că se va însănătoși ; șefului că are dreptate cînd n-are ; musafirului că poate fuma, cînd am dori din tot sufletul să dispară țigările de pe lume ; unui vizitator „neașteptat" la propriu și la figurat, că vizita lui ne face plăcere ? „Dacă n-ar fi micile și marile minciuni cum ne-am descurca în societatea aceasta civilizată, atît de bogată în rafinamente și susceptibilități ?" vor întreba partizanii minciunilor convenționale. Și cînd aud această întrebare, am senzația că prin fața ochilor defilează, o mulțime de copii îngrijorați că n-ar mai avea cum ascunde notele mici, mulțime de oameni care n-ar mai putea face complimente, mulțime de lingușitori care n-ar mai găsi cuvinte să-și măgulească șefii... Cîtă lume n-ar fi îngrijorată dacă n-ar mai fi minciuna !

Rămîne, deci, în ciuda hulitorilor minciunii, să aplaudăm această zînă a înșelăciunilor ? O, domnule Tartarin, domnule baron Münchhaussen, Don Juan, simpatici mincinoși ai comediilor lui Goldoni, Molière, preadevotatule scutier Sancho, neîntrecuților Păcală și Ivan Turbincă, nu dați buzna să-mi dovediți că minciuna este izvor de veselie, că face și ea parte din armele cu care, din cînd în cînd, alungăm umbre de tristețe rătăcite în calea noastră ! Nu dați buzna să aplaudați, iar, voi, stimații mei, din tabăra cealaltă, nu aruncați cu pietre încă !

Priviți adevărul și răsuciți-l pe o față și apoi pe alta. E ca un cristal cu multe fețe. Cu cît un cristal e cioplit în mai multe fețe, spun bijutierii, cu atît este mai prețios. Poate nu e comparația cea mai indicată. Dar adevărul are și el o mulțime de fețe. Nu una, nu două, ci zece, o sută și o mie. Cine le știe pe toate ? Minciuna are și ea nu una, ci zece, o sută, o mie de înfățișări. Cine le știe pe toate ? Aș ruga pe intransigenți să nu emită acuzația de relativism, pentru că această com-

paraţie cu cristalul care are o mie şi una de feţe este inspirată nu atît dintr-o viziune relativistă şi nici din postura omului care alege linia de mijloc, ci mai degrabă din nevoia de a aprecia ceva numai în cunoştinţă de cauză. Să nu acuzi şi să nu arunci cu pietre în ceea ce nu cunoşti, ar fi sloganul ascuns în faldurile acestei comparaţii. Căci ce e bun şi ce e rău? se întreabă oamenii zilnic. Depinde din ce unghi de vedere judecăm.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ARTA DE A SPUNE SAU DE A NU SPUNE UN ADEVĂR

„Mi-e prieten Platon, dar mai prieten mi-e adevărul", a spus anticul filozof Aristotel, ilustrînd prin aceasta că el socoteşte adevărul mai presus de orice. Fără a ne îndoi nici o clipă de frumuseţea morală a unei astfel de convingeri, nu putem ignora că viaţa ne-a aşezat de nenumărate ori în faţa unor împrejurări neaşteptate, cînd fiecare am fi înlocuit cugetarea lui Aristotel cu una de felul acesteia : „Mi-e prieten adevărul, dar mai aproape îmi este omul". Înlocuind o maximă cu cealaltă, n-ar trebui să avem sentimentul că facem sofistică sau că am dori cu orice preţ să ne renegăm convingerile. Este cred, mai degrabă, un mod de a ne arăta nouă înşine că normele morale nu sînt închise, fixe şi că fiecare gest omenesc poate fi explicat în mai multe feluri, că fiecare normă are şi o altă faţă decît am crede la prima vedere. Şi poate că intransigenţii situaţi la extreme ar trebui invitaţi încă odată să înţeleagă că cinstea şi bunătatea omenească nu se măsoară doar cu o unitate neagră sau albă. Iubind adevărul mai presus de orice, cum afirmase Aristotel şi nu numai el în mileniile ce i-au urmat, omul nu putea să nu înţeleagă că preţuim adevărul nu pentru aura sa absolută, ci pentru binele pe care îl dobîndim într-un plan sau altul prin cunoaşterea lui. De fapt, discutăm despre adevăr şi minciună nu atît pentru ele însele ca noţiuni abstracte ; le definim şi încercăm să le desluşim nuanţele nu pentru a avea încă ceva de contro-

versat, ci pentru a înțelege necesitatea unor disocieri, atunci cînd calificăm valoarea morală a unei comunicări.

Democrit socotea că în fața omului se află întotdeauna o înaltă datorie : „a spune adevărul". Amiel era convins că trebuie „să avem de partea noastră adevărul", pentru că în adevăr găsim secretul autorității morale și al virtuții. Multe cugetări ale unor personalități înscrise în panteonul de înțelepciune al omenirii ar putea fi citate spre a dovedi cîtă considerație se acordă dragostei de adevăr. Dar în același timp, la fel de bogate în înțelepciune, de loc lipsite de înaltul simț moral, alte cugetări merită a fi așezate alături nu pentru a ne dezice, nu pentru a deruta, ci pentru ca înțelegerea vieții să fie mai întreagă, mai realistă, mai prevăzătoare, mai nuanțată. Căci pe cît bine aduce de obicei cunoașterea adevărului în ansamblu, pe atît de mult rău îi poate aduce un adevăr spus într-un loc și într-un moment nepotrivit. „Multe greșeli, avertiza Voltaire, se nasc dintr-un adevăr de care se abuzează". Și dacă un proverb francez ne învață că „nu toate adevărurile se pot spune", dacă unul spaniol ne atrage atenția că „adevărul nu trebuie arătat gol, ci în cămașă", vom avea dreptul să încheiem citările cu o cugetare a lui Rivarol, care conține în sine o excelentă, prin realismul ei, concluzie : „Bunul-simț se compune din adevăruri, care trebuie spuse și adevăruri care nu se spun".

Există între aceste granițe ale adevărului și minciunii o măsură pe care o dictează, așa cum ne lasă să deducem cugetările citate, rațiunea și bunul-simț prin care un om de bună-credință, în raport de moment, de omul alături de care se află, spune adevărul sau îl ascunde, îl spune așa cum este sau îl îmbracă într-o mantie mai agreabilă, ori... la nevoie preferă în locul adevărului o minciună.

Luînd în considerație gama diversă de interese și de firi omenești, Bacon admite că aceiași oameni deschiși (sinceri) de obicei, aflați în anumite situații speciale, sînt nevoiți să recurgă la disimulări. Firește, aceasta presupune că este necesar un anumit discernămînt, adică o putere de adaptare în raport de împrejurări și oameni. După el, tăinuirea sau ascunderea *eului* (gîn-

durile, intenţiile) se poate realiza în trei trepte. „Cea dintîi este închiderea în sine, *discreţia şi tăcerea*, cînd omul nu dă nimănui* prilejul să vadă ori să ghicească ce este el; a doua, disimularea, în sens negativ, cînd omul lasă ca, din înfăţişarea şi din vorbele sale, să se înţeleagă că *nu este ceea ce este de fapt*. Iar cea de-a treia treaptă, simularea, în sens afirmativ, cînd omul, inadins şi în mod hotărît, se preface şi caută să dea *impresia că este ceea ce de fapt nu este*".

Disimularea, o îmbinare între discreţie şi prefăcătorie, este necesară faţă de cei care „îl asaltează într-atîta cu întrebări, îl hărtănesc şi îl împung...". Cu ajutorul disimulării omul evită să dezvăluie oricui ceea ce ştie, ceea ce nu trebuie transmis altora, lasă impresia că nu are cunoştinţă de ceea ce este întrebat „aşa că nici un om nu poate fi discret, fără să-şi îngăduie şi un pic de disimulare".

Simularea presupune o declaraţie mincinoasă, este caracteristică firilor făţarnice, iar folosită des devine viciu. În legătură cu aceste caracteristici, Bacon găsea că simularea are avantaje şi dezavantaje. Între avantaje el enumera: 1) adormirea atenţiei adversarilor, surprinderea; 2) retragerea onorabilă din unele acţiuni în care s-a angajat; 3) descoperirea gîndurilor altuia.

Laturile negative ale disimulării constau în faptul că: 1) exprimă o dovadă de teamă, de nesiguranţă; 2) abătînd gîndurile oamenilor în altă direcţie decît cea utilă, face ca mulţi să fie lipsiţi de ajutorul ce li s-ar cuveni sau ce li s-ar fi putut oferi în anumite împrejurări; 3) diminuează încrederea în om.

A fi ceea ce nu este, a se ascunde cu ajutorul cuvintelor presupune, orice s-ar spune, o „artă", la care unii oameni au recurs cu şiretenie, cu răutate. Ironic, un personaj al lui Paul Féval spunea că pentru a minţi cu folos

---

* Aş corecta cuvîntul *nimănui*, care defineşte o arie universală, cu *oricui*, care presupune o arie particulară şi mai ales care explică nevoia de discernămînt la care se referea filozoful. Dovadă că aşa trebuie înţeles cuvîntul este însăşi explicaţia ulterioară pe care o dă discreţiei. Discreţia este socotită o calitate morală, înţelepciune („...cine îşi va deschide sufletul unui palavragiu sau flecar?) Fr. Bacon, *op. cit.*, p. 28.

cel mai bun mijloc este de a te folosi de adevăr, de a-l aranja, combina „după procedeele mișeilor geniali".

De la simpla încercare de a căuta un cuvînt cît mai potrivit pentru a spune un adevăr sau chiar de a-l ocoli, cu intenția de a menaja sensibilitatea cuiva sau de a te apăra de interlocutori indiscreți — la obișnuința de a mistifica, de a dezinforma și deruta pe ceilalți cu rele intenții este o mare distanță. La un capăt se află bunătatea, iar la celălalt infamia. Pe acest traseu încercăm, în cele ce urmează, să descifrăm, de la caz la caz, circumstanțele sau acuzările.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSIT

Încercăm să propunem o clasificare a minciunilor nu pentru a sugera că grupările pe care le vom enunța ar corespunde unor formule infailibile. Autorii care s-au ocupat de minciună au emis fiecare alte coordonate de clasificare, fiecare logic într-un anumit fel. Nu intenționăm să acordăm acestui aspect importanța și rigoarea unei discipline științifice. Cele cîteva referiri asupra cărora vom reține atenția au scopul modest de a înlesni orientarea în parcurgerea capitolelor ce urmează.

Vladimir Iankélèvitch, în volumul consacrat virtuților *, la capitolul despre sinceritate, între alte considerații interesante despre adevăr, prin schema pe care o prezintă suscită la meditație. Este indirect o invitație la judecată, prin comparație, prin raportare la realitate, adică la reprezentarea pe care omul și-o face cunoscînd lumea înconjurătoare, la dorința de a comunica sau de a ascunde adevărul, și la intenția cu care un om comunică celuilalt ceva.

Avînd în vedere aceste criterii de apreciere a comunicărilor pe care oamenii și le fac unii altora, reiese că în orice caz este necesar un discernămînt riguros atunci cînd încercăm să calificăm afirmația unui om drept eroare, adevăr sau minciună, să nu ignorăm gradul de sinceritate și mai ales intenția.

* Vladimir Iankélèvitch, *Traité des vertus*, Bordas, Paris, 1949, p. 292.

Duprat*, pornind de la modul de combinare a realului cu ficțiunea, consemnează cinci categorii : metafore, adăugiri, exagerări, recombinări, pură ficțiune. Pe de altă parte descifrează două nuanțe ale minciunii : 1 — creatoare sau pozitivă (adaos de ficțiune), 2 — negativă (diminuare, mascare a realului). În acest sens menționăm următorul succint tablou.

Classification des mensonges (ou modes de suggestion de l'erreur)

A. Suggestions positives (opposées A)	B. Suggestion négatives
Invention de toutes pièces (calomnie, accusation fausse, faux, foux témoignage) Fiction, simulation	Dissimulation complète Dénégation Suppression de témoignages
Addition	Omission
Déformation	Mutilation
Exagération	Atténuation

Preocuparea mea nereducîndu-se la constatări și la încadrări în formule fixe, ci extinzîndu-se la interesul cu care un om spune un adevăr sau o minciună, la problemele de conștiință pe care un om și le face sau nu, la consecințele pe care le implică fiecare gen de comunicare în viața unei persoane și asupra colectivității, în prezentarea celor mai frecvente categorii de minciuni, am preferat drept criteriu de apreciere și clasificare INTENȚIA. De fapt intenția face parte din elemente principale ale definiției minciunii. (Minciuna este denaturare conștientă și cu o anumită intenție a adevărului.) Este ade-

* G. L. Duprat, *Le mensonge*, Félix Alcan, Paris, 1903.

vărat însă că nu întotdeauna balanța este favorabilă intenției, efectul luînd-o razna. „Vrei să faci bine și iese rău". „De-i faci unuia bine, altul nu te vede bine." „Una gîndești, alta nimerești!" Aceste ecouri ale înțelepciunii populare dovedesc cît de relativă poate fi o clasificare, dar, în același timp, atrag atenția atît asupra efectului imediat, cît și asupra consecințelor generale pe care le poate avea comunicarea unei erori, unui adevăr sau a unei minciuni.

I. BUNELE NOASTRE INTENȚII

„Un zîmbet sau o vorbă bună spusă unui bătrîn este a-i dărui o zi mai mult de viață".

Vasile Conta

DIFICULTATEA DE A COMUNICA VEȘTI NEPLĂCUTE

Dincolo de răutățile omenești, trăite sau auzite, există în fiecare om un dram de bunătate nativă, de solidaritate în fața durerii, de emotivitate sufletească în fața bucuriilor. Picură din propria noastră ființă un fluid care uneori ne înfioară clipele întristîndu-ne de durerile celorlalți, un fluid care ne ajută să găsim în noi curaj pe care să-l insuflăm celor descurajați, un cuvînt bun, cald, cînd sufletul semenului este însetat de acest cuvînt bun, și cald. Dacă ar fi după inima omenească, cu ajutorul cuvintelor noastre (dacă ar avea o putere magică) am învia morții, am da sănătate celor bolnavi, bucurii celor triști, vești bune celor aflați în necaz. Dacă ar fi după inima omenească... Dar nu toate sînt cum voim noi și atunci, cu toate bunele intenții, ajutorul nostru se reduce uneori numai la cuvinte, care, din păcate, nu au acea putere magică, dar lasă totuși o adiere de mîngîiere, de iluzie.

O primă categorie a vastei claviaturi a minciunilor cuprinde tocmai acele minciuni la care omul recurge din dorința de a face bine celor din jur, interesele personale rămînînd pe un plan secundar.

Cum este știut, viața nu oferă numai fețele vesele. Unii oameni se îmbolnăvesc, alții mor, evenimentele de familie sînt din cînd în cînd umbrite de triști, de suferințe. Uneori sîntem puși fiecare în situația să aflăm sau să comunicăm vești triste. Să recunoaștem, este atît de greu adesea, încît fiecare cuvînt rostit sau auzit doare.

Să presupunem că un pacient se află în cabinetul medicului. Citind analizele, medicul constată că omul suferă de o boală incurabilă.

— Cu tot regretul, trebuie să te informez că ai cancer. Întrucît probele de laborator vădesc o formă foarte evoluată, n-are rost să te mai internez. Singura soluție realistă este să mergi acasă și să te îngrijești de toate cele necesare înmormîntării. Ar fi bine să faci vizita de adio prietenilor și rudelor, să cumperi loc de veci, să comanzi coșciug... Ai un răgaz de cel mult trei luni.

— Vă mulțumesc, domnule doctor, ar fi răspuns bolnavul cu plecăciune, iată onorariul. Vă apreciez enorm pentru sinceritatea dumneavoastră.

Cu toată dragostea pentru adevăr, medicul nu comunică întotdeauna pacientului său asemenea „realități" și mai ales cu un astfel de ton, chiar dacă în realitate omul e bolnav de cancer și îndrumările respective n-ar fi lipsite de sens. Diagnosticurile foarte crude, foarte descurajatoare nu sînt comunicate bolnavului. Un cuvînt de încurajare, discuții despre viitoare posibile proiecte, amabilități diverse, toate fac parte dintr-un bogat arsenal prin care cei apropiați caută să-i creeze bolnavului o imagine mai roză asupra viitorului său. Totul este o iluzie, o iluzie construită conștient, cu cele mai omenești intenții, deși se știe că aceasta va fi brusc sfărîmată într-o zi fatală. Această țesătură de adevăruri și minciuni depinde într-o mare măsură și de cel căruia e nevoie să i se comunice o astfel de veste. Unui om bolnav mai ușor sau chiar mai grav, dar echilibrat, care știe că viața nu durează o veșnicie, că boala este curabilă sau incurabilă i se poate spune adevărul încetul cu încetul. În spitale, unde au fost experimentate anumite metode de tratament, s-a discutat cu unii bolnavi ceva mai deschis (bineînțeles că nu s-a recurs, în nici un caz, la dialogul exemplificat), arătînd că evoluția bolii este descurajantă. Întrebați dacă ar avea tăria să accepte o anumită operație sau un anumit tratament (în curs de experimentare), unii bolnavi au acceptat această minimă șansă de unu la sută și uneori acea minimă șansă a fost poate salvatoare. Pe anumiți oameni foarte echilibrați, care o viață întreagă au făcut din secundele și anii trăirii lor o continuă luptă de afir-

mare a capacității omenești, vestea oricît de crudă a morții iminente nu i-a descurajat. Ba, dimpotrivă, au profitat de ultimele zile pentru a-și termina lucrările sau cercetările începute, și-au scris jurnale cu credința că vor fi încă și prin aceasta folositori celorlalți. Astfel de cazuri sînt însă rare și vor rămîne excepții. Cînd vor cunoaște mai mult din tainele vieții și suferinței, cînd știința va progresa în domeniul terapiei, cînd boala și chiar moartea nu vor fi privite cu groaza de pînă acum, oamenii vor ști probabil să primească și astfel de vești mai triste. Pînă atunci rămîne însă să nu ne mirăm cînd cineva ascunde un adevăr trist, cînd inventează minciuni cu atîta nevinovăție, pentru a nu sfărîma înainte de vreme o iluzie a vieții.

Axel Munthe* recunoștea că „înșelăciunea, vai, este absolut necesară profesiei noastre (medicina), adevărul fiind adesea atît de trist de dezvăluit".

Ion Agârbiceanu în povestirea *Două scrisori* a surprins un moment de sfîșietoare durere, cînd pe front un prieten de arme urma să comunice familiei vestea morții acestuia. „De patru zile-l îngropase, pe Dumitru, și Marin Muntean încă nu se putea hotărî să trimită acasă vestea cea rea (...) În ziua a cincea de la îngroparea lui Dumitru, Marin rămase singur în colibă, tovarășii se duseră să-și primească prînzul. Marin simți deodată că i se umezesc ochii, că i se încălzește inima, luă hîrtie și creion și începu să scrie. O scrisoare lungă în care, tot ocolind, reuși în urmă să spună adevărul...".

Peer Gynt, sosit din aventurile sale la căpătîiul mamei muribunde, care îi dă de înțeles că va muri curînd, caută să o încurajeze :

„Să pleci? Ce vorbe-s astea, mamă?
De ce să te gîndești la moarte?"

Mama însă, care avusese doar puterea să-l aștepte, își simte sfîrșitul... „Da, Peer. Tot trupul îmi îngheață. / Curînd holba-voi ochii, știu... Închide-mi pleoapele...

---

* Axel Munthe, *Cartea de la San Michele*, E.P.L.U., București, 1969.

Și-apoi, / Ai grijă, maică, de sicriu, / Găsește unul mai de soi".

Peer Gynt caută să-i distragă atenția, punînd întrebări felurite și apoi îi propune : „Să povestim oleacă, mamă, / De lucruri slobode și bune, / să dăm uitării griji și teamă / Zavistie și-amărăciune...".

Și începe să povestească... despre un castel fermecat, de clinchete de clopoței, imaginînd propria lor călătorie spre fericirea jinduită pe pămînt, dar negăsită.

„Ceva în zare-a scăpătat... / Ce licărește ca un foc ?" întreabă mama, iar Peer răspunde : „Ferestrele de la palat. / Auzi cum tropotă la joc ?", iar mai departe cu cît clipa morții mamei se apropie, cu atît închipuirea lui ia aripi : „Dii / Gonește, cal sirep ! / Zarvă-i în castel, colind : / Că sosește, toți pricep, / Cu măicuța lui, Peer Gynt..." *.

Era o ultimă iluzie pe care Peer Gynt voia să o transmită mamei, pe care de atîtea ori o supărase cu năzdrăvăniile lui nesăbuite. De cîte ori Peer Gynt nu căutase să se ascundă sub învăluitoarele-i minciuni, încît mama îi reproșase adesea : „Iar minți ca un nelegiuit ! / Să te crucești ce de minciuni !" / „Presari minciunile cu flori. / În straie noi le-mbraci de vrei / Le umfli trupul firav, șui, / Să sufle-n trîmbițe le pui ; / Precum și tu făcut-ai, Peer, / Cu basmul ăsta pișicher, / Plin cu spinări de vulturi suri / Și spiriduși... Of ! Cum te-nduri, / Să mă-nspăimînți, s-o tragi de păr / Că nu mai știu ce-i adevăr / Și ce-i minciună ?"

Peste atîtea serii de minciuni, Peer Gynt îi făcuse mamei sale o promisiune, prin care ar fi vrut să-i spună că el, un zurbagiu, cum îl numea ea, e în stare și de fapte mari : „Măicuță rea și dulce, vrei / Să te încrezi în ce-am să-ți spun ? / Răbdare : într-o bună zi, / Nepricopsitul tău fecior / Va-nfăptui un lucru mare... / Ținutu-ntreg te va cinsti !"

Dar această promisiune fusese de mult. Trecuseră anii, sosise sfîrșitul mamei sale, o găsise acum singură și în sărăcie. Iluzia castelului fermecat, a cailor și a

---

* Versurile sînt citate din vol. Henrik Ibsen, *Teatru, (Peer Gynt)*, E.P.L.U., 1966, vol. I.

zurgălăilor, imaginea lui Peer Gynt care-şi duce mama la castel nu este oare şi un ecou al acelei vechi promisiuni ? Nu merita acum, în clipa trecerii ei din această lume, o ultimă iluzie ?

SENTIMENTE FILIALE ŞI PROTECTOARE

Este destul de răspîndită obişnuinţa de a mai ascunde adevărul despre faptele rele ale cuiva nu pentru a proteja pe cel cu care se discută, ci pe cel despre care este vorba. Motivele invocate sînt prietenia, solidaritatea. Este adevărat că morala ne învaţă să fim drepţi şi să condamnăm faptele rele, oricare ar fi autorii, oricît de apropiaţi ne-ar fi. În practică însă cei apropiaţi prin rudenie, ori prin prietenie, oricît ar detesta fapta unui frate, a unui părinte, a unui prieten, găsesc uneori mai potrivit ca în astfel de împrejurări să-şi salveze aproapele, ascunzîndu-l în caz că e urmărit, ori ascunzînd adevărul în caz de anchetă. Sentimentul de protecţie s-a născut nu pentru motivul că oamenii n-ar avea o concepţie corespunzătoare despre vinovăţie, greşeală, faptă rea, ci din dorinţa de a proteja pe cel năpăstuit, pe cel aflat în pericol, pe cel ameninţat. Gestul de a acorda protecţie a constituit şi o reacţie sentimentală dar şi o atitudine izvorîtă din dorinţa de nesupunere în faţa autorităţii exploatatoare care pedepsea, ori poate din convingerea că oricui i se poate întîmpla să comită o astfel de greşeală, cu voia sau fără voia sa. Uneori oamenii sînt înclinaţi să acorde făptaşului circumstanţe, alteori se crede că totul a fost un simplu accident şi că, deci, nu s-ar cădea să sufere oprobriul public ori cine ştie ce pedeapsă aspră pentru o vină „întîmplătoare". Unele atitudini „refractare" au fost hrănite de cele mai multe ori de absurditatea cu care unele autorităţi sau instanţe feudale şi apoi burgheze înţelegeau să „stabilească" dreptatea, să caute adevărul, să înţeleagă circumstanţele unor fapte. Din cele

mai vechi timpuri au fost osîndiți și oameni nevinovați, pe baza unor aparențe, ori pedepsele pentru unele fapte au fost atît de disproporționate, încît oamenii preferau să evite „dreapta judecată", deci să ascundă cît mai bine cu putință adevărul, chiar în cazul unor fapte lipsite de gravitate. Neîncrederea în judecata instanțelor feudale, burgheze și uneori chiar în modul pripit, ușor influențabil, de a judeca al „opiniei publice" a dus la atitudini de eschivare față de ceea ce noi numim datoria de a spune adevărul. De aici a izvorît probabil dorința unora de a evita să dezvăluie un adevăr dezonorant, acuzator, cu privire la rude ori la prieteni. În intenția sa, tăinuitorul voiește, în primul rînd, să acorde protecția celui în culpă. Ascunderea unui adevăr despre o faptă urîtă în acest caz are, pe un plan secundar, o influență și asupra tăinuitorului. Mulți împletesc dorința de a proteja pe cel pasibil de acuzație cu dorința de a evita să se abată năpasta sau oprobriul asupra familiei, inclusiv asupra sa ca membru al familiei sau ca prieten.

Cît de înfiorătoare, de crude au fost procesele inchiziționale, care în numele „adevărului suprem" au dus la schingiuirea atîtor iubitori de adevăr!

În timpul faimosului proces al lui Dreyfus, din 1894, nu s-a convins pînă și Emile Zola, aprigul propovăduitor și apărător al adevărului, că, decît să ajungă pe mîna acelor instanțe care făcuseră din Dreyfus un criminal, un dezonorat, cu toate că avea adevărul de partea sa, era mai bine să fugă în exil?

Scriitorul Johan Bojer ilustrează elocvent cum reacționează un tînăr, în fața atitudinii reprobabile a tatălui său. Johan Bojer pornește, în romanul *Fascinația minciunii*, de la un caz autentic petrecut într-un sat. Între Wangen și Norby are loc o tranzacție, se convine asupra unui gir pe care Norby îl acordă celuilalt. Atunci cînd Wangen, se află însă în pragul falimentului și ar putea fi salvat de girant, Norby nu recunoaște chitanța. Wangen e acuzat de *fals* în acte și judecat. Nu reținem atenția asupra întîmplărilor care au împins lucrurile așa de departe și cum „opinia publică" îl credea pe Wangen vinovat, iar pe Norby cinstit. Martorii care ar fi putut spune adevărul nu mai erau. Un singur personaj își amin-

tea însă de întîmplarea cu semnarea acelei chitanțe, un singur personaj ar fi putut, spunînd adevărul, să oprească dezastrul căzut asupra lui Wangen. Acest personaj era fiul lui Norby, aflat la studii. Auzind de vîlva stîrnită, aflînd că un om este învinuit pe nedrept, Einar îi scrie tatălui că-și amintește de chitanța prin care-l gira pe Wangen, dîndu-i prin aceasta a înțelege că ar trebui să spună adevărul și să înceteze acuzațiile împotriva unui om nevinovat. Tatăl, o dată ce spusese prima minciună și se înglodase după aceea pînă în gît în altele, nu avea tăria să mai dea înapoi, mai ales acum cînd aproape toți credeau în „dreptatea" lui și în „vinovăția" lui Wangen. Einar vine acasă să discute personal cu tatăl, să-l îndemne să recunoască, vrea să intre în tribunal să depună mărturie, peste voința părinților. Einar, cum îi și declarase răspicat tatălui, voia să asculte de conștiința sa, să facă ceea ce e drept :

„Voi fi nevoit să intru și să salvez un nevinovat, spuse Einar. Indiferent ce se va întîmpla. Dar fără să vrea, făcu un pas îndărăt privindu-și îngrozit tatăl" *.

Merită să revedem starea de conștiință a lui Einar în aceste clipe de opțiune între datoria față de adevăr și respectul pentru propriul său tată. „Einar rămase o clipă locului, pe scara tribunalului. [...] În fond, purtarea tatei e cea mai bună dovadă că Wangen este nevinovat, gîndi el. Dar sînt eu oare în stare să-mi fac datoria ? Curajos sînt sau laș ? Nu-i vorba decît doar să spun adevărul și să salvez un nevinovat. E un lucru atît de greu ? Este poate singura dată în viața mea cînd mi se cere o acțiune curajoasă ! (...) Și merse mai departe, cu pașii înceți, pînă ce ajunse în coridor și bătu la ușă".

Pînă aici totul era clar. Fiul găsise în el curajul de a înfrunta minciuna tatălui, de a opri nedreptatea ce se făcea lui Wangen. Dar în sală, ne spune scriitorul, se trezi „fără să vrea, dragostea lui de fiu (...). Nu mai gîndea, trăia cu inima. Îi fusese nespus de greu să gîndească limpede și să găsească drumul adevărului și iată că acum își pierdea echilibrul și recădea în lumea tul-

* Johan Bojer, *Fascinația minciunii. Foamea cea mare*, E.P.L., B.P.T., București, 1969, p. 101.

bure a simțămintelor neclare, dar pline de căldură" (p. 105).

Cu toate că apoi, sub apăsarea mustrărilor de conștiință, se izolase rușinîndu-se să se mai întîlnească cu oamenii, cu toată compătimirea pentru Wangen, care fusese condamnat la închisoare, și pentru familia acestuia ajunsă în mizerie, Einar a lăsat lucrurile să meargă pe făgașul croit de minciunile tatălui său. A participat în final și la serbarea organizată în cinstea lui Norby, care se „dovedise" că și acum „fusese corect, că avusese adevărul de partea lui". Omagiile ce erau adresate tatălui de oamenii de vază ai localității porneau dintr-o convingere sinceră, aceștia crezînd în vinovăția lui Wangen și în cinstea lui Norby. Dar Einar încă se îndoia, încă își aducea mustrări. Căci el se întreba și judeca spunîndu-și că *„Nimic nu e mai rău ca buna-credință care răsplătește pe criminal și aruncă în închisoare pe vinovat"* (p. 178).

SOLIDARITATE ȘI „SOLIDARITATE"

Sentimentul de solidaritate adaugă celui de prietenie sau filiațiune un spor de interes direct în ascunderea faptei. Cel ce tăinuie un rău făptaș din solidaritate sau ascunde adevărul se și simte părtaș la actul acestuia. Uneori, cînd la școală un copil sparge un geam și profesorul sau pedagogul întreabă în clasă, colegii tac, chiar sub amenințarea pedepsei, crezînd că aceasta înseamnă solidaritate.

Un școlar povestește cîteva întîmplări în care colegii lui au mințit pentru a „salva" pe unul sau pe altul în fața profesorilor.

„Cînd întîrzia cineva, se obișnuia ca unul din clasă să spună : «Vine, tovarășă profesoară ! L-am văzut eu intrînd». Erau unii care întîrziau cu adevărat și veneau între timp. Alții nu veneau toată ora, dar, profesorii, preocupați de lecție, uitau să-i mai treacă absența. Cel

care lipsea de la o oră sau de la alta vorbea cu un coleg : «Vezi că la istorie am o treabă...» Dacă profesorul se interesa unde este elevul, colegul spunea că e chemat de dirigintă ori de director, ori că este de serviciu". Întrebat de ce nu spunea adevărul, elevul a motivat că colegul chiulangiu l-ar fi bătut dacă l-ar fi dat în vileag.

Şi în cazul povestit, ca şi în multe altele, se constată un amestec de solidaritate în rău, determinată de teamă, de neînţelegere. Pe de o parte, minciuna celui care spunea că S. e elev de serviciu, pe de altă parte tăcerea, consimţirea celorlalţi la o minciună pentru „apărarea" unui coleg. De fapt, această solidaritate a clasei îl ajuta să continue să facă pe vedeta, să chiulească şi, implicit, să rămînă corigent sau repetent.

Este semnificativ cazul povestit de o elevă despre colega ei de cameră de la internat. Eleva G. era capabilă şi ar fi putut termina clasa între premianţi. Din păcate, scăpînd de sub supraveghere, ea şi-a asumat treptat anumite „libertăţi" dăunătoare. A început să fumeze, se învoia des să meargă în oraş, mergea la întîlniri cu băieţii... Cu vremea, datorită „preocupărilor extraşcolare", se prezenta nepregătită la cursuri sau lipsea. Deşi o elevă bună la început, G. la sfîrşitul trimestrului a rămas corigentă la două materii.

Sub tăcerea protectoare a colegelor de cameră, G. a continuat escapadele, iar banii primiţi de la părinţi pentru cămin şi cantină i-a cheltuit în oraş pe nimicuri. În cele din urmă, G. a ajuns corigentă la cinci materii, în situaţie de repetenţie.

— De ce n-ai spus adevărul de la primele abateri ?

— N-am vrut să trec drept pîrîcioasă. Am crezut că se îndreaptă. Era doar o fată bună.

Colega n-a vrut să fie socotită o pîrîcioasă, dar acum regretă că n-a spus adevărul dirigintei încă din primul trimestru.

Trezirea la adevăr a fost tardivă. O elevă capabilă şi-a barat drumul de a urma un liceu de specialitate în schimbul unor plăceri trecătoare şi nefireşti vîrstei ei, în schimbul unor iluzii.

Între ruşinea de a fi socotită (în mod greşit, evident) piricioasă şi amărăciunea de a fi tolerat prin tăcere, prin mascare, atitudinile copilăreşti, necontrolate ale colegei de cameră, eleva care ne-a povestit cazul acum ştie ce ar avea de preferat :

— G. ar fi meritat o mustrare, iar dacă nu, o „lecţie colegială" şi dacă tot nu se cuminţea trebuia să aducem totul la cunoştinţa tovarăşei dirigintă.

Din păcate de la astfel de fapte minore, ascunse sub protecţia colectivului, copiii capătă o greşită înţelegere despre acest sentiment. Căci solidarizarea în ascunderea unor greşeli, a unor fapte mai rele ale colegilor este un act de bravură, mai mult o reacţie copilăroasă în faţa autorităţii profesorale. De aici, cultivată în grupuri diferite, de obicei conduse de copii-vedetă (vedetă în golănii, în vocabular prea decoltat, în gesturi de impertinenţă, în manifestări de independenţă), această greşită solidaritate (la început cumva nevinovată) este preluată, la un alt grad de gravitate, de către grupurile de tineri care încep să fure, care colindă barurile, de maturii care participă la furturi, care cultivă afacerismul, mita, traficul de influenţă. Desigur, există o solidaritate a afaceriştilor, a borfaşilor, a hoţilor. Dostoievski * surprinde psihologia specifică puşcăriaşilor, regulile lor de comportare. Romanele şi filmele despre deţinuţi scot în evidenţă acest soi de solidaritate. Dar există şi o anumită limită a solidarităţii lor. Îndată ce au fost călcate interesele celui mai tare, solidaritatea a dispărut, cedînd locul constrîngerii, teroarei. Între afacerişti, între pungaşii de tot felul domneşte nu morala solidarităţii, ci teroarea solidarităţii impuse de cel mai tare.

Un alt sentiment trăiau oamenii cînd vorbeau despre solidaritate în timpul ocupaţiei fasciste, cînd, om lîngă om, căutau să organizeze lupta împotriva cotropitorilor. Adevărata solidaritate s-a născut în luptă împotriva aparatului de asuprire socială şi naţională, în

* Dostoievski, *Amintiri din casa morţilor*.

lupta de organizare a poporului. Un adevărat exemplu de tărie de caracter au dovedit eroii comuniști vîrstnici și tineri de la noi care, intrați în rețeaua de luptă, au acceptat jertfa supremă, dar nu au divulgat secretul tovarășilor lor de luptă.

Cîtă copilărie, cîtă stîngăcie vădește solidaritatea pretextată atunci cînd este ascuns un coleg care a spart geamul (poate din greșeală, poate din obrăznicie), cîtă răutate, cît dispreț la adresa colectivității se ascunde în bunătatea celui care „apără" un borfaș în devenire! Cît de distanțate sînt coperțile acestei noțiuni de solidaritate, de la solidaritatea copilărească la cea din prostie, răutate și dezordine! Cîtă distanță pînă la solidaritatea animată de dragostea de țară, de idealuri măreț e! În școli, organizațiile de tineret ar putea avea un rol mai activ în disocierea faptelor în multiplele lor fațete, pentru ca noțiunile de prietenie, solidaritate să fie mai viu și diferențiat cunoscute. Mai mulți copii dintr-o clasă, explicînd de ce ascund ei adevărul în astfel de împrejurări lăsau să se înțeleagă că profesorii nici nu caută cu tot dinadinsul să afle pe făptaș, pedepsind toată clasa în bloc să plătească geamul, ceea ce pare simplu. Cere fiecărui copil un leu, doi și $30 \times 2 = 60$ lei. Ce nevoie mai este de prelucrare morală, dacă geamul se pune la loc fără mari dificultăți? Cînd se află, totuși, cine a spart un obiect oarecare, fără nici un fel de explicații suplimentare, copilul e obligat automat să-l plătească. Atîta grabă se constată uneori în astfel de detalii școlare, care în fapt își au rolul lor în modelarea morală! Unii fac din mici greșeli firești la vîrsta copiilor, adevărate tragedii, alții le „rezolvă" atît de expeditiv, încît efectul moral este surprinzător.

MINCIUNA — UN ACT DE SACRIFICIU?

Dacă e posibil ca un om să mintă pentru un prieten, ori din solidaritate, nu e de mirare că unii împing actul

lor de devotament și sacrificiu pînă la a-și asuma vina în locul altuia. Copilul a spart o ceașcă. Mama vine acasă. Pare aspră, tristă, nervoasă. O cunoaștem și bănuim că ar fi furioasă dacă ar afla că micuțul a făcut iar o „boroboață". Bunica, miloasă, își propune să fie scut pentru nepoțel. La întrebarea mamei : „Cine a mai spart și ceașca aceasta ?" bunica răspunde că ea a spart-o. Mama o poate mustra sau nu, dar băiatul a fost salvat. El s-ar fi ales cu ocări, poate cu o palmă-două. Mama nu poate fi aspră cu bunica. Chiar și supărările mai mari trec repede.

Un frățior mai mare minte, asumîndu-și el vina altuia mai mic ; un prieten, în cazuri anumite, poate să ia asupra sa o vină, care pentru altul ar avea efecte neplăcute.

La școală sau în alte împrejurări băieții își asumă uneori vini ale altora vădind fie dorința de a încheia un incident penibil, „recunoscînd" ceea ce făptașul nu avusese curajul să recunoască, fie pentru a trece drept erou în fața colegilor sau unei fete. Uneori recunoașterea a mers atît de departe, încît eroul a suportat chiar pedepse în locul vinovatului. Firește, această minciună prin care un om își asumă vina altuia nu este atît de des întîlnită, prea puțini fiind atît de altruiști ca să suporte pedepse aspre (detenție, rușine publică), pentru a salva fie și pe un apropiat. Cu toate acestea și în viață și în povestirile populare și în literatură astfel de cazuri s-au ivit.

Schiller, în piesa *Don Carlos*, integrînd reîntîlnirea dintre Don Carlos, prințul moștenitor și marchizul de Posa, evocă o semnificativă întîmplare din vremea copilăriei celor doi prieteni. Don Carlos, care-și asumase atunci vina prietenului său, suferind cu resemnare și umilitoarea pedeapsă, își reamintește cu evidentă emoție acele împrejurări : „La joac-odată mingea ta lovi / În față pe mătușa-mea, regina / Boemiei. Ea a crezut că tu / Făcuseși asta dinadins. S-a dus / la rege și s-a plîns. Și iat-acum / Că toți copiii de la curte sînt / Chemați să spuie cine-i vinovatul. / Și regele se jură că amarnic / Va pedepsi această faptă rea, / Chiar dacă fiul său ar fi făcut-o. / Tu tremurai, cînd te-am văzut așa, / În fața

regelui m-am aruncat / Şi-am strigat : «Eu sînt cel vinovat. / Pe fiul tău acuma te răzbună !» / ...Ca un sclav a fost / Crunt pedepsit prietenul tău Carlos. / Eu mă uitam la tine. Nu plîngeam / Şi de durere dinţii mei scrîşneau / Dar nu plîngeam. Şi sîngele-mi domnesc / Curgea sub lovituri în chip nemernic" *.

Este zguduitor cazul eroului descris de Guy des Cars în romanul *Bruta*. Jacques Vauthier, un om diform, socotit de ceilalţi o brută, îşi asumă vina de a fi comis o crimă. La proces apărătorul său declară în legătură cu aceasta : „A minţit, domnule preşedinte ! Clientul meu a minţit pe ofiţerii de pe De Grasse, pe inspectorii de poliţie, pe medici, pe judecătorul de instrucţie, şi-a minţit propria lui soţie, şi chiar pe mine, care am datoria să-l salvez împotriva voinţei sale". Crezînd că soţia lui comisese o crimă şi voind ca ea să nu fie acuzată, Jacques a făcut totul pentru ca bănuiala să cadă asupra lui. Explicaţia pe care o găseşte avocatul, cum că Jacques „ar fi preferat să fie condamnat pentru o crimă pe care nu o săvîrşise, decît să afle că soţia i-a fost necredincioasă !" pare să lămurească motivul intim pentru care el a făcut acest gest extrem. Graţie anchetei întreprinse de avocat, s-a dovedit în cele din urmă că ucigaşul nu era nici Jacques, nici soţia acestuia, ci un altul, întîmplarea avînd un deznodămînt favorabil eroului.

A LĂUDA PE ALŢII

A lăuda pe alţii după meritele lor este un lucru firesc şi un proverb românesc chiar spune că „lauda norodului este cea mai mare cinste". Iorga era de părere că atunci „cînd lauzi nu dai nimic, recunoşti". Aceste laude prin care recunoaştem altuia merite reale ce corespund adevărului, sînt în fapt nişte aprecieri în

* Friedrich Schiller, *Hoţii, Don Carlos*, E.P.L.U., Bucureşti, 1969, p. 168—169.

care calitățile sînt reliefate cu mai multă căldură, adică cu un ton deosebit de simplele constatări reci, sobre. Sînt însă și laude care se depărtează cam mult de adevăr. De la o simplă exagerare a unor merite reale pînă la obiceiul de a inventa calități inexistente, lauda cuprinde o gamă foarte largă de nuanțe. Oamenii și-au dat seama că oricărei urechi îi este plăcută lauda, ca o muzică ce te farmecă. De aceea mulți oameni obișnuiesc să laude pe unul sau pe altul pentru a-i face plăcere, ori pentru a-l încuraja. O doză mică de exagerare, mai ales în cazul cînd voim să încurajăm pe careva, nu dăunează nimănui. Mama privește desenul copilului ei, care nu e decît o mîzgălitură oarecare, dar se preface că e încîntată și-l felicită : „Vai, cît e de frumos !" Sîntem în vizită la un cunoscut. Cineva cîntă la pian sau recită o poezie, ori ne arată o „operă" de artă. Obișnuim, în ciuda părerii intime, să-l aplaudăm. N-are nici un rost să descurajăm pe un copil sau un invitat.

Dar și lauda are nuanțele ei. Voim să facem o mică plăcere, să încurajăm pe cineva și ne permitem mici exagerări, mici entuziasme. Nu cu aceeași îngăduință merită a fi privită lauda spusă din slugărnicie, căci de aci trecem granița condiției stabilite, de a face bine celorlalți. Cînd cineva minte arătînd superiorilor merite pe care nu le au, cu intenția de a obține grația lor, aceasta devine slugărnicie, lingușeală.

Așa cum spunea Democrit, „dacă anumite laude ți se par prea mari, socotește-le lingușiri". Un om demn, un om capabil, cinstit, cu merite reale nu agrează lingușirile, pentru că el nu are nevoie ca meritele sale să fie exagerate. Oricît ar fi de frumoase penele de păun, ele nu stau bine decît păunului. Așa și omul înțelept, el se ferește să-și atribuie sau să i se atribuie calități pe care nu le are. Căci degeaba lauzi pe un cîrpaci spunînd că e unul dintre cei mai buni meseriași, pe un afon spunînd că poate interpreta Simfonia a IX-a, pe un mîzgălitor că este pictor, pe un dezordonat că ar fi bun organizator. El rămîne ceea ce este, iar, dacă cumva laudele sînt crezute un timp, asigurîndu-i într-un anume cerc o aură de om ales, masca de împrumut se topește ca ceara la cele mai mici confruntări cu... realitatea.

Așa-numita minciună spusă pentru încurajare e bună și ea atît cît contribuie la încurajare, cît dă aripi, un spor de încredere în capacitățile sale, în talentul său, dar cînd nu avem ce încuraja și totuși inventăm calități cu totul inexistente, minciuna de „încurajare" e deplasată și dăunătoare. În numele bunelor intenții, nu se cuvine a fi încurajat un tînăr care scrie poezii proaste să se adreseze unei edituri pentru a le publica, un amator stîngaci să meargă la cinematografie, o femeie urîtă să meargă la concurs de frumusețe etc. Poate fi înșelat unul sau altul lipsit de simțul realității (s-au mai văzut din păcate astfel de ambiții deșarte), căci creduli se mai găsesc, dar nu e onest să fie încurajat cineva într-un domeniu în care nu are nici pregătirea, nici chemarea necesară, în afară de cazul în care nu se dorește cumva cu orice preț să-l facă de rîs, căci după cum se știe „lauda peste măsură seamănă a-njurătură".

NEVOIA DE ARMONIE

Nu orice minciună are drept mobil dorința de a face bine altuia, ori măcar de a-i proteja sensibilitatea, fără a urmări prin aceasta și un avantaj personal. Minciunile oamenilor dispuși să ajute pe ceilalți și să se uite pe ei înșiși sînt un capitol ceva mai onorabil al vastei galerii de minciuni ce se macină zilnic, dar numai un capitol. Menținîndu-se totuși la granița altruismului, merită să medităm asupra unui alt grup discutat al minciunilor inventate pentru „mărețul scop" *de a menține armonia socială*. În vîrtejul luptei deschise sau mascate dintre oameni a fost nevoie totuși de un drapel al armoniei, la care reprezentanții vechilor societăți, împinși de interesele lor încîlcite, au făcut deseori apel. Oamenii se luptau între ei, dar voiau să fie uneori și delicați (sau trăgeau doar între ei perdeaua delicateții ?), se călcau, se loveau, se insultau, dar căutau uneori să se mai și menajeze ; își produceau unii altora neplăceri, mizerii, dar uneori simțeau nevoia să se protejeze reciproc de neplăceri ; erau nepoliticoși, bădărani, egoiști, neatenți, needucați, dar voiau să arboreze mantia bunei-credințe, a manierelor elegante, aura educației. În numele armoniei, de care aveau nevoie se mințea enorm. În numele acestei armonii, au fost inventate cele mai fără de jenă minciuni, care erau lansate apoi cu un surîs bonom, cu „eleganță", cu o „ținută savantă, superioară". În lucrări mai mult sau mai puțin pretențioase, aceste minciuni au fost numite „scuzabile",

„convenționale", de „societate", „de circumstanță" etc. Atitudinea față de astfel de minciuni a diferit în favoare sau în defavoare, de la caz la caz. Minciunile care se încadrează aici se diferențiază după unghiul special din care un autor sau altul a privit minciuna în general, clasificarea în special. Dar nu încadrarea minciunilor într-un anumit compartiment și nu botezarea lor într-un fel sau altul este grija primordială a moraliștilor și cu atît mai puțin a celor care le folosesc. Grija oamenilor este să mintă cît mai verosimil, minciuna să fie cît mai firesc spusă, iar (cînd este descoperit) fiecare să și-o poată justifica. Ce motiv mai onorabil decît ambiția de a păstra armonia, de „a consimți" la păstrarea armoniei generale! Așa cum Nae Ipingescu consimțea cu „rezon" la onoarea de familist a lui Jupîn Dumitrache, la care, la rîndul său Chiriac veghea cu credință (că știm cum era Veta dumnealui Jupîn Dumitrache, „rușinoasă". Mie-mi spui? N-o știu eu? ne confirmă prompt Ipingescu). O fi știut Ipingescu cum era Veta jupînului în realitate? Ori în numele armoniei familiei o fi închis ochii? În ceea ce-l privește pe Chiriac, pe care jupînul nu-l cunoaște „de ieri, de-alaltăieri", să-l observăm puțin cum veghează el la onoarea de familist. În primul rînd îi amintește: „Jupîne, da' deseară știi că ești de rond... mergi?" Cînd se convinge că jupînul va merge la rond, Chiriac cere lămuriri suplimentare: „Jupîne, da' faci posturile? nu-i așa? Nu sînt multe, pînă la două după douăspce le isprăvești". Jupîn Dumitrache îl asigură că așa stau lucrurile și-l trage de o parte să-i șoptească: „Ia vezi tu... mă știi că am ambiț, cînd e vorba la o adică, țiu la...". Știm, ține la onoarea de familist, la care Chiriac e invitat să vegheze. Caragiale ne-a povestit toată întîmplarea. Veta e fericită și cîntă: „Într-un moment de fericire / Stelele s-au umplut de dor...". După tot tămbălăul cu amploiatul, după toată văicăreala jupînului că i s-a dus „ambițul", după ce găsește și legătura de gît a lui Chiriac, grație oblojelilor bine aranjate, armonia își recîștigă locul ei, spre încrederea jupînului, spre fericirea Vetei și spre satisfacția lui Chiriac. N-ar fi ieșit o tragedie dacă, mînați de vreo curioasă pornire spre adevăr, Chiriac ar fi recu-

noscut cum veghease el la onoarea de familist ? Nu s-ar fi dărimat „armonia" ? Bineînțeles ! Dar sinceri fiind cu simțămintele noastre, oare cîți se complac să prefere sau să accepte o astfel de compromițătoare onoare și armonie ?

Max Nordau arată că omul, de multe ori, se simte obligat să se conformeze unor uzanțe sociale. Participă la reuniuni la care se simte mai mult sau mai puțin bine, salută oameni pe care ar dori să-i ocolească, acordă „considerație" unora ce li se par inferiori, face complimente unor persoane cu prea puține calități pentru a menține o aparență de bune relații, de respect. Dincolo de prudența păstrării unor relații, căci omul nu trăiește izolat (instituțiile n-au garantat întotdeauna satisfacerea sigură a intereselor), omul s-a complăcut într-o armonie de suprafață. Pentru aceasta minciunile ce se adaugă adevărurilor sau le înlocuiesc au întotdeauna o excelentă scuză : *armonia*. Poate că Max Nordau este uneori prea caustic la adresa oamenilor aflați în astfel de ipostaze. Lumea are sensibilitățile ei, comodițățile ei, modul ei de a judeca. Pînă să spunem că adevărul bucură pe fiecare, viața ne mai arată că de multe ori adevărul mai și supără. Cine ar spune unei gazde că e oribilă, unei gospodine că gătește mizerabil, unui proprietar că are casa urîtă, unei doamne că a îmbătrînit, soției că iubirea pentru ea a murit acum nu știu cîți ani, șefului că este cam..., musafirului că este inoportun, cutăruia că soarbe și plescăie la masă, interlocutorului că-l stropește vorbind, altuia că-l detestă, unui coleg că-l socoate incapabil ? Deși declară că iubesc adevărul și sinceritatea, că preferă să li se vorbească limpede, „verde-n față", după ce li s-a spus cumva un astfel de adevăr, oricît ar fi de ocolit, oamenii se supără și „armonia" se clatină. Formula pe care o auzim adesea „pretind să mi se spună adevărul în față" comportă o traducere. Cînd auziți pe careva bătîndu-se cu pumnul în piept și rostind sentențios : „Domnule, mie-mi spui cum stau lucrurile exact, adevărul adevărat, verde-n ochi !", să nu uitați că mai avea ceva de adăugat : „Da, vreau tot adevărul, despre X și despre Y, dar să nu-mi spui că sînt incult, incapabil... că așa ceva n-am să pot

ierta. Pînă aici, știi ?!" Cam așa trebuie înțelese apelurile unora la mărturisire sinceră în ceea ce-i privește.

Trăim în societate, nu în păduri, nu în peșteri. Fiecare dorește o „societate" bună, ideală. Dar, ca și noi, ceilalți oameni nu sînt perfecți. Fiecare are calități, dar și defecte. Să nu uităm, și noi care ne alegem sau acceptăm o companie, avem și noi calități, dar și defecte. Și noi avem cusururi care nu plac altora. Ne acceptăm, în acest caz, cu defectele și calitățile noastre. Este o pudoare, o măsură omenească, o cheie a respectului și, de ce să nu recunoaștem, a armoniei, care ne cere să nu strigăm în gura mare, cu orice prilej, și mai ales oricui, părerile noastre intime despre defectele unuia sau altuia. N-am văzut încă un invitat la o nuntă, apărînd în salonul unde se primesc felicitările sau se servește masa, să spună cam așa :

„Bună ziua, domni și doamne ! Salut cu lipsă de respect pe tatăl socru. Prezența lui mă indispune. Mi-a spus Mache că m-ar fi birfit la Carul cu bere alaltăieri. Am venit totuși la nuntă, pentru considerația ce o mai port încă doamnei Polina. De fapt nici ea nu mă mai atrage. Uitați-vă cîtă lipsă de bun-gust ! În sfîrșit, e mamă soacră. Am, n-am treabă, vin și eu la comedia aceasta, care se cheamă nuntă. Ce atmosferă de bîlci, ce maimuțăreală ! Uite și pe tinerelul acesta. Ce plin de sine se plimbă ! Cît este de disgrațios. Se însoară, deci. Asta-i mai lipsea. În cinci ani, doi a rămas repetent, a tocat banii părinților pînă la 28 de ani, s-a milogit la mine să-i caut servici, dar nu-l văd să reziste mai mult de cinci luni într-un loc...". E posibil ca, în intimitate, invitatul să gîndească eventual astfel și chiar să aibă dreptate, dar nu va spune cu voce tare așa ceva. Nu încerc să imaginez complimentele pe care le va adresa în dreapta și în stînga, felicitările, urările de bine etc. La astfel de evenimente imaginația felicitărilor, a vocabularului este deosebit de rodnică.

Cum spunea și Fr. Paulhan, oamenii nu se aseamănă întru totul, dorințele nu sînt aceleași, căile de realizare nu sînt nici ele identice. Viața naște și simpatii și antipatii, și acorduri și opoziții, dar ceea ce ne supără, mai bine-zis ne deosebește pe unii de alții, nu trebuie

să devină motiv de discordie ireconciliabilă. Aceste mici inadecvări nu trebuie să declanşeze zgomot şi dezechilibru. Fără o înţelegere şi o acceptare reciprocă a particularităţilor fiecăruia (mai mult sau mai puţin agreabile) armonia nu se poate păstra. Nu vom trage de aici concluzia că ar trebui, în consecinţă, să suportăm orice insolenţă, orice atitudini, orice raporturi. N-o să înţelegem că, în numele armoniei, ar trebui suportat jugul altora, lenea, egoismul, aroganţa, asuprirea, tutela. Cînd vorbim de armonie, ne referim, desigur, la relaţiile curente dintre oameni, la aşa-zisele relaţii de bună-convieţuire. Vedem în nevoia de armonie dorinţa de a menaja susceptibilităţile, în raport de loc, timp şi felul omului, o dovadă de omenie şi mai ales de reciprocitate. În toate aceste relaţii pe care omul le întreţine nu este numai minciună şi nu pot semna alături de cei care afirmă că „tot ce ne înconjoară este minciună şi făţărnicie". Nu e greu de observat că în relaţiile noastre este şi ceva sincer. E acea dorinţă de comunicare, de convieţuire, de petrecere în bucurie, de într-ajutorare la nevoie. Cu minciunile nu se întreţin decît relaţiile de interes. Minciunile contribuie aparent la şlefuirea asperităţilor ce se ivesc, ce se cer ocolite, sînt siropurile ce se toarnă în băuturile mai acre, ori mai amare, pentru a le face suportabile, sînt uneori punţi provizorii de legătură, un mesaj de convenienţă.

Aş aduce un amendament sentimental în acest sens părerii lui Paulhan, care susţine categoric că minciuna este necesară în relaţiile sociale, în menţinerea echilibrului, a armoniei. Aşa cum stau lucrurile, minciuna pare necesară, dar îndrăznesc să cred că noi o socotim necesară din obişnuinţă, că de fapt *ea nu este strict necesară*. Nu o putem ignora, nu putem afirma că minciuna nu este folosită în acest scop, dar de aici nu cred că ar trebui să deducem că este neapărat necesară.

Ar fi bine ca relaţiile să se bazeze numai pe adevăr, ca armonia de care avem nevoie să se clădească numai pe sinceritate. Oamenii tînjesc după aşa ceva, dar pînă la realizarea acelei armonii ideale o acceptă pe aceasta, în care se mai strecoară ici şi colo cîte o

minciună „scuzabilă", „convenţională", „de circumstanţă".

Referitor la aceşti termeni merită să consemnăm opiniile unora care propun ca aceste minciuni impuse de convenienţele sociale, prin care de fapt nu urmărim vreun interes meschin, ci mai degrabă păstrarea armoniei, să nu fie numite minciuni, ci convenţionalisme. Importantă însă nu este atît numirea ce se dă unei abateri de la adevăr, respectiv unei minciuni, ci înţelegerea aspectului social ca atare, adică raportarea principiului moral (a minţi sau a nu minţi) la împrejurările sociale, la intenţii. Numind aceste categorii de minciuni fie scuzabile, fie de circumstanţă, fie convenţionale, fie convenţionalisme, observăm că nu denumirea face din minciuna respectivă un act moral sau imoral (util sau dăunător), scuzabil sau condamnabil, tolerabil sau intolerabil. Personal, acordînd, de la caz la caz, circumstanţele atenuante, scuzele de rigoare, socotesc că acest gen de „abilităţi" nu pot fi omise din claviatura minciunilor. Prin aceasta nu trebuie nici să înţelegem că am condamnat în bloc minciunile. Dacă se face atîta teorie în jurul minciunilor „scuzabile", „convenţionale" etc., aceasta ilustrează tocmai grija de a nu aşeza minciunile prin care ne conformăm unor convenienţe, ori voim cu toată buna-credinţă să facem cuiva un bine, pe aceeaşi scară valorică cu minciunile sub care se ascund interese egoiste, rapace, meschine.

O dată ce am convenit asupra acestor nuanţe, o dată ce spiritul de discernămînt în judecarea morală a faptelor are în vedere astfel de nuanţe, denumirea contează prea puţin. Rămîne însă clar că, indiferent de împrejurări, de motive, de scuze, minciuna este minciună, adevărul adevăr, eroarea eroare... Esenţialul constă în gravitatea consecinţelor comunicărilor noastre.

În epocile anterioare, dat fiind multitudinea şi diversitatea intereselor potrivnice generate de sistemul proprietăţii şi exploatării, de asuprire, de parvenitism, de ocolire a capcanelor pe care şi le întindeau unii altora, relaţiile dintre oameni impuneau uneori măşti felurite. Lupta pentru existenţă, rivalitatea, orgoliile, egoismele se cereau adesea mascate. În locul luptei des-

chise se simula buna colaborare, în locul rivalității — dezinteresul, în locul orgoliilor — modestia, în locul egoismului — altruismul — acestea sub semnul *armoniei*.

În fapt, societatea capitalistă, prin caracterul relațiilor sale materiale, constituie un generator de motive care fac din minciună un mod de camuflare util în exploatare, în menținerea jugului social-politic, iar pentru anumiți oameni (nu puțini), un mod de a se strecura spre vîrful piramidei sociale.

Dacă judecăm afirmațiile lui Paulhan în această lumină, nu avem decît să-i acordăm înțelegerea cuvenită. El nu făcea decît să recunoască încorsetarea materială și morală a unui sistem care era alcătuit pe bază de exploatare, de asuprire, de inegalitate socială.

Marx și Engels au avut un rol excepțional, dezvăluind științific, în plină glorie a capitalismului, aspectele fundamentale, definitorii ale relațiilor sociale capitaliste. Marxismul a însemnat demistificarea învelișului de aur sub care politicienii burgheziei confundau furtul valorii, al drepturilor sociale, al libertăților politice, al libertății umane, antagonismele sociale. Cucerirea puterii politice și transformarea mijloacelor de producție ale burgheziei în proprietate publică au fost apreciate de Marx și Engels drept căile de rezolvare a acestor contradicții antagonice ale societății capitaliste. „A îndeplini acest act de eliberare a omenirii — iată sarcina istorică a proletariatului modern — scria în 1877 Fr. Engels*. *A studia condițiile istorice* și, totodată, însăși natura acestei revoluții, a face în felul acesta din clasa chemată să săvîrșească acest act, azi asuprită, o clasă *conștientă* de condițiile și de natura propriei sale cauze — iată sarcina socialismului științific, care constituie expresia teoretică a mișcării proletare." Sub raport social proletariatul a înțeles adevăratele raporturi dintre el și capitalist, dintre munca, răsplata muncii și adevărata valoare a muncii sale. Proletariatul, clasă umilită și oprimată, a devenit conștient de forța sa și de drepturile sale. Mitul propagat, după care întotdeauna unii

* Fr. Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*.

oameni vor fi stăpîni și bogați, iar alții supuși și săraci a fost dărîmat teoretic de Marx și Engels, iar practic, sub conducerea lui Lenin, de Marea Revoluție Socialistă din 1917, și apoi de revoluțiile ce au avut loc în țările care azi construiesc socialismul.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, continuînd și confirmînd învățătura lui Marx, Engels, Lenin, spunea la istorica Plenară din 3—5 noiembrie 1971 a Comitetului Central al Partidului Comunist Român : „Noi considerăm și am considerat întotdeauna că menirea istorică a socialismului este nu numai de a elibera omul de asuprire și exploatare, de a asigura bunăstarea lui materială, ci de a făuri o civilizație spirituală superioară, care nu se poate realiza decît prin formarea unui om nou cu o înaltă conștiință și pregătire culturală și profesională, cu un profil moral-politic înaintat. Am pornit deci de la concepția lui Marx, Engels, Lenin că socialismul și comunismul nu pot fi concepute decît ca rezultat al creației istorice conștiente a maselor..." *.

Socialismul, pe măsură ce înlătură din viața materială și socială asuprirea, nedreptatea, setea de înavuțire pe seama altora, huzurul și mizeria, pe măsură ce instaurează principii noi de muncă și conducere, de apreciere și promovare, desființează și consecințele unor atari fenomene. În locul setei de sporire a proprietății individuale apare interesul comun pentru proprietatea obștească ; în locul temerilor hrănite de nedreptate și bunul plac crește sentimentul certitudinii, al încrederii în forțele proprii ; în locul grijii de a avea o slujbă cu orice preț, apare răspunderea de a munci corect, disciplinat, la nivelul experienței cîștigate ; în locul bunului plac al unora de a dispune de soarta altora se impune încrederea în opinia și obiectivitatea colectivului. Toate acestea conduc, inevitabil, la schimbarea multor aspecte ale relațiilor dintre oameni, punînd în planul prim nu masca necesitată de o falsă armonie, ci sinceritatea pe care o presupune o adevărată atmosferă prietenească, colegială, tovărășească.

---

* Nicolae Ceaușescu. *Expunere cu privire la Programul P.C.R...*, în vol. *Plenara Comitetului Central al P.C.R., 3—5 noiembrie 1971*, Editura politică, București, 1971, p. 19—20.

Noțiunea de armonie a cîștigat alte atribute decît în timpurile vechi și în interesul păstrării acestei armonii nu se impune ca prim ajutor minciuna, ci respectul și încrederea reciprocă, spiritul tovărășesc de conlucrare la bunul mers al muncii sau al relațiilor, apariția unui climat nou, superior. Acest climat nou nu se introduce peste noapte. El se va perfecta cu trecerea anilor, o dată cu înlăturarea reală a tuturor fenomenelor negative care mai dăinuie. În legătură cu perfecționarea societății sub toate aspectele, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu același prilej, spunea: „Atingerea acestor țeluri presupune o lungă perioadă de timp în care au loc profunde transformări revoluționare în structura societății, în natura relațiilor sociale, în gîndirea și modul de existență al oamenilor" *. Dar în acest proces de continuă perfecționare, nu minciuna, nu masca, nu camuflarea lipsurilor sînt socotite de către partidul nostru arma principală, ci adevărul, adevărul care ne conferă tăria cunoașterii și dezvăluirii propriilor lipsuri și chiar a contradicțiilor. „Este deci necesar nu să afirmăm că în socialism nu pot fi contradicții, ci — recunoscînd existența lor — să acționăm pentru a le înțelege, să stabilim cele mai potrivite căi în vederea soluționării lor în mod conștient, în concordanță cu interesele făuririi societății socialiste." **

---

* Op. cit., p. 21.
** Op. cit., p. 39.

MINCIUNI TACTICE

Minciunile la care ne vom referi ar putea fi incluse în grupul celor de menajament sau al celor care ilustrează timiditatea, dar și față de unele și față de altele au unele note distincte. Le zicem *minciuni tactice* pentru că prin ele omul caută să iasă dintr-o încurcătură a momentului. Nu înșeală pe nimeni cu vreun scop răutăcios, nici nu are în vedere să realizeze vreun bine sentimental, nici nu sînt folosite neapărat sau numai din timiditate.

Luat prin surprindere omul își dă seama că nu poate spune adevărul, așa cum îl știe, pentru că ori e dureros, ori e șocant, ori e greu să găsești cele mai potrivite cuvinte. Recurgi la o tactică. Nu ești un om fals, nu vrei cu tot dinadinsul să-i ascunzi adevărul, ci doar îți rezervi o întîrziere. Spui în acest caz ceva la întîmplare, apoi schimbi vorba, abați atenția de la subiect, convins că la un prim potrivit prilej vei spune adevărul ce se cuvenea. E o mică manevră (necesară față de unii oameni).

Recurg la asemenea minciuni părinții, atunci cînd discută cu privire la copiii lor, în caz că aceștia au anumite rezultate slabe școlare sau comit unele greșeli. În speranța că lucrurile se vor îndrepta, că va mai trece timp, că atmosfera va fi mai propice, unul din părinți amînă adevărul. La nevoie spune o minciună, ușor de crezut, care să nu bată la ochi. Într-o atmosferă de familie sudată, unitară nu e nevoie nici cel puțin de aceste întîrzieri. Dacă nu se face o tragedie dintr-o gre-

şeală a unuia sau a altuia, dacă cei în cauză vădesc un spirit de înţelegere, pînă şi aceste nevinovate manevre devin inutile.

Părinţii recurg la minciuni atunci cînd copiii pun întrebări „dificile" cu privire la eterna problemă a venirii pe lume, precum şi cu privire la alte intimităţi. Oricît ar iubi adevărul adesea ei nu găsesc ieşire din cleştele întrebărilor copiilor decît prin astfel de minciuni tactice. Ei ştiu foarte bine că va veni o vreme cînd toate aceste „secrete" părinteşti vor fi cunoscute de copii cînd vor creşte mari, că şcoala, cărţile şi părinţii înşişi vor avea grijă ca la timp, adevăr cu adevăr, progresiv, să-i desvăluie tainele procreaţiei, să le facă educaţia corespunzătoare.

La rîndul lor, tinerii îndrăgostiţi, unii cu visuri foarte înaripate de căsătorie, ţin un timp secretul asupra dragostei lor, asupra raporturilor ce s-au stabilit între ei. Vremea va impune rostirea adevărului. Ei vor însă să se „mărturisească" numai atunci cînd raporturile sînt cîtuşi de cît clare. Pînă atunci recurg la manevre diverse şi acestea sînt cu atît mai aprige cu cît ceilalţi vădesc curiozitate sporită.

Uneori ne aflăm luaţi prin surprindere cu o rugăminte anume. Deşi nu ne face plăcere sau ne este greu să acordăm ajutorul nostru, răspundem galanţi, promitem ajutor, un împrumut în bani, cărţi, obiecte, ne angajăm să facem o intervenţie, deşi ştim că acest lucru nu ne este pe plac, ori că ne provoacă nouă anumite neplăceri.

Uneori, pentru a salva aparenţele, ori din complezenţă ne arătăm încîntaţi să acceptăm anumite propuneri pe care în realitate, din diferite motive, am avea tot interesul să le refuzăm.

F. întîlneşte un fost coleg, venit cu treburi în localitate. Colegul nu a găsit loc la hotel şi, între efuziunile inerente unei revederi, întreabă :

— Ce zici, aş putea rămîne în noaptea aceasta la tine ?

F., se gîndeşte la reacţiile (adesea lipsite de amabilitate ale părinţilor, ori ale soţiei, ori ale gazdei), dar cum nu vrea să-şi refuze colegul, cum nu doreşte să se scuze că nu are loc, ori că soţia nu-i prea îngăduie astfel de „invitaţi", el răspunde :

— Mai întrebi ? Eşti invitatul meu. Îmi face chiar o deosebită plăcere.

Ce plăcere urmează, după ce ajunge acasă sau după ce pleacă invitatul, cîte reproşuri !...

Uneori se fac promisiuni sub impulsul momentului, dar de la început cu convingerea că nu vor fi îndeplinite.

— Domnu' N, am şi eu un copil. Vreau să-l înscriu la un liceu...

— Nu mă ocup cu astfel de treburi, nu prea am relaţii...

Omul nu te crede. Cum să nu ai. Eşti om „mare". Ştii bine că nu poţi, dar persoana te roagă.

— Dumneavoastră, chiar dacă nu aveţi cine ştie ce relaţii, ştiţi să vorbiţi, aveţi altă trecere...

— Bine, să încercăm. Vom vedea.

Promisiunea o dată făcută, devine obligaţie. Cel care a promis trage nădejde să găsească între timp vreun motiv mai convingător, vreo scuză oarecare, pentru că e plictisit de cîţi vin cu intervenţii, de cîţi vin cu felurite rugăminţi (rezolvabile şi pe căi mai simple). Dar aşa e lumea. Ai ceva de întreprins la oraş sau la vreo instituţie ? Du-te la cutare. El e... El îţi rezolvă.

Nu e bine să ducem pe nimeni cu vorba, e mai bine să-i spunem din capul locului ce putem şi ce nu ! Dar te crede cineva că nu poţi ? Că n-ai timp ? Silit ajungi să faci promisiuni, pe care nu le respecţi, ori recurgi la minciuni, ca să eviţi promisiunile. Şi într-un caz şi în celălalt tot la minciună apelezi, din păcate. Nu e de preferat de la bun început o situaţie limpede ?

Minciuna spusă din supunere este şi ea destul de răspîndită. Prilejuri se ivesc des. Uneori seamănă a servilism, deşi ar fi nedrept să socotim pe cei care spun din cînd în cînd astfel de minciuni că ar fi molipsiţi de boala servilismului. Se întîmplă ca unul sau altul, mai modeşti, mai „disciplinaţi" (dar nu servili) să aprobe opiniile care circulă. Un salariat e întrebat de şeful său : „Ce zici, nu e aşa că merg lucrurile mai bine de cînd am preluat eu conducerea ?" Să-i răspundă că sînt încă sectoare foarte prost dirijate, că se dau încă dispoziţii anapoda, că nu se ţine seama de propriile hotărîri. Nu ştie el cîte întrebări i s-ar adresa apoi ? Trage nădejdea că va găsi un alt prilej, mai oportun, de a-şi spune părerea.

În *Quo vadis*, H. Sienkiewicz realizează o excelentă conversație între Nero și Petronius. După o reprezentație muzicală la care Nero cîntase din liră a invitat pe Vinicius și Petronius pe terasa palatului. Închipuindu-și că a avut mare succes, împăratul căuta să afle părerea lui Petronius, tocmai pentru că îl știa că nu se prea întrecea cu laudele. Cu toate acestea voia să-i smulgă laude. „—Tigellinus mi-a spus că prin senat se șoptește că Diodor și Terpnos ar cînta mai bine decît mine din liră. Nu mi se recunoaște măcar atîta! Dar tu, care spui întotdeauna adevărul, spune-mi sincer: cîntă el mai bine decît mine sau la fel de bine ca mine?

— Nicidecum. Tu ai acorduri mai dulci și mai multă forță. În tine se simte artistul, ei nu-s decît niște meșteșugari pricepuți. Da! Ascultînd mai întîi muzica lor, poți înțelege pe urmă mai bine ceea ce reprezinți tu.

— Dacă-i așa, să trăiască. N-au să bănuiască niciodată ce serviciu le-ai făcut în clipa asta. De altfel, dacă i-aș fi condamnat..." *

Răspunsurile lui Petronius nu conțineau în fapt nici o laudă exagerată, o afirmație categorică, ci mai degrabă constituiau o învăluire abilă a propriei convingeri, în realitate nu atît de favorabilă cum și-a închipuit Nero. Petronius știindu-l pe împărat cît era de crud și de orgolios, nu și-ar fi exprimat în nici un caz deschis și categoric opinia în favoarea celor doi artiști.

Se spun uneori minciuni și din respect, din considerație. Pare, la prima vedere, curios să susținem așa ceva. Cum să minți din respect? Sînt lucruri despre care unii oameni nu-și permit să vorbească față de cei pe care-i respectă. Unii tineri preferă să ascundă părinților anumite satisfacții sau insatisfacții în dragoste, ocolind de obicei discuțiile care ar duce la asemenea subiecte. În această rezervă nu e vorba, după cum se poate deduce, numai de menajarea părinților, ci de o anumită pudoare de a nu vorbi despre astfel de intimități. Femeile sînt mai comunicative, bărbații mai rezervați.

---

* Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, E.L.U., București, 1967, p. 331—332.

Avem pentru un cunoscut o mare considerație. Ne invită la el sau este invitat la noi și se ivesc în discuție subiecte dificile. Din respect eziți să te pronunți sau răspunzi cu o minciună.

Auzi telefonul. Ești la masă, ori ocupat sau obosit sau ești într-o discuție agreabilă cu cineva, nu vrei să fii deranjat. Te ridici, întrebîndu-te cine o mai fi. Afli că e o persoană respectabilă, căreia îi acorzi considerație. Politicos, personajul de la telefon te întreabă :

— Te-am deranjat, cumva ?

— Nuu ! răspunzi cu un ton afectat. Spunînd că n-ai fost deranjat, recurgi, evident, la o minciună. Este totuși o diferență, căci, deși te-a întrerupt dintr-o anumită activitate, considerația ce i-o acorzi și satisfacția unei conversații cu acea persoană te determină să răspunzi că nu te-a deranjat. Față de un asemenea interlocutor minciuna implică o nuanță de respect, ceea ce nu este similar și în cazul în care cineva îți telefonează și te chinuie minute în șir cu probleme plicticoase. În acest caz răspunsul „Nu, nu m-ați deranjat !" conține numai o nuanță de politețe, nu și de respect.

Un mod original de a respecta pe stăpînul său avea scutierul celebrului Don Quijote de la Mancha*. Deși se încrezuse în idealurile nobile ale aventurilor la care porniseră, țăran cu oarecare bunsimț, Sancho nu putuse să nu observe că năzdrăvăniile cavalerești ale stăpînului erau cam nelalocul lor. Probabil că-și dădea bine seama de acestea, dacă de cele mai multe ori el, ca scutier, se avînta numai unde nu era pericol și avea grijă de hrana sa materială mai mult decît de cea spirituală. Căci dacă Don Quijote se putea mulțumi să se hrănească și cu „idei" și cu principii, nu același lucru era dispus să facă și Sancho cel credincios nobilului și bravului cavaler.

Don Quijote nu accepta nici să se afirme că un altul minte, această acuzație însemnînd o înjosire, o bădărănie. E atît de hotărît împotriva minciunii, încît nici față de

---

* Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, E.P.L.U., București, 1965.

sine, în singurătate nu poate minți. Cititorii romanului își amintesc de momentul cînd Don Quijote trebuia să execute un anumit număr de tumbe, despre care urma ca Sancho să povestească Dulcineii. Sancho îl sfătuie să aleagă un loc mai moale. „Ba, aș fi chiar de părere, că, dacă măriei-tale tot ți-a intrat în cap că-i nevoie de ceva tumbe pentru treaba asta, și că nu se poate fără ele, să te mulțumești, de vreme ce tot ce faci e o aiureală și n-o faci cu dinadinsul, ci doar în glumă, zic, să faci tumbe în apă sau în vreun alt lucru mai moale, așa cum e bumbacul ; iar cît de spus, las' pe mine, că-i spun eu domniței cum te dădeai măria-ta de-a berbeleacul pe un vîrf de stîncă mai tăioasă decît vîrful unui diamant!" Deci Sancho era dispus să înflorească oricît lucrurile, nesinchisindu-se de legile cavaleriei, ca stăpînul său, care, deși îi este recunoscător pentru sfat, găsește nimerit să-i atragă atenția : „Dar aș vrea să te fac să pricepi că toate astea, pe care le fac eu, nu-s de fel făcute-n glumă, ci foarte cu dinadinsul, fiindcă altfel ar însemna că încalc orînduiala cavaleriei care poruncește să nu spunem niciodată vreo minciună, sub pedeapsa de-a fi scoși din tagmă. Iar să faci una în loc să faci alta, e totuna cu a minți ! Așa că tumbele mele vor trebui să fie adevărate și sincere, fără să miroase măcar pe departe a sofistică ori a fantasmagorie" (p. 327).

Sancho e trimis deci la Dulcineea. Pleacă și se înapoiază, dar la Dulcineea nu ajunsese. Întrebat de Don Quijote, care-i ceruse să nu adauge și să nu schimbe ceva nici pentru a-i face plăcere nici pentru a-i micșora bucuria, Sancho, împletește așa fel adevărul cu minciuna, încît stăpînul său să-l creadă. Scornelile lui Sancho, urmînd întrebărilor naive ale stăpînului stîrnesc un haz irezistibil.

Mai ales că, în minciunile sale, Sancho urmărește totuși să nu fie prea departe de realitatea pe care el și-o închipuia posibilă, în caz că ar fi ajuns în satul cu pricina. Iată deci cum la întrebarea lui Don Quijote dacă nu cumva a găsit-o pe Dulcineea „făcînd perlele șirag sau brodînd cu fir de aur vreo deviză drăgăstoasă pentru cavalerul acesta ce-i este rob!", Sancho, minținд, dar căutînd să fie cît mai aproape de realitate spune :

„— N-am găsit-o așa, ci vînturînd două baniți de grîu în bătătură."

Stăpînul și-o închipuia prințesă, deci trebuia găsită într-o postură specifică. Sancho, și-o închipuia însă ca pe o țărancă oarecare din satul vecin și ca atare nu și-o putea imagina (nici minținд) decît ca pe o țărancă preocupată nu de mărgăritare, ci de treburi casnice, țărănești.

Din întrebare în răspuns, Sancho se vede nevoit să dea relații cu privire la reacția Dulcineii față de cele citite în scrisoare. Pe lîngă altele are grijă să adauge și o anume dorință a Dulcineii, de fapt exprimînd într-acest mod propria sa dorință de a încheia această aventură.

„La urmă mi-a spus să-ți spun măriei tale că-ți sărută mîinile și că ar avea mai mare chef să te vadă decît să se-apuce să-ți scrie (Sancho afirmase că nu știe să scrie n.n.) așa că te roagă să-ți poruncești ca, de îndată ce vei fi primit răspunsul de față, să lași naibii bălăriile acelea și să te lași păgubaș de neghiobii, pornind numaidecît către Toboso, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, căci tare-i mai e dor să te vadă."

Și totuși stăpînul îi pune întrebarea fatală, prin care își arată îndoiala :

„— Dar știi de ce mă minunez eu, Sancho ? Mă minunez fiindcă mi se pare că te-ai dus și te-ai întors prin văzduh, fiindcă numai trei zile ți-au trebuit să te duci de-aci pînă la Toboso și înapoi, cînd de-aici și pîn-acolo sînt mai bine de treizeci de leghe !" Dar cum tot Don Quijote a și găsit răspunsul în efectul vrăjilor magilor, Sancho nu a avut decît să confirme, adăugînd încă o minciună :

„— Așa o fi, că pe legea mea, depăna Rocinante din copite de parcă era măgar țigănesc, cu argint-viu în urechi" (414).

În minciunile lui Sancho răzbate și respectul, căci din respect îl minte pe stăpîn, nevoind și neavînd curajul să-i spună direct adevărul, dar și pătruns de oarecare sinceritate, căutînd să spună și ceea ce-i convenea lui Don Quijote, dar și lui însuși, adică de a se întoarce mai repede acasă. Minciunile lui Sancho corespund fanteziilor de vis ale lui Don Quijote, dar conțin și sinceritatea critică a adevărului, în această privință fiind inegalabile. Spuneam

că Don Quijote a fost mințit de Sancho din respect. Nu revenim asupra afirmației, căci Sancho, într-adevăr și-a închipuit că respectul ce i-l purta stăpînului său, visurilor sale, impunea să inventeze ceva pe măsura fanteziei acestuia. Presupunînd că ar fi „sesizat" minciunile scutierului, Don Quijote i-ar fi reproșat, cu cea mai mare severitate, că nu e demn de a fi scutierul unui cavaler atît de cinstit și atît de bun.

— Nu mă așteptam, Sancho, ca tocmai tu, care te bucuri din partea mea de atîta considerație, tu care ai avut mare șansă să trăiești în preajma mea, să ajungi scutierul unui renumit cavaler, care ai putut vedea cît de mult mă preocupă cinstea, dreptatea, aceste nobile idei pentru care lupt și-mi jertfesc pînă și ultimele resurse materiale și spirituale, fiecare clipă a vieții, tocmai tu să cutezi a-mi spune minciuni! Nu ți-am acordat eu încredere nemărginită, nu ți-am fost un bun exemplu, nu merit oare respectul tău și al celorlalți?

— Ba da, stăpînul meu.

— Atunci cum se împacă minciunile pe care mi le-ai turnat cu atîta strășnicie, de era cît pe-aci să le cred, cu respectul?

— N-am voit să te înșel, stăpîne, n-am voit să-ți fac vreun rău, ba dimpotrivă, am vrut să-ți aduc o mîngîiere sufletească. Puteam oare să-ți spun în față că vorbele despre Dulcineea sînt doar niște aiureli? Pot spune eu stăpînului meu bun că aproape tot ce face e o aiureală? Ar fi o dovadă de respect?

— Nu, Sancho, n-ar fi o dovadă de respect. Dar tu crezi că mă poți prosti în așa hal, încît să cred scornelile tale? Dacă ai crede că mă poți duce de nas cu atîta ușurință, chiar că ai fi și mai nedemn de încrederea mea.

— Nu merit să stau nici la picioarele de dinapoi ale catîrului, nobile stăpîn! E adevărat că am scornit, ce-am scornit, dar tot ce-am spus luminăției tale era atît de potrivit cu visul ce atît de des mi-l depănai, încît am zis că n-ar fi deloc imposibil ca, întorcîndu-ne la Toboso, să găsim noi o frumoasă Dulcinee, ca aceea la care te gîndești luminăția-ta și ca aceea la care mă gîndesc și eu și pe care și acum o văd în închipuirea mea, așteptîndu-vă. Vreți adevărul? Iată adevărul găsit de mine, cel mai cre-

dincios și respectuos scutier, să mergem acasă ! Ne ajunge gloria cîștigată, ar fi timpul să ne înapoiem și, zău, sînt convins că atît ni s-a dus vestea pentru isprăvile noastre, încît n-ar fi de mirare să nu ne aștepte la Toboso nu una, ci mai multe Dulcinee. Vă spun cu tot respectul meu de scutier, care mă numesc Sancho.

Dar, dialogul nostru închipuit rămîne doar o închipuire. Cervantes a conceput un Don Quijote care să creadă mai mult în închipuire decît în realitate, și un Sancho Pancha atît de simplu și atît de abil, încît să fie și sincer dar să și știe a nu-și trezi stăpînul cu bruscheţe la realitate. Altfel ce s-ar mai fi ales din celebrele lor aventuri și ce fascinație ar mai fi exercitat romanul lui Cervantes ?

GLUME

În acest grup de minciuni *inofensive* separăm doar pe acelea prin care autorul lor urmărește în primul rînd amuzamentul comun. Singurul bine urmărit ar fi acela de a amuza pe cei care ascultă, ducînd la o atmosferă de destindere. Povestitorii, născocitorii acestor minciuni sau transmițătorii lor au în plus satisfacția personală că, cu cît vor spune minciuni mai fanteziste, cu atît vor stîrni în jurul lor o mai mare admirație, o mai caldă simpatie. Cum caracterul lor inofensiv, glumeț, amuzant este mult mai pronunțat decît nevoia de a fi admirat, le-am grupat aparte, minciunile constituind în acest caz nu un mijloc de apărare și nici de neutralizare, nici de atac, ci un joc spiritual de inteligență, aproape o specie de creație literară orală, ce poate fi comparată cu snoavele și basmele.

Cînd ne referim la acest grup, ne gîndim în primul rînd la *anecdote, glume, păcăleli* (fără consecințe grave), *minciuni vînătorești, minciuni fanteziste, fantastice.*

Dicționarul limbii române moderne, definind cele șapte categorii sinonime (banc de nisip, banc de pești, banc de tîmplar etc.) arată succint că *bancul* face parte din familia glumelor — (cum se precizează) a anecdotelor, a minciunilor. Ca orice glumă, și bancul poate fi spiritual, dar și „ieftin", de prost-gust. Pornind de la trăsături reale ale unor personaje sau stări de lucruri se brodează imaginativ, exagerînd bineînțeles, mici anecdote, pline de haz. La noi au circulat între altele multe ase-

menea anecdote, cu o tematică diversă, vădind o concentrare de spirit, de inteligență și o excelentă caracterizare umoristico-critică.

Gluma este înțeleasă drept o comunicare plină de haz, fără gravitate. Poți glumi pe seama cuiva spunînd ceea ce nu este în realitate ori exagerînd, ori falsificînd intenția cu care un om a spus un lucru ; ori imitînd (exagerînd ironic) anumite gesturi. Cînd gluma este făcută la tonul hazliu, nu în bătaie de joc, ceilalți se amuză. Se întîmplă însă că unii își permit să facă glume vulgare pe seama altora, depășind limitele bunei-cuviințe, colegialitatea, prietenia. Gluma este o comunicare dar și o faptă anume, prin care se urmărește hazul, veselia. Cel păcălit, de obicei, devine părtaș hazului general, atunci cînd scena este jucată. Se poate spune că totul este un joc psihologic, amuzant, prietenesc, atîta timp cît nu degenerează. Fiecăruia îi revine ori rolul pe seama cui se glumește, ori rolul păcălitorului. Farmecul jocului constă în faptul că cei ce pun la cale gluma, păcăleala, devin spectatori, iar cel păcălit actor. Cel păcălit în mod firesc nu știe nimic, iar spectatorii simulează că nu au habar de cele întîmplate. Într-un fel și unii și alții *joacă* un anumit rol.

Pînă la un punct glumele ce se făceau pe seama eroilor povestirilor *Blana lui Isaia* și *Microbul* (de I. Al. Brătescu-Voinești) erau nevinovate, inofensive, lipsite de răutate. Spun pînă la un punct, adică atîta vreme cît glumele nu deveneau supărătoare. Obiceiul colegilor de a-i ascunde ba un obiect, ba cheia de la sertarul în care ținea pachețelul cu mîncare și de a face haz pe seama lui Isaia era totuși o glumă, pentru că în cele din urmă totul se sfîrșea cu bine.

Glumele făcute pe seama lui Iorgu Popescu, poreclit „Microbul", depășeau însă măsura colegialității și a respectului, chiar a omeniei, degenerînd în răutăți. Colegii îl provocau, iar ghinionul făcea ca tocmai „Microbul", care era unul dintre cei mai muncitori, mai disciplinați, să fie surprins de șefi, „turburînd liniștea".

Cu atît mai deplasată, frizînd chiar absurdul, este socotită gluma în jurul căreia Ion Agîrbiceanu a țesut povestirea *O glumă*. Un biet funcționar la un tribunal primește o scrisoare în care este anunțat :

„Dragă prietene,

Cu multă bucurie te avizez că de la 1 septembrie a.c. eşti transferat cu un grad mai sus, la noi. Nu pot decît să te felicit călduros pentru norocul tău [...] Dacă poţi însă, repede-te îndată pînă aici şi mulţumeşte celor în drept. N-o să le cadă rău, te asigur [...]

Al tău binevoitor prieten...“

Iluzia că i s-a împlinit visul de ani, apoi trezirea la realitatea crudă de a fi eroul unei triste farse au dus la un deznodămînt trist.

Glumele, isprăvile lui Păcală, snoavele cu minciuni sau fără au fost adunate din gura poporului şi tipărite nu pentru caracterul lor ieftin, cum înclină să creadă anumiţi inşi prea savanţi, ci tocmai pentru hazul lor, pentru nota de umor sau de critică a trăsăturilor negative ale unor oameni de toate categoriile, pentru înfierarea tîndălismelor altora, pentru a scoate la lumină izvorul viu, fermecător al înţelepciunii populare. Se povesteşte într-o snoavă cum „doi prieteni, mincinoşi vestiţi, s-au luat la întrecere care va spune o minciună mai cu haz. Şi însoţiţi de alţii au plecat pe drum. Ajung în dreptul unui atelier de tinichigerie. Unul dintre ei găsi de cuviinţă să se laude că el ar fi văzut cazane cu mult mai mari decît acestea.

— Eu am văzut un cazan atît de mare, încît, pentru a-l transporta, muşteriului i-au trebuit două care.

Celălalt a tăcut, neavînd cum să-l contrazică. Dar îi veni şi lui rîndul să spună una. Ajunseseră în dreptul unei grădini cu varză. Zise şi el :

— Prin părţile de unde sînt eu verzele sînt aşa de mari că umpli carul cu una singură.

Voind să-l prindă cu minciuna, celălalt îl întreabă repede :

— Dacă la voi sînt verzele aşa de mari, în ce le gătiţi ?

— În cazanul despre care povesteai adineauri că e aşa de mare, încît a fost nevoie de două care ca să-l ducă *.

---

* După snoava *Minciună pe negîndite*, în vol. *De-ale lui Păcală*, E.P.L. (B.P.T.), Bucureşti, 1964.

Desigur, așa cum și în literatura cultă se întîlnesc și multe lucrări fără miez, pentru care nici nu merită să pierzi timpul citindu-le, se întîmplă ca și între anecdote, glume și snoave să se găsească și bune și rele.

MINUNATELE ISPRĂVI ALE LUI TARTARIN DIN TARASCON

„Că am ucis un elefant e adevărat. Dar că l-am și cărat în spinare tot drumul pînă acasă, e o minciună."

Zicătoare africană

Poate de pe vremea cînd omul primitiv vîna, ca să-și agonisească hrana, ori ucidea animalele care ar fi atentat la viața sa și a familiei, ori mai tîrziu, cînd vînătoarea a devenit un divertisment, omul, povestind întîmplările de vînătoare ori de apărare, a început să le coloreze, exagerînd fie pericolul în care s-a aflat, fie vitejia și iscusința sa vînătorească. Fantezia l-a ajutat din belșug și, stimulată de bucuria că a scăpat teafăr, ori că a adus pradă bogată, ori de vinul cu care vînatul este udat de obicei, a făcut ca lupul să fie cît un urs, ursul cît un elefant, coada vulpii de doi stînjeni, pisica rătăcită a devenit rîs, șarpele de 25 centimetri — balaur cu două sau mai multe capete, crapul — balenă etc. Psihologia pescarului și vînătorului prezintă trăsături particulare, felul lor de a se lăuda distingîndu-se de masa mare de lăudăroși care mai circulă prin lumea noastră. Vînătorii și pescarii nu urmăresc să obțină din partea ascultătorilor vreo altă favoare afară de aceea de a asculta cu atenție povestirile înzorzonate cu minciuni și de a se minuna de iscusința și curajul lor. S-ar putea spune că e vorba mai mult de o satisfacție „literară", o plăcere în care este frapantă fantezia de a împleti scene reale sau auzite de la alții cu

scene și fapte eroice imaginate. Așa cum un scriitor e bucuros cînd în timpul lecturii își vede cititorul captivat, așa și povestitorul vînător este mulțumit să-i lase pe ascultători „cu gura căscată".

Un vînător de ispravă se credea și Tartarin din Tarascon, eroul aventurilor povestite de Alphonse Daudet, inspirat, cum se presupune, dintr-un personaj real, un unchi cu care a făcut chiar o călătorie în Algeria. Închipuitul nostru erou, furat de fantezie, crezînd apoi el însuși în propriile minciuni, a devenit celebru. Tartarin credea atît de mult în propriile închipuiri despre sine, încît își amenajase casa într-un stil original, devenind o curiozitate a orașului.

Începutul mai de seamă al aventurilor sale a constat în lunga călătorie proiectată cu destinația Șanhai, dar pe care n-a făcut-o. Dar pentru Tartarin „Să fii cît p-aci să pleci la Șanhai, ori chiar să și pornești într-acolo, (ca și) pentru Tarascon (orașul lui Tartarin) era același lucru". Concetățenii își închipuiau că Tartarin a și fost la Șanhai, iar eroul nu dezmințea entuziasmul lor, arătîndu-se informat asupra Șanhaiului, dînd amănunte, încît nici el nu mai știa bine dacă a fost sau nu acolo. Ceea ce nu-l scutea ca, vorbind celor ce-l ascultau la club despre năvălirea tătarilor, să le evoce scene cu totul și cu totul închipuite : „Atunci, poruncesc să se înarmeze slujbașii mei, ridic pavilionul consular și poc ! poc ! prin ferestre în tătari !"

Gloria sa crescuse vertiginos, iar plăsmuita plecare la vînătoare de lei îl făcuse să devină eroul recunoscut al Tarasconului. Devenit celebru, nu mai putea da înapoi și, în sunet de fanfare, s-a îmbarcat, „spre tărîmul leilor".

Ajuns în inima deșertului (în fapt un teren din marginea unei cazărmi) Tartarin vede un măgăruș, dar îl crede leu și, ca orice vînător... „Poc ! Poc !"

Dispus să accepte gloria de omorîtor de lei, recunoscută și de tarasconezi, mai organizează o aventură în munți (munți înalți de cîteva sute de metri, dar comparați cu cei mai semeți din Europa), în timpul căreia Bompard și Tartarin se prăbușesc unul într-o parte a crestei, altul în alta. Bompard îl crede mort pe Tartarin și organizează la club o adunare de doliu, cu care prilej istorisește „cum-

plita și tragica aventură" de pe piscul Mont-Blanc, dar tocmai cînd Bompard se pregătea să arate oscioarele găsite („Și iată, domnilor, și scumpi concetățeni, tot ce-am izbutit să mai găsesc din ilustrul și prea iubitul nostru președinte... Restul ni-l va reda ghețarul peste patruzeci de ani"), apare Tartarin.

Mai interesante decît înseși aventurile relatate, pentru acest gen de minciuni mi se par discuțiile ce se duc pe seama lui Tartarin. Era Tartarin un mincinos sau nu ? vor oamenii să știe. Că sînt cei din nord mai mincinoși decît cei din sud sau invers rămîne de văzut. „Omul de la miazăzi nu minte, se înșeală doar. Nu spune totdeauna adevărul, dar i se pare că-l spune. Minciuna lui nu-i minciună, e un fel de amăgire." Vina este dată pe seama soarelui, care face ca lucrurile să capete alte dimensiuni, care „mărește tot ce atinge". Că ironic sînt înserate aceste presupuneri o demonstrează încheierea discuției : „Ș-apoi, ce să ne mai mire că același soare, căzînd asupra Tarasconului, a izbutit să facă dintr-un fost căpitan de artă ca Bravida, pe voinicul comandant Bravida, și dintr-un nap, baobab, și dintr-un om care fusese cît pe aci să pornească la Șanhai, un om care și plecase acolo ?..." *

UIMITOARELE AVENTURI ALE BARONULUI MÜNCHHAUSEN **

A existat, spre delectarea copiilor și a vîrstnicilor, și un mincinos neîntrecut pînă azi, care de bună seamă trebuie să aibă pe undeva, în vreun club al mincinoșilor, rang de decan și neapărat o statuie. Celor mai mari născocitori de minciuni de azi ar trebui să li se acorde anual, prin concurs, medalia de aur cu chipul baronului Münch-

* Alphonse Daudet, *Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon*, Editura tineretului, București, 1961.

** Uimitoarele sale aventuri au fost povestite de scriitorul german Gottfried August Bürger.

hausen. După cum ne sugerează Bürger, peripețiile baronului e mai bine să le asculți povestite de el însuși în fața unui pahar cu vin; numai așa ascultătorii putînd fi convinși că aceste minuni de fapt au fost...

Cum să nu te minunezi de nemaipomenita întîmplare în care baronul, poposind pe înnoptat într-un loc nu-și dăduse seama că se află deasupra unui sat, pentru că totul era acoperit sub zăpadă. Numai morișca din turnul bisericii se văzuse și o luase drept ciot, fapt pentru care priponise de ea calul. Schimbîndu-se vremea, zăpada se topise peste noapte și iată că se trezise într-un sat. Edificat, baronul, n-a avut altceva de făcut decît să tragă cu pistolul pentru a slobozi calul, care, cînd s-a văzut liber, a făcut un salt îngeresc din turlă, lîngă stăpîn. În timp ce baronul călătorea mai departe, un lup flămînd a sărit la cal și a început să-l înfulece din mers, dar tot mîncînd din cal, lupul a nimerit în ham și astfel, cu un lup înhămat la sanie, baronul a ajuns cu bine la Petersburg. Un general cu țeasta tăiată bea de stingea, pentru că aburii provocați de băutură erau ușor evacuați. Ca vînător, baronul a înșirat pe o ață, de vii, un stol de rațe și apoi a zburat cu ele; a tras cu pușca încărcată cu sîmburi de cireșe într-un cerb, iar peste un timp cerbului i-a crescut în cap un cireș. Un cîine i-a făcut noaptea lumină, ținînd felinarul în coadă, iar un altul i-a păzit un stol de găinușe paisprezece zile. Fiind la război, calul său a fost tăiat în două, dar baronul a călărit încă un timp pe jumătatea de cal rămasă. Cînd a observat, a plecat să caute partea de dinapoi a calului, care se oprise într-o pășune să... pască. Lui nu i-a rămas decît să lipească la loc cele două jumătăți. A făcut o călătorie pe ghiulea și cîte alte năzdrăvănii. Cățărîndu-se pe un lujer de mazăre, a ajuns pe Lună, dar lujerul s-a uscat între timp și, ca să poată coborî, a legat o funie de colțul lunei și a început să coboare... „După ce alunecam o bucată, retezam funia rămasă deasupra mea și-o înnădeam la capătul de jos. În felul acest izbutii să cobor frumușel la pămînt. „Același Münchhausen a făcut o vizită zeului Vulcan, în Etna, a trecut dincolo (și Jules Verne a descris o călătorie în lună, alta prin centrul Pămîntului) teafăr, a întîlnit o insulă de brînză, a fost captiv în burta

unui peşte uriaş alături de alte mii de călători (cu bărcile şi vapoarele lor).

Baronul, povestind, are grijă să precizeze că el urmăreşte numai şi numai adevărul, dînd astfel prin contrast o notă şi mai hazlie tuturor acestor întîmplări de necrezut. Baronul susţine că nu procedează asemenea unor călători care, pretinzînd că au văzut lucruri deosebite, adaugă multe întîmplări neadevărate. „Mulţi călători sînt uneori porniţi să dea drept adevărate o sumedenie de lucruri care, dacă sînt cercetate cu de-amănuntul, se dovedesc a fi scornite. De aceea nu e de mirare că cititorii sau ascultătorii sînt oarecum înclinaţi să nu le prea dea crezare". E indignat şi faţă de cei care auzind o poveste o exagerează şi mai mult. „Cred că nu trebuie să vă mai spun, domnii mei, cît îmi e de neplăcută îndrăzneala acestui ticălos. În veacul nostru pus pe îndoială, ascultînd asemenea minciuni bătătoare la ochi, oamenii care nu mă cunosc vor fi înclinaţi să nu mai dea crezare nici faptelor reale cuprinse în isprăvile mele cele adevărate."

Dacă glumele, snoavele şi povestirile cu Păcală şi Münchhausen sînt pe gustul multora, dăm abia acum un răspuns mai ferm întrebării din capitolul : „Să aplaudăm sau să aruncăm cu pietre ?"

Aplaudăm ceea ce contribuie cu adevărat la realizarea binelui, iar dacă şi minciuna, uneori, se dovedeşte în stare să facă bine, s-o aplaudăm şi pe ea rizînd, glumind, minţind ca Münchhausen, pentru a ne amuza din cînd în cînd, pentru a ne destinde, asigurînd pe toţi : „O, domni cu ifose, aflaţi acuma că înţelepţilor le place gluma".

Spre deosebire de oamenii care, de cîte ori îi întîlnim, încep să descrie cu lux de amănunte bucuriile și necazurile lor, nelăsîndu-ne prilejul să rostim nici trei cuvinte, ori așteptînd, după terminarea discursului lor, să-i felicităm sau să-i compătimim, cunoaștem și oameni mai rezervați, mai discreți. Ei nu sînt neapărat niște închiși în sine, niște izolați, dar au un simț exagerat al modestiei, al timidității. E posibil ca soțul doamnei Q. să vină acasă în sinea sa foarte mulțumit de sine. Astăzi el a fost numit șef de secție, ori a primit cine știe ce laude din partea conducerii. E vesel, dar nu procedează ca alții care, exuberanți, ar veni acasă cu cîteva sticle de vin, cu prăjituri, ar sări de gîtul soției, și-ar lua copiii în brațe, ar începe să danseze de unul singur și și-ar declama succesul :

— Știți voi cine a intrat acum pe ușa locuinței voastre ? Eu, eu soțul tău și tatăl vostru. Nu vă dați seama cu cine stați voi în casă. De azi roadele inteligenței și eforturilor mele au început să fie recunoscute. De azi nu mai sînt inginerul X., ci inginerul-șef, recunoscut de toți, inclusiv de conducere, ca primul inginer al întreprinderii. Vă fac onoarea să veniți pe rînd să mă sărutați ca pe șahul Persiei. Dacă n-aveți nimic împotrivă, mă puteți ruga să accept propunerea voastră de a da în cinstea mea o mare recepție. Să știe și prietenii și dușmanii mei.

Dar domnul Q. nu este exuberant, nu cumpără nici sticle cu vin. Mica doză de mulţumire care se exteriorizează, totuşi, este discretă şi abia perceptibilă. El nu găseşte cuvinte să anunţe evenimentul, îi e teamă că va fi socotit un lăudăros. Aşteaptă. E convins că totul va fi spus la timpul potrivit, cu cuvinte potrivite.

Acelaşi tip de om, cînd are un insucces nu vine îmbufnat acasă, nu blamează pe alţii pentru insuccesul lui. Dacă e întrebat de soţie sau de alţii din casă dacă are vreo nemulţumire, el ascunde, răspunde evaziv. Nu socoteşte potrivit să discute cu alţii şi mai ales se jenează pentru sine să-şi dezvăluie chiar un mic insucces. El nu se vrea compătimit, nu-i place ca apropiaţii să-l considere un ghinionist sau un neagreat. Caută să schimbe discuţia, evită să aducă vorba despre necazurile sale. Dar, spre deosebire de cei care ascund adevărul pentru a menaja un părinte, un apropiat, el caută să-i menajeze şi pe ceilalţi dar şi pe sine, pentru că are oroare de compătimirile lor, de întrebările lor sîcîitoare, de nepriceperea lor de a înţelege nişte probleme ale sale şi poate pentru că e destul de obosit, destul de întristat el însuşi ca să facă din cazul său un subiect de discuţie familială. Atitudinea acestor oameni nu constă neapărat în minciunile rostite pentru a ascunde insuccesele, micile lor dureri, insatisfacţii, cît în tăcerea, în discreţia pe care ei o folosesc drept scut.

TIMIDITATE

Mi s-a povestit un caz cînd un călător obosit şi flămînd a cerut găzduire la un gospodar. Acesta l-a primit şi i-a oferit un loc de culcare. Cum cei ai casei se aflau la masă l-au invitat să se aşeze şi el.

Călătorul, deşi era ispitit să stea la masă (aburii calzi ai ciorbei îi gîdilau nările cam insistent), din jenă, din timiditate, a răspuns :

— Mulţumesc, nu vă deranjaţi, am mîncat.

Gazda n-a mai repetat întrebarea și călătorul, înfometat, s-a zvîrcolit toată noaptea de ciudă și de foame.

În timp ce atîți oameni își exprimă doleanțele, dorințele, sentimentele într-un mod arogant și fanfaronard, risipind momeli în dreapta și în stînga, firile timide și sensibile își fac nenumărate scrupule neîndrăznind să-și exprime nici cele mai nevinovate dorințe. Fie subestimîndu-și meritele proprii, fie exagerînd pe ale celorlalți, fie temîndu-se să nu devină inoportuni, prin rugămințile lor, fie presupunînd spre pildă că exprimarea unui sentiment de admirație sau chiar de dragoste să nu fie primit cu plăcere — unii preferă să aștepte sau să sufere în taină.

În idila romantică imaginată de Edmond Rostand* Cyrano se îndrăgostește de Roxana. Respectînd rolul în care se angajase pentru prietenul său ca autor anonim al scrisorilor atît de înflăcărate, Cyrano s-a simțit dator să-și tăinuiască iubirea. Toate calitățile sufletești pe care Roxana i le atribuia celuilalt erau inspirate de talentul poetic al scrisorilor sale, de flacăra dragostei. După moartea prietenului său, Cyrano continuă să-și ascundă dragostea, deși săptămînal, el o vizitează, pînă în clipa cînd, citind scrisoarea (pe care însuși o compusese în numele prietenului său), Roxana înțelege adevărul. Ea observă că Cyrano „citea", deși se înnoptase. „Acum e întuneric, cum mai vedeți ce scrie ?" „Cîți ani a fost în stare să mă iubească-n taină / Și cîtă resemnare sub o glumeață haină"...

Unii oameni caută să ascundă adevărul inclusiv în cazuri cînd au anumite greutăți de depășit, chiar față de unele persoane care ar avea posibilitatea să-i ajute. Un corespondent povestea, de pildă, că mama sa, deși știe că el are o situație materială bună, că ar fi dispus să-i ofere tot ce ar dori pentru cele trebuitoare vieții și sănătății, i-a ascuns multă vreme faptul că se îmbolnăvise.

În nici o scrisoare a mamei nu se găsea un rînd în care să ceară ceva. Ea se interesa cum o duc copiii cu sănătatea, dacă au liniște în casă și nu uita să le mulțumească de două-trei ori pentru cine știe ce dar trimis.

---

* Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac*.

MÎNDRIE

Alţi oameni îşi ascund insuccesele, necazurile personale nu dintr-un prea mare simţ al discreţiei, nu din timiditate, ci din mîndrie. Nu vor să recunoască înfrîngerile, greutăţile, piedicile. Ar vrea ca în faţa celorlalţi să treacă drept oameni realizaţi, cărora nu le lipseşte nimic, la care alţii apelează. Unui bărbat, din diverse motive, i se desfăcuse contractul de muncă. Ce poate fi mai grav decît să nu ai slujbă ? Cu toate acestea el nu a spus nici rudelor, nici prietenilor cum stau lucrurile în realitate, încropind din salariul soţiei restrînsele trebuinţe de familie pînă ce şi-a găsit iarăşi un serviciu. Un tînăr care nu reuşise la examenul de admitere în liceu, reuşind totuşi la examenul pentru fără frecvenţă, le-a ascuns colegilor săi adevărata situaţie. Ca să-şi întărească minciuna, el vîra cîteva cărţi şi caiete în servietă şi pleca dimineaţa, ca toţi ceilalţi elevi, „la şcoală". Bineînţeles, aceasta era numai pentru decor. În cele din urmă minciuna a fost descoperită, el neavînd tăria ca în fiece dimineaţă să joace scena plecării la şcoală. Aceeaşi minciună o spunea celor care veneau în casă şi care de obicei se interesau cîţi ani are băiatul, la ce şcoală este, în ce clasă, pe cine are profesor. Dacă la celelalte întrebări reuşea să inventeze uşor cîte o minciună, cînd era vorba de a spune ce profesori are la cutare sau la cutare materie se împotmolea. Tot asaltat de curiozitatea oamenilor şi tot dînd din colţ în colţ, şi-a dat seama că n-are altă cale decît de a recunoaşte că de fapt este „la fără frecvenţă" şi „nu la zi". Dar după cîte peripeţii !

* * *

Aceşti oameni (indiferent de vîrstă) care recurg la minciuni sau păstrează tăcerea asupra unor insuccese, greutăţi sau suferinţe căutînd să fie discreţi, dau dovadă de bun-simţ, bună-cuviinţă, dar exagerînd în tăcere, în minciuni, mascînd adevărata stare, suferinţă, necazurile, nevoile lor, vădind poate neîncredere, poate prea multe

scrupule, ori prea multă mîndrie, se autoprivează de ajutorul colegial sau familial. Oamenii nu trebuie să trăiască izolaţi. Acceptînd principiul discreţiei şi al buneicuviinţe care ne recomandă să nu trîmbiţăm cu zgomot orice, să nu ne alarmăm şi să nu ne văicărim, să nu alergăm după compătimire, să nu sîcîim pe semenii şi apropiaţii noştri cu nemulţumirile noastre interminabile, nu înseamnă că omul trebuie să rămînă un însingurat, un închis în sine. Părerea, sfatul unui om apropiat, al unui bun tovarăş de muncă, ajutorul cerut la timp ne pot fi de mare folos. Un insucces nu este neapărat un lucru de ruşine. Viaţa nu e un drum presărat numai cu bucurii, numai cu izbînzi. Necazurile nu se înfruntă de unul singur, greutăţile sînt doborîte mai uşor cînd ai un sfat, un prieten, un tovarăş. Tristeţea închisă în suflet macină, devine otravă. Se va găsi un sincer ascultător al confidenţelor noastre, un bun sfătuitor, un tovarăş care să ne ajute. Dar toate acestea nu vor veni spunînd minciuni, ci adevărul despre noi înşine şi despre faptele noastre, despre bucuriile şi insatisfacţiile noastre. Un om de bunsimţ va găsi întotdeauna măsura ca să nu-şi plictisească semenii, iar ei vor cunoaşte la rîndul lor măsura unui cuvînt bun, unui ajutor dat la timp, unei înţelegeri.

III. MINCIUNA — ARMĂ DE AUTOAPĂRARE

Reacția omului de a se apăra, spiritul de conservare, prudența în fața curselor și capcanelor pe care oamenii și le-au întins unii altora au determinat folosirea minciunii la scară aproape generală. Teama de răutățile omenești, nevoia de a nu se lăsa cunoscuți sub toate aspectele, nevoia de autoapărare nu sînt probleme de altruism sau egoism, ci de existență, de conservare. Judecînd sub acest unghi de vedere, minciunile folosite ca arme de autoapărare au căpătat în conștiința intimă a fiecăruia un spor de justificare.

ÎN LUPTĂ CU INDISCREȚIA

Cu toată sociabilitatea de care fiecare om are nevoie și pe care o caută, cu tot simțul nostru nobil de a fi solidari și de a ne interesa unii de soarta altora, nimic nu este mai de prost-gust, mai agasant, decît dreptul pe care și-l arogă unii „prieteni", unii cunoscuți, unii colegi de a ne chestiona „pînă-n măduva oaselor", cum se spune în popor, despre aspecte din viața noastră intimă. Acest mare flagel care viciază buna-cuviință — indiscreția — devine adesea insuportabil pînă și pentru cel mai amabil și mai manierat om. Această plă-

cere sadică a unora de a face incizii în sufletul prietenilor și cunoscuților, căutînd să-și arunce privirea iscoditoare în cele mai mărunte, mai nevinovate și mai intime cute ale conștiinței ajunge pînă la absurd. Ispita de a reproduce cîteva mostre de dialog în care victima este asaltată de întrebările indiscrete este anihilată de legitimul dezgust pe care-l trezește în fiecare amintirea personală a unor astfel de clipe penibile, cînd nu știam ce să mai răspundem, cum să schimbăm discuția, cum să evităm unele invitații insistente la destăinuiri și în cele din urmă, recurgînd la una din armele la îndemînă de autoapărare, *minciuna*. Căci ce-l privește pe X., cunoscut de douăzeci de ani sau de douăzeci de zile, să afle unde mi-am cunoscut soția sau logodnica, dacă are trei frați sau șase, dacă are liceul sau facultatea de psihologie, dacă mă iubește și cum anume, dacă adoră bărbații supli sau solizi, dacă am dus-o bine în luna de miere sau după aceea, dacă soacra șade la noi sau nu, dacă am prieteni care mă vizitează, dacă știu cu cine a plecat la Predeal doamna R., ori atîtea și atîtea altele? Dacă e ceva de spus, știu eu ce pot spune și mai ales cui; nu e nevoie să fiu „tras de limbă", nu e nevoie să fiu chestionat, căci, ca oricare om, am drptul să-mi apăr tainele mele, pe care să le destăinui numai cui cred de cuviință, celui în care am încredere să-i fac o confidență. Oh, da! Ne facem unii altora confidențe. Vorbim de primele noastre iubiri, visăm chipul iubitelor noastre cu ochii deschiși. Povestind prietenilor, retrăim clipele plăcute. Le spunem, ca și cum ne-am mărturisi nouă, dacă iubita a rostit o vorbă dulce sau ne-a turnat puțină durere, dacă soția e drăguță sufletește. Ne mărturisim, ne facem confidențe din belșug, dar am dori ca stimații noștri amici, roși de curiozitate, să lase ca aceste confidențe să pornească de la noi, să nu ne oblige să aruncăm pe tavă toate tainele noastre. E o pudoare a vieții intime, sînt trăirile noastre particulare. Poate le vom mărturisi cîndva, dar atunci cînd vom simți nevoia să ne confesăm, nu acum, nu la comanda curiozității lor maladive.

Nu știu dacă este scris în vreo lege acest lucru, dar fiecare avem tainele noastre, și este firesc să fie așa,

avem dreptul să ni le păstrăm. Nu atentați la tainele altora. Dacă veți insista vă vom refuza sau vă vom minți. Și să nu vă plîngeți că v-am mințit pentru astfel de motive.

Există, bineînțeles, și o soluție mai directă, mai categorică, aceea de a le atrage atenția, acestor „amici" curioși, indiscreți, cînd depășesc zona admisă, că încep să atenteze la viața noastră intimă. Vor înțelege aluzia, invitația de a înceta să mai pună întrebări indiscrete? Nu se vor supăra că sîntem „reci", „nepoliticoși"? Să nu se supere. Politețea obligă pe fiecare să cunoască măsura și în confidențe, dar și în întrebări. Dar dacă nu vom fi convinși că sînt în stare să fie politicoși, începînd cu indiscrețiile, îi vom minți strașnic. Morala nu ne va face nici o „mustrare" pentru astfel de minciuni.

Există un drept consfințit, de a nu spune adevărul aceluia care nu are dreptul de a ne întreba *.

Cum spunea și doamna de Staël ** în *Corina sau Italia*, „există o anumită discreție pe care nici chiar inteligența sau bunele maniere nu ți-o pot da", e discreția pe care ți-o formezi urmînd bunul-simț, acel simț care te sfătuie unde să te oprești ca să nu jignești sentimentele cuiva.

Exprimarea cea mai elocventă și cu vechimea cea mai respectabilă, a ceea ce înseamnă limita între ceea ce o anumită persoană poate afla sau nu se cuvine să afle, ne-o oferă Homer în *Iliada*. Hera, cam iscoditoare, îl cam sîcîia pe Zeus să-i destăinuie unele preocupări zeiești: „Spune-mi cu care din zei ai stat iarăși la sfat, o viclene? [...] Din tainele tale / Tu niciodată nimica nu vrei să-mi dezvălui și mie". La imputarea ei, Zeus găsește un răspuns demn de măreția sa:

„Hero, nu trage nădejde ca tot ce voi pune la cale / Tu să cunoști; îți va fi cu-anevoie, deși-mi ești soție. / Ce se cuvine s-auzi, nici unul din zei și din oameni/ N-are s-o știe-nainte ca tu s-o cunoști de la mine. / Dar ce

---

* A. Boulenger: *La doctrine catholique*, Libraire catholique, 1941, Paris, p. 146.

** Doamna de Staël, *Scrieri alese*, E.P.L.U., 1967, p. 76.

eu cuget să fac inadins, făr-a zeilor ştire, / Asta să n-o cercetezi şi să nu mă întrebi de-amănuntul". *

SECRETUL TAINELOR, TAINA SECRETELOR

Între toate, nimic nu poate fi mai indiscutabil decît datoria de a păstra un secret. Din replica lui Zeus deducem că el se referea la tainele „guvernării" sale. Dacă Hera s-o fi gîndit cu oarecare ciudă că Zeus avea şi multe taine de amor, aceasta e altceva.

Vorbind despre secret — adevăr cunoscut de un număr restrîns de persoane şi care, de bună seamă, nu trebuie comunicat altora — Boulenger se referea la cinci categorii (sacramental, profesional, natural, promis, încredinţat). Fără să ne oprim la acestea cinci, fără să stabilim neapărat un alt număr, important este să reţinem că secretele pot fi depistate în cele mai felurite domenii, de cele mai diferite intensităţi. Pentru cei ce oficiază servicii de cult, din cele mai vechi timpuri a apărut nevoia de a păstra secretul asupra unor rosturi ce nu se cuveneau ştiute de toţi credincioşii. Biblia lasă să deducem existenţa unor secrete păzite cu străşnicie şi pentru călcarea cărora viaţa „atentatorului" era în primejdie.

Dumnezeu atrage atenţia foarte categoric ca, la sfaturile sale cu Moise „Numai Moise singur să se apropie [...], iar ceilalţi să nu se apropie ; poporul de asemenea să nu se suie cu el" **.

Îndrăzneala fiilor lui Aaron (Nedab şi Aiud) de a se apropia de chivot, peste regulile stabilite, a fost pedepsită. „Atunci a ieşit foc de la Domnul şi i-a mistuit şi au murit amîndoi înaintea Domnului ***. Ca să nu mai aibă loc astfel de „accidente", Domnul i-a grăit lui Moise : „Spune lui Aaron, fratele tău, să nu intre oricînd în locaşul sfînt de după perdea înaintea curăţătorului celui de pe chivotul legii, ca să nu moară [...] Iată rînduiala după care trebuie să intre Aaron în locaşul sfînt..." ****.

---

* *Iliada*, versurile 541—546.
** *Biblia, Ieşirea*, 24 : 2.
*** *Biblia, Leviticul*, 10 : 2.
**** *Biblia, Leviticul*, 16 : 2,3.

Multe din manifestările de cult la diferite popoare, aflate pe diferite trepte de dezvoltare, erau învăluite într-un mister cu putere aproape magică. Absența misterului ar fi făcut din manifestarea respectivă un spectacol obișnuit, lipsit de fascinație.

Practicile religioase au două laturi : una exoterică, divulgată tuturor, mai simplă, și alta esoterică, adică secretă, rezervată numai inițiaților.

Neîndoielnic, au avut nevoie să păstreze secretul în descîntecele și combinațiile lor fascinante vrăjitoarele, vracii, urmărind să sporească astfel iluzia puterii lor asupra oamenilor și stărilor lor sufletești sau fizice. Biblia povestește că atunci cînd Dumnezeu l-a trimis pe Moise în Egipt, l-a înarmat întîi cu puterea de a face „minuni", adică să demonstreze egiptenilor puterea celui ce-l trimisese. Preoții egipteni știau și ei multe alte „minuni".

Iluziniștii, deși au explicat publicului unele din tainele lor, cu intenția de a dovedi că la mijloc nu e nici o „vrăjitorie", păstrează încă multe secrete esențiale, fără de care și-ar pierde treptat succesul de public. Mai mult decît orice meserie, unde se spune că „secretul trebuie furat", în practica descîntecelor și ghicitului la care se recurgea în trecut, secretul trecea foarte greu de la o persoană la alta.

Secretul profesional ocupă un loc deosebit. Așa au fost păstrate sau foarte greu transmise secretele fabricării unor produse. În condițiile dezvoltării industriei capitaliste, datorită apariției concurenței, secretul unui anumit proces chimic, al unor substanțe, al unor procese de producție a reprezentat uneori valori inestimabile. Divulgarea unui astfel de secret a dus uneori la catastrofe financiare. Secretul militar, deși în fond este tot un secret de profesie, constituie adesea cheia păcii sau a războiului, cheia unei victorii sau a unui dezastru militar. Cunoașterea secretului atomic de către mai multe puteri, care au potențial de apărare și de distrugere, face ca arma atomică să nu poată fi folosită. Alături de secretul militar se înscriu secretele diplomatice, politice — secrete de care a depins uneori păstrarea sau fisurarea echilibrului politic mondial. Istoria diplomației este, în

fapt, o pildă dintre cele mai grăitoare a ceea ce a însemnat, alături de adevăr — ca mijloc de înțelegere internațională — păstrarea sau divulgarea unor secrete. O istorie a destinelor jucate de aceste secrete, a aventurilor care s-au desfășurat pentru aflarea și păstrarea unor secrete, ar fi cea mai palpitantă literatură de suspens.

Viața a consemnat secrete ale unor asociații politice legale sau ilegale, secrete asupra unor activități sau planuri politice, secrete ale unor grupuri, ale familiei, ale persoanei, ale părinților față de copii, ale copiilor față de părinți. Secretul în sine este un adevăr care, prin importanța sa, nu se cere dezvăluit, cel puțin pentru un timp, pînă ce gîndul este pus în aplicare, pînă trece pericolul ca acțiunea plănuită să fie împiedicată. Se păstrează secrete asupra unui fapt petrecut sau asupra unei acțiuni sau intenții plănuite.

N. Bălcescu, ca membru al Societății secrete de sub conducerea lui Dimitrie Filipescu, a fost și el părtaș al unor secrete. Deconspirarea organizației de către alții a dus la arestarea principalilor membri ai societății și, după cum știm, la întemnițarea tînărului revoluționar.

Se povestește că, în activitatea sa revoluționară, Lenin era foarte prudent față de autorități. Într-o zi jandarmii izbutiseră să găsească recipisa unei scrisori expediate lui Lenin. Aceasta a servit ca pretext pentru o percheziție la domiciliu. În dulapul de cărți, în rafturile de jos se afla corespondența ilegală. Lenin, prevăzător, cînd au venit jandarmii, le-a oferit un scaun și astfel percheziția a început cu rafturile de sus. Obosiți, după ce au cercetat rafturile de sus, jandarmii n-au mai căutat și jos. Mizînd pe psihologia lor, Lenin a reușit să păstreze astfel secretul corespondenței și să evite consecința : prelungirea termenului de deportare *.

Întrucît în România burgheză autoritățile interziseră Partidul Comunist Român, organizațiile de partid au continuat să-și desfășoare activitatea în ilegalitate. Secretul de partid era păzit cu cea mai mare strictețe, orice greșeală putînd să ducă la descoperirea organizației, la sacrificarea vieții celor care ar fi fost prinși. Este

* Lenin, *Biografie*, Editura politică, București, 1961, p. 66.

demn de remarcat că Partidul Comunist Român nu făcea însă un secret din scopurile finale ale activității sale — înlăturarea prin revoluție a claselor exploatatoare de la putere, cucerirea puterii politice, înlăturarea exploatării omului de către om, construirea comunismului. În timpul dictaturii fasciste, acțiunile partidului erau îndreptate în primul rînd împotriva dictaturii și cotropitorilor, împotriva mașinii de război. Partidul, prin luptătorii săi, nu făcea secret din aceste idealuri, dimpotrivă, căuta cele mai felurite căi pentru ca oamenii muncii, de bună-credință, de toate categoriile să afle care sînt țelurile luptei și să se unească sub același steag. Insurecția armată de la 23 August a fost organizată în secret, asigurînd izbînda maselor populare, marea cotitură revoluționară.

Secretele au și ele mai multe fețe, în raport de fapta sau de intenția ce este ascunsă. Prin păstrarea unor secrete, cum ar fi cele diplomatice, militare, politice, deținătorii secretului apără interesele poporului, ale statului, uneori spre binele general al omenirii. În același timp, secretul deținut de un grup de anarhiști, avizi de putere pentru ei înșiși nu pentru interesele națiunii, secretul deținut de bandele de spărgători, de Mafie, secretele hoților și criminalilor, secretele celor certați cu munca și preocupați de afaceri dubioase nu pot avea aceeași justificare în ochii opiniei publice.

După natura secretului pe care-l deține, un om este conștient de gravitatea păstrării sau divulgării lui. Omul poate cunoaște un secret : a) prin participarea alături de alții la o anumită acțiune ; b) ca persoană de încredere căreia i s-a încredințat o taină fără ca să ia parte la acțiune ; c) aflîndu-l printr-o împrejurare anume.

De obicei, un secret politic, profesional etc., pe care-l deține o persoană prin participarea la acțiuni comune, ori secretul încredințat sînt păstrate cu cea mai mare rigurozitate. Obligă la așa ceva fie amestecul, fie încrederea ce i s-a acordat acelei persoane. Secretul aflat, descoperit poate fi păstrat sau divulgat mult mai ușor, pentru că prin aflarea întîmplătoare a acelei taine persoana respectivă nu este legată față de nimeni să o păstreze.

Păstrarea și divulgarea secretului sînt aspecte dintre

cele mai delicate în morală, pentru că divulgarea secretelor este socotită o trădare față de cei cu care o anumită persoană s-a angajat în acțiune sau față de cei cărora le-a garantat păstrarea tainei. Nimic nu este mai înjositor decît trădarea intereselor, a secretelor încredințate. Aceasta înseamnă dezicerea de tovarăși. Pe de altă parte, sînt și situații cînd deținătorul unui secret poate fi acuzat de societate, de opinia publică, pentru tăinuirea secretului asupra unor acțiuni urzite împotriva colectivității.

Secretul în același timp poate fi, după natura acțiunilor ce sînt organizate în secret, dăunător sau folositor societății. Cauzele publice, statele — spunea Machiavelli — scuză minciuna, respectarea sau nerespectarea promisiunilor făcute altora, păstrarea secretului și divulgarea lui.

A. Boulenger, arătînd în ce împrejurări se poate divulga un secret, pune mai presus de orice cauza publică și ajutorarea aproapelui.

Obligația (numită adesea sacră, pentru că izvorăște din interese comune și maximă încredere) de a păstra un secret se ciocnește de obligația socială de a face mărturie, obligația nu numai morală, dar și legiferată. Obligația de a păstra un secret al unui grup a cărui activitate contravine securității statului sau în general binelui obștesc, ori de a păstra chiar secrete asupra unor stări de lucruri inofensive (secrete intime, particulare etc.), dar prin care se pot lămuri unele enigme a căror dezlegare este utilă societății, se preschimbă în obligație, în datorie, în drept de a dezvălui acele secrete. Persoana antrenată într-o acțiune compromițătoare, fără să cunoască inițial scopurile exacte, dacă pe parcurs se convinge de caracterul antisocial al activității grupului în care a fost atrasă, are dreptul și datoria de a se desolidariza.

Păstrarea secretului de stat reprezintă o obligație supremă a fiecărui cetățean, o datorie de onoare, ca și aceea de a fi gata în orice clipă pentru apărarea patriei. Cu atît mai mult această datorie sporește, din obligație devenind act de conștiință, de devotament, cu cît interesele noastre, ca membri ai societății, ne simțim solidari (creatori responsabili și beneficiari) ai tuturor

cuceririlor patriei. Astăzi, cînd avem conștiința că tot ce reprezintă patrie, de la realizările la care noi înșine ne-am adus contribuția, la locul nostru de muncă, și pînă la măreţele proiecte pe care le făurim în interesul prosperității întregii noastre colectivități sociale — ne dăm cu atît mai bine seama de importanța păstrării secretului. De aceea legea și conștiința ne fac răspunzători, cu toată severitatea atît pentru divulgarea cu intenție (trădare), cît și fără intenție, prin lipsă de vigilență, pălăvrăgeală, neglijență etc. Conștienți de importanța secretelor de serviciu și de stat ne simțim nu numai datori de a le păstra noi înșine, dar și de a veghea ca aceste secrete să fie respectate și de către ceilalți.

Unii moraliști apreciază faptele omenești după ierarhia piramidală, după care interesul individului este subsumat celui al familiei ; al familiei celui al colectivității profesionale, al colectivității profesionale intereselor de partid ; interesele partidului subsumîndu-se celor ale patriei... umanității. Criteriul piramidei este aplicat în interpretarea diferitelor fapte, atitudini și, de bună seamă, în însăși păstrarea sau divulgarea unui secret se are în vedere acest principiu al subsumării intereselor. Nu vom deduce însă din această ierarhie că interesele individului sînt întotdeauna sacrificate, doar pentru că celelalte sînt superioare. Deși teoretic această piramidă oferă o soluție, un criteriu de orientare, deși, cu și fără această teorie, de obicei oamenii își apreciază faptele cît mai corect, raportîndu-le la binele colectiv, viața nu poate fi judecată întotdeauna după scheme, ea însăși oferind prilejuri surprinzătoare de comportament și judecată. Ar fi absurd să ne închipuim că raporturile sociale, omenești pot fi înscrise într-o schemă și judecate după un unic criteriu, fie acea schemă oricît de ingenioasă, iar acel principiu oricît de „infailibil".

În privința „secretelor de familie", intervențiile „binevoitoare" ale unor persoane indiscrete care, nesolicitate, se socotesc „datoare" să facă dezvăluiri, sînt socotite adesea mahalagism. Oamenii serioși evită să fie antrenați în astfel de dispute.

Însăși în viața de familie se iveşte adesea nevoia de a avea uneori cîte un secret. Tatăl și mama unui copil,

pînă la o anumită vîrstă vor avea oricum de ascuns secretul naşterii sale, căci deşi nu e nimic urît de ascuns, naşterea unui copil nefiind decît un act natural, firesc, omenesc, un aspect al vieţii, există o pudoare care cere ca această taină să-i fie dezvăluită copilului nu oricînd, ci la o anumită vîrstă, după o anumită etapă de dezvoltare, cînd pentru el tainele vieţii, ale reproducerii deja încep a fi cunoscute din lecţiile de anatomie şi zoologie la şcoală, cînd el este capabil să înţeleagă cu seriozitatea cuvenită. În viaţa părinţilor intervin uneori schimbări anumite, perturbări, dezacorduri, care nu trebuie făcute cunoscute copiilor la tonul vulgar, prin certuri, acuzaţii reciproce, antrenînd copiii ca pe o minge în neînţelegerile celor mari. Este adevărat, nici abuzul de taine faţă de copii nu este recomandabil, pentru că aceasta duce la izolarea copiilor, la crearea unei perdele de neîncredere între părinţi şi copii, greu de destrămat mai tîrziu. Atmosfera de încredere, de adevăr spus deschis este mai propice în viaţa de familie. Dificultatea constă în arta părinţilor de a şti să le arate copiilor viaţa aşa cum este, în cît mai multe nuanţe adevărate, progresiv, de a păstra cît mai puţine taine. Unii pedagogi recomandă, pe bună dreptate, ca toţi ai casei să cunoască şi succesele şi neajunsurile materiale, şi bucuriile şi neînţelegerile, pentru ca imaginea lor despre viaţă, despre părinţi, despre ceilalţi oameni să nu fie falsă. Totuşi pentru o asemenea deschidere spre adevăr se cere mult tact. Tainele vieţii nu se dezvăluie dintr-o dată, neţinînd seama de puterea lor de înţelegere.

Părintele, dacă se iveşte în viaţa de familie bănuiala că soţul sau soţia ar întreţine relaţii extraconjugale, nu va da fuga în camera copiilor şi, în numele adevărului, nu va spune ceea ce-i trece prin minte, nici chiar dacă ar fi „sigur"(ă). De cîte ori unul sau altul din soţi nu e „sigur" de necredinţa celuilalt şi constată apoi că s-a pripit ! Ce rost ar avea să-şi expună copiilor această temere, această acuzaţie ? Din păcate, cît de mult greşesc unii părinţi care, în timpul dezacordului trecător, fac din copiii lor spectatorii celor mai compromiţătoare scene ? Cît de folositoare ar fi în astfel de momente discreţia ! Dacă e nevoie să se scrie despre comportare în societate,

despre maniere alese și despre cîte alte teme, cel mai util tratat, demn de a fi editat în sute de mii de exemplare (nu în mii și nici în zeci de mii) ar trebui să vorbească despre „Aleasa purtare a tinerilor părinți". Spun aceasta pentru că, de obicei, tinerii căsătoriți, comit, din lipsă de experiență, greșeli de comportare, creînd în familie un climat uneori „irespirabil". Cînd, părinții ajung și ei de la 25—30 de ani, la 40—50 de ani, copiii sînt deja mari, prima impresie consolidată nu mai poate fi ștearsă cu ușurință. Or, cum timpul este ireversibil, nimeni nu-și poate relua viața de la 20—25—30 de ani, ca tînăr părinte, pentru a repara greșelile.

Și copiii, la rîndul lor, cu vîrsta, au secrete față de părinți, uneori atît de nevinovate (!) dar au plăcerea să aibă și ei secrete. Cînd apar primele semne ale dragostei, cît de tainic este păstrată vorba iubitei, chipul ei, plimbarea în parc, primul dans. Pentru tineri, iubirea devine o zonă cu drept de intangibilitate și tainele prietenești sau de dragoste sînt păzite cu severitate. Mai degrabă ei sînt dispuși să facă unele confidențe din proprie inițiativă, din plăcerea de a vorbi despre iubita (sau fetele despre iubitul lor), din satisfacția secretă de a retrăi (povestind) anumite scene de dragoste, dar pentru indiscretul care atentează la astfel de taine se găsesc întotdeauna refuzuri mai delicate sau mai categorice și întotdeauna minciuni. La întrebarea adresată unor studenți. „În ce împrejurări mințiți cel mai des ?" ei (ele) au răspuns categoric că minciunile lor sînt îndreptate mai cu seamă împotriva indiscreției. Iată cîteva dintre răspunsuri :

R. 132 : „...atunci cînd cineva insistă să i se divulge un secret".

R. 136 : „...cînd sînt întrebată cu indiscreție despre unele lucruri care mă privesc personal. Depinde de persoana care mă întreabă, de părerea pe care o am despre caracterul ei. În anumite situații, spunînd adevărul, fără unele explicații, pot fi înțeleasă greșit. Deci, cu ajutorul unei minciuni, prin care nu urmăresc să fac nici un rău cuiva, evit să fiu răstălmăcită".

R. 137 : „...era un secret. Mă privea personal".

R. 145 : „...mai ales atunci cînd mi se cere să spun anumite lucruri despre cineva care-mi este prieten".

Confidențele presupun încredințarea unor stări sufletești, a unor taine personale. Acestea devin mici, dar prețioase secrete, mici, dar sincere dovezi de încredere. Păstrarea acestora presupune din partea celui căruia i s-a făcut destăinuirea un caracter integru, o rezistență deosebită în fața ispitei de a le transmite mai departe.

— Am aflat ceva grozav. Poți să ții un secret? întreabă A. pe B.

— Pot, răspunde, celălalt mort de curiozitate.

I se spune secretul mai mult sau mai puțin grozav. El promite:

— Tăcere absolută. Am nouă lacăte la gură, fii fără grijă!

Nu trece mult și B. întîlnește pe C. Discută de una, de alta și, cum n-are astîmpăr, face și el pe importantul.

— Ți-aș spune ceva, dar n-am curaj.

— Ce?

— E un secret grozav. Mi l-a încredințat un prieten. (Pare că se răzgîndește.) Nu, nu-l spun.

— Cum crezi. Înseamnă că nu mă cunoști. Dacă n-ai încredere, nu mi-l spune.

Această replică a lui C. l-a hotărît pe B.

— Ești om de cuvînt?

— Sînt.

— Nu spui la nimeni?

— Jur.

Și iată, secretul ajuns la C. C. găsește un alt om de încredere în D., D. în N., N. în Z. și secretul lui A. îl cunoaște în cele din urmă și Z.

Înțelepciunea omenească, pornind de la această ușurință a unora de a divulga tainele încredințate, ne spune că: „Ceea ce nu vrei să știe dușmanul nu spune prietenului", iar „Dacă-mi ascund secretul, îl țin eu pe el; dacă-l spun, mă ține el pe mine"*. Reflecția lui La Rochefoucauld pare să dea, în privința păstrării secretului, explicația cea mai realistă: „Cum pretindem, spune el, ca altul să ne poată păstra propriul nostru secret mai

* Proverbe arabe, citate din *Buna-cuviință oglindită în proverbe și maxime din toată lumea*, culese de Gh. Paschia, Ed. Albatros, Buc., 1970.

bine decît noi înșine"? Acum două mii de ani, însuși Seneca sfătuia : „Dacă voiți să vi se păstreze secretul, păstrați-l voi înșivă". Pentru amuzament, dar și pentru a spori prudența noastră, merită a fi recitită fabula lui La Fontaine *Femeile și taina*. Un soț își pune la încercare nevasta pentru a se convinge dacă știe să păstreze un secret. Îi spune că a făcut un ou și-i cere cu jurămînt să nu mai afle nimeni. Dar, cum e obiceiul omului, „Din gură-n gură, cu încetul / sporind mereu cu unu-două, / spre seară toți știau secretul : / ouase, năzdrăvanul, un coș întreg de ouă !". Spre a nu se crede cumva că numai femeile nu au puterea de a păstra un secret, ne facem datoria să citâm și strofa următoare : „Le vine tare greu, ce vrei ? / Femeilor, să țin-o taină ! / (Dar sînt, ei, și bărbați-femei, deși n-ai crede după haină...)

În ce privește puterea de a păstra o taină, cu circumstanțele cuvenite unui personaj literar și mai ales ciudățeniilor care-l caracterizau — un exemplu de solemn angajament își ia don Quijote, care fiind pus de către don Antonio în situația de a i se comunica o taină, îl asigură :

„— Iacă, ți-o jur (...) și ca să fii și mai încredințat de una ca asta, voi prăvăli o lespede deasupra celor spuse ; fiindcă să știi de la mine, seniore don Antonio (...) că vorbești cu acela care, măcar că are urechi să audă, nu are limbă să grăiască, așa că poți, fără nici o grijă, să torni în cugetul meu ceea ce păstrezi în cugetul domniei-tale, fiind încredințat că ți-ai azvîrlit taina în hăurile tăcerii" *.

ÎMPOTRIVA CONSTRÎNGERILOR

Sînt părinți care-și închipuie că cu cît copiii sînt ținuți pe lîngă ei, în casă, lîngă bunica sau lîngă mama,

* Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, E.L.U., București, 1965, p. 1211.

cu atît vor fi mai disciplinați, supravegherea excesivă eliminînd hoinăreala. NU te duce la film, NU te duce la joacă, NU te duce în parc, NU te duce la ștrand, NU te juca cu băieții, Nu te duce încolo, NU te duce dincolo, NU face una, NU face alta, NU ! NU ! NU ! sînt formulele tip de care uzează părinții, educatorii care n-au simțul măsurii în disciplină, în libertate. Asfixierea copiilor cu interdicții, convingerea că ținîndu-i de poala mamei îi feresc de influența rea a altora sau, mai degrabă, că îi au „sub ochi" reprezintă metode adesea dăunătoare. Presupunînd că unii reușesc să-i țină pe copii așa, aceștia vor suferi de izolare, vor fi nesociabili, egoiști, debili ai serei părintești. De cele mai multe ori, interdicțiile exagerate dezlănțuie în sufletul copiilor neliniști, nevoia de evadare, nesupunere. Pentru aceasta încep să fie rezervați față de părinți, încep să nutrească gînduri de evadare și de cele mai multe ori planurile lor reușesc. Imaginația lor vie este capabilă să inventeze cele mai neașteptate pretexte pentru a evada din apriga temniță, spre întregirea libertății lor.

La fel vor proceda mai tîrziu soțul sau soția, sîciiți tot timpul cu întrebări de felul : Unde-ai fost ? Cu cine te-ai întîlnit ? Cît ai stat ? Platoșa de constrîngere, încercarea de a ține pe cineva prea mult sub tutelă, în prea strînsă dependență naște inevitabil minciuna cu ajutorul căreia este înșelată vigilența aprigului „înger păzitor". Căci, așa cum copiii încearcă să fure o oră de joacă părinților care nu știu cum se acordă libertatea copiilor, așa și oamenii maturi (cu mijloace mai rafinate) vor încerca să se smulgă absurdelor interogatorii de familie, inventînd „motive", justificări pentru orele întîrziate, o întîlnire cu un prieten, o ședință neprevăzută, un blocaj de circulație etc. Soților sau soțiilor, mamelor și taților care au obiceiul acesta dificil de suportat, de a chestiona pe ceilalți pentru fiecare pas făcut, pentru fiecare minut scurs în absența lor trebuie să le facem cunoscut că vor fi mințiți de cîte ori vor juca rolul de anchetatori și că vor scăpa de postura ingrată de a li se răspunde cu minciuni numai atunci cînd vor înțelege că omul are nevoie, pe lîngă disciplină, de multă libertate de mișcare, că omul vrea să-și dea seama sieși (nu altora

în primul rînd) de ceea ce face în timpul său liber, că dreptul de a fi părinte, soţ sau soţie nu incumbă şi dreptul de a fi zbir cu celălalt, de a-l constrînge să stea tot timpul numai în preajmă, de a face tot timpul numai ceea ce i se indică de către ceilalţi.

Nimic din ceea ce face omul, indiferent de vîrstă, nu e mai bine făcut decît ceea ce face de bună voie, neconstrîns. Pasărea care se simte bine în cuibul din podul casei vine singură la cuib, pentru că nu se simte constrînsă, dar aceea care scapă din colivie zboară şi nu se mai întoarce.

Dacă vrem să nu fim minţiţi de copii, să le organizăm un program în raport cu cerinţele şcolii, un program elastic, în care copilul să nu se simtă încorsetat, dar din proprie iniţiativă să-l respecte cu plăcere, cu convingerea că aşa cum este alcătuit e cel mai bine. În această situaţie el nu are nevoie să inventeze minciuni pentru a putea ieşi la joacă. Dacă vrem să nu fim minţiţi de soţie sau de soţ, să avem grijă să nu-i punem întrebări inoportune, arţăgoase, ci dimpotrivă să lăsăm lucrurile să-şi urmeze cursul lor normal, căci fiecare va spune unde a fost, ce a făcut... dacă nu e nimic de ascuns într-adevăr. Dar dacă e ceva de ascuns, avem cumva credinţa deşartă că ni se va spune adevărul ? Ce naivitate ! Cel care are ceva de ascuns nu aşteaptă să fie întrebat ca să inventeze minciuna ; o are pregătită mai demult. Atunci, care ar fi rostul interogatoriului ? În afară de cazul cînd ar voi cu orice preţ să se certe. Aceasta e altceva. E şi acesta un drept. Dacă sînt suprasaturaţi de linişte, să se certe din cînd în cînd, dar să nu spere că soţul sau soţia va spune adevărul din constrîngere.

MINCIUNA — ÎN SLUJBA PRUDENŢEI

Trăim în societate, avem conştiinţă socială, toate atributele omului civilizat, dar nu uităm decît rareori că printre toţi oamenii civilizaţi între care ne mişcăm, ne ducem

viața sînt destui care ne doresc răul. Aceşti indivizi periculoşi nu ne-au fost predestinaţi, n-au fost investiţi cu misiunea de a ne face nouă răul cutare sau cutare şi nici nu poartă vreun semn după care să-i identificăm. Ei se aseamănă celorlalţi, se confundă cu mii şi milioane de alţi oameni. În afară de aceasta ei au obiceiul să nu ne facă rău de la bun început, ci pe parcurs. Întîi ne atrag de partea lor sau ni se arată de bună-credinţă, îşi confecţionează un portret moral de oameni cumsecade, întîi ne devin confidenţi şi poate şi noi lor. Şi cînd soseşte momentul, acest soi de oameni atacă. Victima poate fi oricare dintre noi. Animalele de pradă atacă mai repede, sînt înfometate. Oamenii civilizaţi cunosc psihologie, ei (dacă nu sînt hoţi, bandiţi) nu atacă brusc şi nici brutal, au răbdare îndelungă, studiază şi cînd găsesc momentul atacă. Uneori nu se ştie de unde vine atacul. S-ar putea ca chiar acel care te compătimeşte şi te mîngîie să-ţi fi ţesut plasa de necazuri. Alteori îl simţi, îl depistezi, dar e cam tîrziu. Experienţa luptei de junglă (chiar atunci cînd jungla e luminată cu lampioane electrice) a dat oamenilor de gîndit. Sinceritatea — în numele căreia omul obişnuia să se expună cu tot ce avea, cu tot ce simţea şi credea despre viaţă, despre oameni — în urma unor experienţe amare, a simţit nevoia să pună cîţiva sfetnici de pază. Sfetnicii aceştia trag semnalul de alarmă propriei noastre sinceriţăţi, prudenţei. Cînd observăm că în cîmpul uman înconjurător se apropie cineva de noi, preferăm să fim mai circumspecţi, mai atenţi. Nu-i răsturnăm tot sacul conştiinţei noastre. Acordăm tuturor, în alb, încrederea noastră, dar nu fără rezerve, dar nu cu ochii închişi, cum a făcut eroul lui Corneille cu făţarnicul Tartuffe. Pămîntul este încă destul de bîntuit de Tartuffi reali. Dacă între măsurile de prevedere împotriva unor atari întîlniri cu indivizi „deghizaţi" sîntem nevoiţi să recurgem şi la minciună, aceasta poate primi dispensa necesară, dispensa oferită de *dreptul la autoapărare*. Corectitudinea ne obligă să răspundem categoric unor astfel de oameni, să le mărturisim neîncrederea ori lipsa noastră de interes, de a le fi confidenţi ori părtaşi la acţiunile lor. Dar putem fi siguri întotdeauna că impresia noastră este

justificată, că atitudinea noastră de rezervă ori de francheță nu va stîrni reacții de răzbunare? Cunoaștem noi armele și tot arsenalul capcanelor acestor indivizi? Se impune, de aceea, prudență, înțelepciune, așa fel ca, în apărarea noastră, șireteniei lor să-i opunem inteligența noastră. Și, dacă minciuna ne poate folosi în derutarea acestor indivizi, morala nu ne va interzice să ascundem adevărul întru apărarea propriei noastre persoane sau a altora.

Nu e lipsit de sens să ne amintim aici de istețimea țăranului român, care, în literatura folclorică, este înfățișat îndrăzneț, șugubăț și isteț, capabil să iasă întotdeauna învingător, chit că se afla în dispută cu boierii, cu oameni de la oraș, ori chiar cu diavolul, simbol al șireteniei, al inteligenței puse în slujba răului. La fel și eroii basmelor înfruntă forțele răului ieșind mai totdeauna învingători. Ivan Turbincă reușește să dejoace mult timp înseși acțiunile nefaste ale morții.

Acest joc spiritual de înfruntare continuă cu forțele răului, cu hoții, cu necinstea, cu asuprirea a făcut ca personajele respective să fie îndrăgite. Cînd minciuna poate sluji ca armă împotriva vicleniei și răutăților altora, nu avem motive s-o condamnăm. Păcală este eroul popular care, folosind toate armele posibile, inclusiv minciuna, păcăleala, ilustrează inteligența omului simplu (în aparență), dar trecut prin vîrtejurile vieții, capabil să observe relele intenții ale celorlalți și mai ales să le dejoace. Păcală recurge ca nimeni altul la minciuni și păcăleli, de aici venindu-i și numele, dar el nu e urît, nu e disprețuit pentru faptul că recurge la minciuni. Întîmplările povestite pe seama lui Păcală stîrnesc haz, satisfacție pentru spiritul viu, inteligent, pentru inventivitatea dovedită în cele mai neașteptate împrejurări.

IV. „ORIUNDE PRIVESC, MĂ VĂD DOAR PE MINE"

Dacă invitația noastră de la început și de pe parcurs era să meditām, înainte de a condamna un act omenesc, să iubim adevărul, dar să învățăm secretul folosirii lui întru binele nostru și al semenilor noștri, să urîm minciuna care ascunde disprețul, răutatea și egoismul, să nu condamnăm cu severitate minciunile care izvorăsc din dorința de a face bine celorlalți, la fel de bine ne simțim obligați ca, aplaudînd ceea ce e vesel în viață, inclusiv minciunile de amuzament, să nu uităm că în toate există o măsură. Căci omul poate minți crezînd că facem bine tatălui, dar mințind pentru binele lui aduce răul asupra altuia, poate nevinovat, poate minți dorind să salveze un ucigaș de închisoare, dar vina uciderii poate cădea asupra altuia nevinovat, poate apăra un hoț și acesta, nărăvit, va fura în continuare. Crezînd că face o glumă, poate jigni involuntar pe un coleg sau un amic... Invitația noastră de la început și de acum este să nu privim faptele ca o dată categorisite și etichetate, să nu judecăm adevărul și minciunile după eticheta sertarului în care le-am aranjat noi, căci nu sertarul și eticheta spun totul, ci măsura, doza de umanitate sau de răutate ce se degajă, ce se răsfrînge asupra celor din jurul nostru. Dacă am privi după aparențe, minciunile din capitolele parcurse ar beneficia de dispensă, ar fi îngăduite, sub motivul explicat că în intenția celui ce recurge la minciună este să facă bine, nu rău, situația personală interesîndu-l într-un grad mult

mai mic decît a celorlalți (în afară de grupul minciunilor de autoapărare). Dar urmărind acest bine are cineva în vedere efectul negativ al ascunderii adevărului pentru alții ? Acordăm circumstanțe atenuante acestor minciuni, dar, cum s-a neglijat măsura, aceleași minciuni clasificate de noi la categoria „cu bune intenții" se transformă în acte ale lipsei de respect, ale egoismului, ale răutății.

Minciunile din grupările care urmează au o trăsătură comună, prin care se deosebesc de cele de pînă acum, preocuparea sporită de a satisface în primul rînd interesele personale, ambițiile. Egoismul, lipsa de respect și răutatea sînt devizele care explică, dar nu justifică și nu acordă circumstanțe atenuante. Egoiștii au un mod specific de a judeca lucrurile. Lumea începe cu ei, există prin ei, sfîrșește prin ei. Restul, prietenii, colegii, tovarășii, colectivul, interesele altora trec pe planul secund. Pentru a grada, fie și aproximativ, acest gen de minciuni, luînd în considerare ca și pînă acum mobilul care determină pe cineva să mintă, le grupăm în trei categorii :

1. Minciuni prin care se urmărește obținerea unor avantaje personale, fără a provoca un rău voit altcuiva ;

2 Minciuni prin care se vădește o evidentă indiferență și lipsă de respect față de ceilalți * ;

3 Minciuni prin care se pregătesc sau se ascund fapte potrivnice intereselor celorlalți.

NEVOIA DE AFECȚIUNE

Se cunosc cazuri, mai ales la copii, care au impresia (uneori așa și stînd lucrurile de fapt) că părinții, ori protectorii lor nu manifestă atîta afecțiune cît ar dori ei, cîtă cred ei că li s-ar cuveni. Vor să fie alintați, să li se vorbească cu mai multă căldură, să li se stea mai

* La cap. Minciuni de menajare sau minciuni tactice — paradoxal — am inclus și minciuni care se spun tocmai dintr-un respect deosebit.

mult în preajmă. Îi enervează atenția acordată fraților sau altor persoane, se simt nedreptățiți, frustați în dreptul lor instinctiv de a fi iubiți, ocrotiți. Studiile asupra copiilor amintesc cazul unora care jinduiau aît de mult după această afecțiune, încît simulau că sînt bolnavi. Odată „îmbolnăviți" ei aveau să fie mai mult timp sub atenția părinților, mîngîiați, luați în seamă. Copiii recurg la orice gest pentru a intra în atenția unuia sau altuia dintre părinții mai reci, mai distanți. Bineînțeles, a simula că e bolnav, a plînge, a arbora tristețea, toate aceste simulări ajutate de cuvinte, mai mult sau mai puțin, reușeau pentru un timp să concentreze atenția părinților asupra copilului. Acest truc este folosit și de tineri și chiar de maturi, uneori în glumă, alteori în serios. Din război se povestesc întîmplări în legătură cu bărbații îndrăgostiți de vreo asistentă medicală, care recurgeau la tot felul de procedee pentru ca termometrul să indice o temperatură mare, gemeau ca să atragă atenția etc., știind că astfel se vor bucura de o îngrijire și afecțiune sporită, că femeia îndrăgită va veghea mai multă vreme în apropiere. Unii bătrîni își încearcă și ei copiii, exagerînd peste măsură suferințele. Constatarea că fiii lor răspund cu promptitudine la semnalul suferinței părinteşti este un prilej de bucurie, de încîntare că nu au fost abandonați din punct de vedere sufletesc. Mamele, de cîte ori nu joacă scena îmbolnăvirii și morții, ca să vadă cum reacționează copiii ?

De la anomalii psihice, dereglări, pînă la cazuri întîlnite la tot pasul în familie, în lumea cunoscuților, în literatură, mulți, indiferent de vîrstă, recurg la cele mai felurite tactici simultane prin care speră să rămînă sau să reintre în grația sufletească a celor ce le sînt dragi, dar despre care cred că ar fi capabili să-i neglijeze cu timpul. Se povestește că Marcel Proust ținea atît de mult la mama lui, încît depărtarea de ea (o seară în care ea ar fi „uitat" să treacă pe la el și să-i dea sărutarea maternă) devenea un calvar. Era în stare de orice pentru a o determina să nu uite nici o clipă de existența lui.

Cunoscînd aceste mici anomalii sau poate chiar curiozități sufletești, părinții pot preîntîmpina unele dereglări în dezvoltarea psihică a copiilor. Aceștia la rîndul

lor, mai tîrziu, pot atenua sentimentul de izolare, de neputință, de abandonare în care cad părinții la vîrste mai înaintate. Soții, preocupați de studii și de cercetări sau de alte treburi, care lasă impresia unei izolări de ceilalți, pot doza timpul, munca lor, așa fel încît cei dragi lui să nu fie trecuți pe un plan secundar preocupărilor profesionale.

Nevoia de afecțiune a unora devine în alte cazuri o aprigă ambiție de a șoca prin orice atenția celor din jur, de a fi mereu remarcați, de a deveni punctul de atracție. Cînd calități deosebite, frumusețe, înclinații artistice sau alte merite nu sînt suficiente pentru a se face remarcată, o astfel de persoană recurge la felurite artificii, curiozități vestimentare etc. Dar și acest arsenal nu este inepuizabil. Minciuna, arta de a inventa mereu scene, curiozități, de a înflori cele văzute, de a fi mereu o tolbă de noutăți mondene este un instrument des folosit pentru a atrage atenția. Băieții inventează, între ei ori mai ales de față cu fetele, scene dramatice la care ar fi fost martori, bătăi, acte de eroism, succese diverse, iar fetele (și ele)... recurg la cele mai năstrușnice închipuiri despre băieți sau bărbați în vîrstă care le fac complimente, le cer mîna, ori atentează la fecioria lor. Au fost semnalate fete mai puțin „solicitate" care plecau de acasă pentru ca să se spună că au fost la întîlnire. Unele fete își scriau singure bilețele de dragoste din partea unor persoane, amăgindu-se, dar mai ales arătînd cît de mult se bucură de atenție.

Unii speră să obțină atenția și admirația prin lăudăroșenie. Laudele reușesc să capteze un timp atenția. De obicei persoane mai întreprinzătoare, mai lipsite de scrupule, avînd și un suport de succese dovedite, își permit să exagereze, să inventeze fapte „măreție", acțiuni „extraordinare" la care au fost martori sau eroi principali. Unii elevi se laudă că în calea lor nu sînt obstacole, că au relații de „egalitate" cu profesorii, alții inventează scene de familiaritate cu șefii ori cu diverse personalități marcante. În orice discuție, ei fac tot posibilul să aducă vorba despre marile lor succese, te întrerup chiar pentru a-și expune pe nerăsuflate atributele de oameni imbatabili. Galeria succeselor este garnisită cu exagerări

și minciuni de-a dreptul ridicole, ușor de depistat, cu un minimum de atenție.

Aristotel, în demonstrația sa asupra adevărului, arată că, dacă presupunem o schemă în care adevărul se află la centru, abaterea de la adevăr, de la sinceritate, poate fi spre mai mult sau spre mai puțin. Să presupunem, de pildă, că discutăm cu un medic. Acestuia, în cîțiva ani de cînd practică meseria în județul A., i s-a dus faima de medic excelent. Se întîlnește cu un fost coleg :

— Am auzit lucruri extraordinare despre tine, felicitări ! Se spune că ești cel mai bun medic din județ.

— N-aș zice chiar așa, răspunde cu modestie medicul, sînt și eu un om ca oricare altul. Încerc să-mi fac datoria. Am obținut cîteva succese, am înregistrat cîteva vindecări, dar cu aceasta nu consider că am realizat mari isprăvi.

Evident, medicul, deosebit de modest, a diminuat din meritele sale, nevoind să se impăuneze, cum ar fi făcut alții. El are calități certe, are multe intervenții operatorii de succes, a fost solicitat în mai multe localități și rezultatele lui sînt cunoscute. Revistele de specialitate și presa au scris despre succesele și despre felul său de a-și desfășura munca. În concepția lui Aristotel această abatere de la adevăr *(spre mai puțin)* se cheamă modestie. În anumite cazuri acest *mai puțin* poate fi rodul unui spirit de ironie, de șiretenie.

„Deformarea de partea *prea multului*, propune Aristotel, să se cheme *lăudăroșenie* și cel ce o posedă lăudăros...", ceea ce e cazul cu amatorii de glorii nemeritate. „Fălosul, spune Aristotel, pare a se înfățișa cu însușiri lăudabile pe care nu le are, și cu mai mari de cum le are", adică deformează adevărul spre prea mult. Exagerările spre prea mult sînt respingătoare. De obicei lăudăroșii sînt cei mai vulnerabili, ei vorbind mult. Siguri de succes, nu mai iau seama la discordanțele între laudele spuse, acum sau peste un timp, unuia sau altuia. Indiferent de funcția reală, lăudărosul lasă să se înțeleagă că joacă un rol de primă mînă la serviciu, că șefii îl consultă în cele mai grele împrejurări pe el (nu pe alții), că ceilalți, inclusiv unii cu funcții de răspundere, îi sînt de fapt mult inferiori și numai întîmplarea a

făcut ca aceştia şi nu el să fie numit şef. Unii lăudăroşi au şi un vocabular redus, specific, plastic, uşor de recunoscut. „Mie să nu-mi umble cu... asta... uite popa nu e popa, că eu ... una ştiu. Am 80 de kile, dar dacă scad oasele rămîn numai muşchi. Numai cu jumătate din muşchii de la mîna stîngă îl fac afiş. Într-o seară am pus pe fugă douăzeci de inşi, eu n-am treabă. În chestii d-astea sînt as. Nu-mi pun mintea eu cu oricare... Cînd am fost ieri la Centrală, şefii m-au oprit şi m-au întrebat dacă nu vreau să trec la ei. Oamenii ştiu ce pot eu profesional. În meseria mea să pui zece unul peste altul şi nu obţin rezultatele mele. M-au propus să plec la perfecţionare. Eu nu sînt dăia, mă, să sufli în ei şi să cadă. Eu îţi mănînc un curcan la masă, bag aeru-n 15 sticle de bere. Nu ştiu să număr puţin. Aşa am învăţat eu să număr mulţi bani, multe sticle, multe polonice. Eu n-am treabă. Ascultă la nento !" *

Nici lăudăroşii şi nici alţii mincinoşi nu spun în continuu numai minciuni. Să nu ne aşteptăm ca de îndată să-i prindem cu minciuna, ca în tot ce vorbesc să descoperim numai minciuni. Lăudăroşii pornesc de la unele adevăruri evidente, probante, convingătoare şi de aici încep să strecoare ici şi colo exagerările adecvate. Tocmai mania de a se lăuda şi admiraţia pe care urmăresc să o stîrnească în jurul lor, pe care unii o obţin pentru un timp, îi împinge să mintă din ce în ce mai mult, din ţînţar să facă armăsar, din purece elefant şi în acest fel să depăşească măsura. Unii ajung pînă acolo că reţin cu insistenţă anumite personalităţi pentru a fi văzuţi (de către alţii) discutînd, apoi se laudă că acele personalităţi au ţinut cu tot dinadinsul să afle părerea lor în cutare sau cutare problemă.

Aspectul fizic dezagreabil, o boală anume sau alte imperfecţiuni sînt de natură să-i pună pe unii oameni în inferioritate faţă de ceilalţi. Absenţa unor calităţi reale, prin care să se poată remarca, prin care să poată fi luaţi şi ei în seamă, prin care să fie socotiţi egali cu

* Precizez că nu am vreun merit deosebit în ilustrarea acestei mostre de lăudăroşenii, textul fiind rezumatul concentrat al unei „conversaţii" autentice.

ceilalți este compensată prin povestirea unor fapte extraordinare, prin simularea unor însușiri alese pe care ar voi să le aibă. În fapt, aceste minciuni prin care un om sau altul se arată mai dotat, mai talentat decît este, dacă ar fi urmate și de un efort real de perfecționare, de muncă, ar putea exercita un rol pozitiv. Exagerările ar corespunde unui tip ideal pe care îl urmează, încercînd să-i semene, ceea ce în cele din urmă exprimă o dorință de perfecționare, oricum mai de lăudat, decît lauda deșartă, în spatele căreia nu stau nici calități, nici dorința de a le avea. Simularea unor calități sau a unui mod de a fi, după modelul unor personaje de romane, ori eroi ai istoriei, este întîlnită mai cu seamă la elevii care își caută un ideal de perfecțiune. De aceea rolul diriginților, al profesorilor și părinților și mai ales al lecturilor și filmelor în alegerea prototipului este de mare importanță. Elevii înșiși se pot ajuta reciproc, în măsura în care organizația de pionieri sau de tineret activează la înalt nivel, ori spiritul de prietenie este sincer și bine dezvoltat, în corectarea iluziilor deșarte, în atenuarea unor pretenții absurde, nefirești, în cunoașterea unor idealuri corespunzătoare. Nu e recomandabil, în nici un caz, să fie tăiate cuiva aripile fanteziei, dorința de a urma un ideal, dacă tînărul respectiv are suficiente resurse să urmeze pilda unui erou îndrăgit. Rolul celor din jur este să demonstreze, în limitele cuvenite, că, trăind alte condiții, noi nu vom putea deveni exact ce au fost eroii divinizați de noi : Un Napoleon, un Alexandru Macedon, un Ștefan cel Mare, un Bălcescu. Cunoașterea îndeaproape a unor figuri ilustre care au trăit de-a lungul civilizațiilor, așa cum au fost în lumina lor reală, strălucitoare, dar și omenească, are un rol nebănuit în corectarea, în sens realist, pozitiv, a năzuințelor specifice tinerești. Acei colegi cu anumite deficiențe naturale pot fi ajutați să se simtă bine în mediul lor, să nu fie tratați „inegal" cu ceilalți, să le fie remarcate calitățile existente, să fie ajutați să se perfecționeze în adevăr, ca să nu fie puși în situație de inferioritate, să nu se descurajeze și, de bună seamă, să nu recurgă la minciuni pentru compensarea deficiențelor.

Căci oricine ar recurge la laude, oricine s-ar tămîia pe sine, oricît ar simula că este mai grozav decît în realitate, confecționînd o mască, viața îl va pune deseori în confruntări cu ceilalți, dar și cu sine însuși și chipul real se va ivi întotdeauna, oricîte măști de împrumut ar fi folosite, oricît de iscusit și le-ar aplica un anumit timp. Măștile sînt bune la bal mascat, în viață sînt o iluzie ridicolă, o autoînșelare provizorie, rușinoasă. Demascarea nu va întîrzia să aibă loc, oricît ar fi arsenalul minciunilor de bogat și de bine dirijat. E de preferat să fim întotdeauna noi înșine, așa cum sîntem în realitate, cu calități, dar și cu minusuri, decît să ne arborăm coada de păun și, la cea mai mică confruntare, masca și împăunarea să cadă, dezvelind alt chip decît cel confecționat. E mai rațional să folosim energia năzuind spre autoperfecționare reală, nu spre machiaj. Iar dacă avem și merite, nu e rău ca ele să fie cunoscute, căci există o cale firească de a ne expune meritele prin muncă sau de a vorbi de ele cu tact, cu măsură. Proverbul ne învață să ne ferim de laudă, căci „lauda de sine nu miroase-a bine !".

MINCIUNA ÎN SLUJBA „AFIRMĂRII"

Afirmarea este un ideal firesc și corect. Afirmarea înseamnă nu neapărat dorința expresă de a urca vertiginos scara ierarhică, ci în primul rînd realizarea de sine, desăvîrșire profesională și morală. Afirmarea nu anulează onestitatea. Cineva, într-o discuție pe această temă, căuta să mă convingă că afirmarea înseamnă orgoliu. Nu este imposibil să însemne și puțin orgoliu. Dar uneori, să fim sinceri, modestiei exagerate i-ar trebui injectat puțin orgoliu, puțin mai multă demnitate personală, mai multă ambiție. Cu atît mai mult cu cît, uneori, cei în drept să remarce calitățile neglijează să vadă meritele celorlalți. Cei care susțin că nu voiesc să se afirme ca buni strungari, ca buni electricieni, ca

buni șoferi, ca buni ingineri, ca buni agronomi sau veterinari, ca buni ostași, ca buni oameni de știință sau ca buni scriitori, ca buni economiști MINT. Folosim majusculele ca să marcăm net disprețul față de aceste false „dezvinovățiri". De mici vrem să ne afirmăm, ca buni în jocurile noastre, ca elevi fruntași (alții în golănii), ca buni studenți sau ca buni sportivi etc. Cînd intrăm în producție voim să ne afirmăm în profesia aleasă. „Altfel am trăi ca niște rîme", spunea cineva pe bună dreptate. Afirmarea înseamnă muncă, înseamnă folosirea energiei și cunoștințelor în slujba obligațiilor instituției sau întreprinderii, înseamnă să-ți spui părerea acolo unde sînt lipsuri, să apreciezi ceea ce se face bine, să te corectezi cînd greșești, să te perfecționezi unde simți că e mai multă nevoie. Afirmarea vine de la sine, dacă sînt respectate aceste cerințe, dar nu vine de la sine, dacă se trage chiulul, dacă se muncește la întîmplare, ca să treacă ziua, dacă lipsa de azi nu este îndreptată cît mai curînd posibil. Unii înțeleg că a te afirma înseamnă să fii numit în munci de conducere, să urci în galop treptele ierarhice, indiferent dacă ai sau nu calificare profesională și calități de bun organizator. Voind cu orice preț să se afirme, adică să aibă salarii mai mari, funcții mai de răspundere, deși n-au meritele cuvenite pentru aceasta, recurg la arsenalul de minciuni, exagerînd greutățile pe care le-au întîmpinat în executarea cutărei sarcini, vezi doamne, numai prin eforturile și priceperea lor putînd depăși obstacolele. Zilnic sau destul de des acest soi de carieriști țin la curent pe șefi cu fiecare șurub pus, cu fiecare gînd „salvator". Să se știe cît de preocupați, cît de activi, cît de competenți sînt. Dacă află unele idei bune de la colegii lor și le însușesc imediat și le și comunică mai sus, ca descoperiri personale. Toate acestea servesc în afirmare, în cucerirea treptelor ierarhice, în sporirea bugetului personal, dacă șefii nu au putere de discernămînt și nu cunosc oamenii. Dacă se poate umbri puțin munca altora, aceasta este în avantajul afirmării carieristului. Carieristul vede în fiecare coleg cîte un cusur. Cutare e moale, X. e îngust, Y. se pricepe mai mult la..., dar nu la ceea ce se cere... Q.

nu e energic, Z. nu ştie unde să pună virgula. Pentru carierist toţi ceilalţi au cîte un mic defect, deci n-ar trebui să fie promovaţi ; el însă are numai calităţi, el priveşte totul de sus, de pe piedestalul pe care se şi crede ridicat. Minciuna (sau poate numai exagerarea lui) nu e spusă deschis, ca să poată fi contrazisă, ci între patru ochi, el şi şeful (cu cît mai mare în grad, cu atît mai bine !).

Din păcate, viaţa a înregistrat şi astfel de „afirmări" care, pe de o parte, au dus la ocuparea unor posturi cu indivizi lipsiţi de tact, de calităţi organizatorice şi uneori chiar inferiori subordonaţilor. De aceea, în unele sectoare au persistat stări de lucruri necorespunzătoare, neprielnice bunului mers, unei bune atmosfere. Pe de altă parte, promovarea unor astfel de oameni a lăsat un sentiment de amărăciune în rîndurile celor cinstiţi, corecţi, modeşti.

Temători că alţii ar aspira la postul lor „gras", unii şefi, amintindu-şi, tocmai acum, de principiul ierarhiei, fac tot ce le e în putere ca subordonaţii să nu aibă schimburi directe de opinii cu conducerea, iar cînd totuşi aceasta se mai petrece, de teamă ca nu cumva conducerea unităţii să observe că în colectiv sînt şi alţi salariaţi capabili, mult mai echilibraţi, mai clar-văzători, că încă atîţia ar fi în stare să conducă cel puţin la fel de bine, caută prilej de a-i blama, de a le bara afirmarea. „Necunoaşterea" capacităţii reale constituie o piedică în selecţionarea cadrelor celor mai potrivite, o piedică în calea perfecţionării aparatului de conducere. În fond este o minciună realizată prin tăcere, prin ignorare, la care recurg de obicei oamenii slabi, vicioşi, care se tem de afirmarea altora, ajutînd cît se poate de mult ca talentele „periculoase" carierei lor să rămînă mai departe necunoscute, în umbră, la adăpost de vederea şefilor. La fel de josnică este atitudinea şefului de lucrare sau de cercetare, ori a specialistului recunoscut într-un domeniu, care preia rezultatele muncii ajutoarelor sale, dar uită să remarce în lucrări sau în alte împrejurări cui se datoresc paşii obţinuţi în fiecare domeniu, neajutîndu-i să-şi publice ei înşişi lucrări personale, rod al cercetării şi inteligenţei proprii. Mulţi oameni capabili, oneşti,

văzînd cum cu pîra, cu minciuna, cu lăudăroşenia şi linguşirea unii colegi mai slab pregătiţi au fost mai bine răsplătiţi, mai bine văzuţi şi chiar promovaţi, au început să aibă îndoieli asupra drumului cel mai eficace de afirmare, asupra dreptăţii şi cinstei, demobilizîndu-se, izolîndu-se, nemailuînd parte cu aceeaşi însufleţire, cu aceeaşi energie la treburile colective. Principiile despre corectitudine, sinceritate, combativitate, modestie, spirit tovărăşesc, afirmate atît de des, au rămas (în unele colective) doar teorii, practica vădind alte criterii de afirmare, corespunzătoare bunului plac al unor şefi, ajunşi ei înşişi în posturi cheie pe bază de „cunoştinţe", relaţii, periuţe etc.

Fireşte că, pe parcurs, asemenea anomalii străine concepţiei socialiste despre muncă, recompensă şi promovare au fost treptat înlăturate. Indicaţiile tovarăşului Nicolae Ceauşescu, cu privire la promovarea cadrelor, la discutarea în adunări a propunerilor ce se fac pentru munci de răspundere pe linia profesională sau politică ne dau convingerea asigurării unui caracter tot mai democratic procesului de selecţie şi că implicit căile de afirmare trec prin sita recunoaşterii publice şi exigente a meritelor celor în măsură să fie promovaţi. În felul acesta se asigură un climat corespunzător de muncă, se acordă prioritate adevăratelor nu falselor valori, nu linguşitorilor, nu celor care închid ochii asupra neregulilor şi se complac cu inerţia, ci forţelor dinamice, energice, capabile să susţină progresul şi să promoveze tot ce e valoros. Spiritul de echitate, de cinste domină în relaţiile de muncă, iar colegialitatea capătă treptat noi dimensiuni, pe măsura oamenilor capabili să-şi vadă şi lipsurile şi meritele unii altora şi să le recunoască, capabili să se ajute, spre binele colectiv, nu spre acoperire reciprocă, nu spre favoritism.

Psihologii şi sociologii în ultima vreme se apropie cu mai mult interes de cercetările relaţiilor colective şi a personalităţii individuale, avînd în vedere relaţiile de muncă, de colegialitate, aspectele de afirmare, de ajutor reciproc etc., în profunzimea lor, neocolind dezarmoniile, insatisfacţiile produse de unele măsuri arbitrare, falsa colegialitate. Cunoaşterea psihologică şi sociologică

a vieții colectivelor de muncă este cu atît mai rodnică cu cît se pătrunde cu mai multă sinceritate pînă în miezul omenesc al relațiilor, căutîndu-se explicații inclusiv asupra unor fenomene dificile. Care este raportul real și ideal între modestie și nevoia de afirmare ? Cum se explică anumite cazuri de transformare, de deplasare de la corectitudine spre indiferență, de la colegialitate spre invidie, de la entuziasm și disciplină, la delăsare și nesupunere ? Vorbind despre noblețea sincerității, a corectitudinii profesionale, e necesar ca realitatea muncii să fie prezentată în culori favorabile, în continua ei perfecționare, dar și în lumina critică atunci cînd este cazul. Pentru a asigura adevărului tribună de afirmare, garanții de apărare, pentru ca oamenii să nu caute izolarea, să nu devină neîncrezători, se impun măsuri de stîrpire a favoritismului. Cum se stîrpește favoritismul ? „Speranța desființării relațiilor de favoritism este o utopie. De cînd e lumea există practica de a prefera pe unii în dauna altora", se întreba și-și exprima presupunerea unul din corespondenții participanți la anchetă. Bine, răspundem noi, „așa a fost de cînd este lumea : unii au preferat pe alții în dauna altora". Favoritismul însă nu înseamnă a prefera, căci nu preferința este condamnabilă, ci prostul discernămînt, preferința pentru mediocritate, pentru lingușitori, pentru servili. Societatea nouă are nevoie să promoveze oamenii după merite. Iar dacă promovarea înseamnă și preferință, în acest caz vor trebui „preferați" oamenii capabili, harnici, corecți, animați de bună-credință, așa cum de altfel o cer astăzi tot mai pregnant principiile socialiste.

SECRETUL UNOR FAVORURI

Din păcate, copiii învață de mici arta de a minți, de a se preface și aceasta se întîmplă datorită primilor și permanenților dascăli — părinții. Nu pot uita o scenă văzută într-un parc între doi copii și mama lor. Unul voia să se joace cu mingea.

— Mă lași să mă joc cu mingea ?
— Dacă mă iubești...
— Te iubesc, dar dă-mi mingea.
— Îmi dai un pupic ?

Cîte alte scene asemănătoare nu se văd zilnic — repetate de cîte ori copilul cere ceva. Dacă îl învățăm că tot ceea ce îi trebuie poate fi obținut numai dînd o dovadă de „dragoste", nu-l obișnuim de mic să fie fățarnic ? Nu de mic va ști că pentru a obține ceva pe drept sau pe nedrept e suficient să fie amabil (a se citi mai mult decît amabil), să se acorde iubire, considerație, respect, iar cînd aceste sentimente lipsesc să simuleze ? Nu apare de aici apoi obiceiul de a linguși, de a se purta fățarnic de cîte ori urmărește obținerea unui lucru ? A nu se înțelege eronat. Nu amabilitatea ce se cere este urîtă, ci falsa amabilitate, falsa iubire, falsul respect, falsul acord.

— Ia tata băiatului bicicletă ?
— Iaa ! răspunde băiatul bucuros.
— A luat băiatul note bune azi ?

Băiatul n-a luat note sau a luat să zicem un 4. Ce-i de făcut ? Să piardă bicicleta ?

— Daa ! zice băiatul.

Sau :

— Iubește fetița pe mămica ?
— Daa !

Cum să nu, dacă la mijloc e vorba de rochița cea nouă. Dar iubirea se dă numai în schimbul unor cadouri? Notele bune se obțin pentru bicicletă sau alte favoruri ? Recompensele au și ele efectul lor, dar nu trebuie legate direct de iubire, strict de note. Observăm consecințele acestor legături forțate degenerînd cu vîrsta în fățărnicii, minciuni abil ticluite pentru a obține o favoare sau alta, bunuri materiale etc. Pornind de la forme ușoare, de la dorința de a obține mici avantaje, aparent nedăunînd nimănui, egoismul devine lăcomie, invidie, ură și ajunși aici minciunile capătă altă gravitate, alte consecințe. De la nevoia de a fi luat în seamă, ocrotit, remarcat, la arivism, lăcomie, răutate, treptele sînt multe, dar din păcate urcușul este sigur spre descompunere morală : de la minciuni care ne lasă oarecum indiferenți se ajunge, de cele mai multe ori, la minciuni josnice, care produc mult rău celorlalți.

V. INDIFERENȚĂ ȘI LIPSĂ DE RESPECT

Respectul reciproc ce ni-l datorăm unii altora, ca oameni, ca cetățeni cu drepturi și îndatoriri, izvorăște din bunul-simț caracteristic omului de bună-credință, de bună-creștere și educației ulterioare. Respectul este un drept al tuturor și fiecare se consideră îndreptățit să aspire a fi respectat de ceilalți. Unii însă „uită" că voind a fi respectați ei înșiși sînt datori a respecta pe ceilalți. Propria lor persoană este mai presus de orice, mai presus de legile omenești. Ei pretind respect, dar nu se cred datori altora cu nimic în privința respectului.

COMODITATEA FORMULEI „NU ȘTIU"

O primă formă a lipsei de respect în domeniul dezbătut de noi este comoditatea de a căuta un răspuns corect la întrebările ce li se adresează. De obicei, comoditatea aceasta apare tot în familie și se extinde implicit asupra relațiilor de muncă.

Copilul întreabă :

— Mamă, știi matale unde e foarfeca ?

— Ei, știu ! Nu vezi că sînt ocupată ? Caut-o și tu.

Acest *nu știu* spus de mamă, de tată, de bunică sau de copii la întrebări banale, dar zilnice, este înainte de toate cauzat de comoditate. Cel întrebat preferă să spună NU în loc să gîndească puțin unde se află un obiect sau altul, care de obicei ar trebui să aibă locurile lor bine precizate. Cu un plus de atenție față de ceilalți, am reușit să găsim răspunsuri potrivite, exacte. Băiatul unei astfel de familii, trăit într-o atmosferă de evidentă comoditate și indiferență reciprocă, a ajuns să răspundă părinților, atunci cînd era întrebat, că nu-și încarcă el memoria cu orice fleac. Întrebările sînt adresate ca să se răspundă corect, exact, dintr-o necesitate oarecare. Dacă fiecare ne-am menaja propria memorie, reținînd numai detalii care ne interesează pe noi, și am răspunde adesea negativ sau la întîmplare, ar însemna să renunțăm să mai comunicăm între noi.

Adesea în tramvaie, autobuze, în trenuri, în alte mijloace de transport, pe stradă, călătorii cer anumite lămuriri. Unii dau răspunsuri greșite, alții, din lene, răspund la întîmplare mai mult derutînd decît ajutînd. La serviciu, unii salariați refuză să dea informații despre starea unui dosar, a unor activități, sub motiv că nu se ocupă ei de acele cazuri. Pînă la un punct este corect să nu se amestece în treburi cu privire la care nu sînt edificați, dar sînt și amănunte pe care ei le cunosc și informația lor ar putea grăbi rezolvarea unui caz. Unii funcționari care au legături directe cu publicul la ghișee, la poștă, la oficii de prestații, unii vînzători de magazine sînt atît de comozi, silnici, indiferenți, lipsiți de solicitudine, nerespectuoși, încît adesea cu greu se obține de la ei o informație. „NU ȘTIU" a devenit o formulă atît de uzitată și exprimă, din păcate neînțelegerea sau nerespectarea obligațiilor lor elementare de serviciu, obligație profesională de bună servire și informare a publicului.

Unii copii obișnuiesc să recurgă la minciună atunci cînd li se adresează vreo rugăminte sau vreo sarcină.

— Vlad, te duci să cumperi o sticlă de ulei ?

— Vai, mamă, am atîta de învățat !...

Dialogul ar fi cu totul altul dacă mama i-ar spune :

— Vlad, tu nu mai ieși la joacă ?

— Îndată, mamă. Am și zburat !

Vlad va minți că-l doare piciorul, că e ocupat, că-l doare capul, ca să nu îndeplinească o anumită treabă. Vlad (cel mare), la serviciu, va invoca și el motive ca să nu plece pe teren, ca să nu-și ia asupra sa un caz dificil, o lucrare grea.

Cînd va fi invitat într-o excursie pe munte, Vlad se va înscrie printre primii, mai ales dacă plătește instituția, dar cînd va fi convocat să participe la o acțiune obștească, cu oarecare efort, își va aminti că a suferit de ficat, de inimă, de rinichi sau că a avut operație de...

MITOMANIA

Pînă la un punct, ca orice boală, *mitomania* — această manie de a comunica celor din jur propriile închipuiri, născociri — are circumstanțe medicale. Mitomanul psihic nu urmărește să înșele, nu vrea răul nimănui, el n-are sentimentul că minte, fiind convins că exprimă adevărul.

Din păcate, unii au deprins pasiunea minciunii nu atît dintr-o evidentă dereglare psihică, cît mai ales dintr-o exagerată lipsă de respect, dintr-o nepăsare crasă față de partenerul cu care conversează. *Mitomanii* nu se sinchisesc de ceea ce răspund semenilor. Laudă exagerat, aproape jignitor, vorbesc denigrator despre oameni pe care i-au lăudat ieri, învinuiesc pe unul și pe altul de afirmații ciudate, de promisiuni. Mitomanul nu se sinchisește să spună că abia acum vine de la ministrul cutare, ori de la nu știu care director general, lumea pe care ți-o înfățișează el este mai mult de trei sferturi falsă, schimbătoare. Acest gen de mitomanie, departe de a avea circumstanțele psihice, este mai mult o dereglare morală, al cărei diagnostic îl putem numi categoric *lipsă de respect pentru semeni*. Oricum, din fericire, această manie este ușor depistabilă, ca și lăudăroșenia, și prezintă avantajul că, dovedind oarecare prudență, oarecare tact, putem evita ușor conversația cu un mitoman. Presupunînd că mitomanul caută cu tot dinadinsul

să ne reţină, făcîndu-ne „confidenţe" mincinoase avem tot dreptul să-l evităm, atrăgîndu-i chiar atenţia că între un mincinos şi un om serios nu prea are sens să se creeze un dialog, o conversaţie, o confidenţă. Dacă nici o astfel de precizare aluzivă nu-l vindecă, avem dreptul să-l minţim, invocînd că avem alte treburi mai urgente. De obicei şi (din păcate) aceşti mitomani sînt în acelaşi timp şi cronofagi (mîncători de timp) palavragii. De aceea ar trebui să fie puşi la punct, să înţeleagă că nu se mai bucură de consideraţie, de încredere şi că, oricum, timpul de lucru sau de destindere al fiecăruia trebuie respectat.

SPIRITUL DE NEGAŢIE

Manifestare a aceleiaşi lipse de respect, de consideraţie pentru opinia celorlalţi este şi *minciuna încăpăţînatului*. Deşi i se explică limpede care e adevărul, cum stau lucrurile în realitate, pentru simplul motiv că a apucat de-a afirmat ceva într-un fel, în ciuda evidenţei, nu-şi mai schimbă atitudinea. El nu vrea să recunoască opinia celuilalt. În mîndria lui nu poate accepta să fie contrazis şi să revină la un răspuns.

Pe un plan mai agresiv se situează persoanele cu spiritul de *negaţie* împins la extremă. Vezi un artist şi spui că e frumos, dar negativistul te contrazice spunînd că e urît, deşi în realitate poate şi el este de acord cu părerea noastră. Admiri un peisaj şi afirmi că e încîntător, negativistul îţi răspunde că tabloul respectiv e banal. Afirmi despre un coleg că este excelent, dar ţi se dă replica : „Vai ! cum poţi susţine aşa ceva ? Este un indolent, un amator". Citeşti un roman şi afirmi că reprezintă o valoare. Negativistul te şi contrazice : „Aş, o porcărie"! Desigur, s-ar putea spune : „Unde este minciuna ? Omul are dreptul să susţină o părere opusă, fără a fi acuzat că minte". Nu opinia deosebită şi chiar opusă părerii noastre ne deranjează, ci obiceiul unor persoane care în totul vor să susţină contrariul, cărora le place să contrazică, să nu fie de acord, le place să arate că ceilalţi greşesc, că ei, *numai ei* au dreptate. Firesc că negativistul nu va merge pînă acolo încît să susţină că 8+4=15.

VI. MINCIUNA — INSTRUMENT ABIL AL RĂUTĂȚII

În acest capitol înscriem cele mai odioase minciuni, expresie a egoismului, împins la extremă, expresie a disprețului total pentru ceilalți, expresie a agresivității animalice — dotate din păcate cu prea mult rafinament. Între animale domnește legea junglei. Hrana unora sînt indivizii celorlalte specii. Dar oamenii, oamenii atît de evoluați, care au înscris milenii de civilizații, care reconstituie trecutul pentru a dovedi cele mai vechi dovezi ale afirmării spiritului, care, cutezînd să depășească barierele vechi ale cerului „incogniscibil", trimit mesaje în cosmos... Unii dintre semenii acestor oameni au păstrat totuși sîmburele răutății animalice. L-au păstrat și l-au perfecționat. Înlocuind atacul direct al fiarei asupra prăzii, omul a moștenit sau a furat din șiretenia animalelor secretul de a urzi, de a premedita înșelătoria. Omul are rafinamentul actului gîndit, pregătit cu minuțiozitate. Omul se și distrează pe seama răului comis altora. Știe să regizeze farse penibile, își bate joc pînă la degradare de adversarul său, caută să-l atace din umbră, îl bîrfește, îl calomniază, urzește intrigi împotriva lui, aruncă vina unor fapte oribile asupra lui, îl fură și îl atrage „prietenește" în curse spre a-l compromite sau a-l lichida. Nu, nu e nevoie să inventez exemple pentru demonstrație, acestea sînt gata oferite de viață. Rămîne doar să luăm aminte. Dacă tot vizionăm, captivați, anumite filme, pentru că au suspense polițist, ar fi de pre-

ferat să încercăm să le și înțelegem nu numai sub raport detectivist, ci să sesizăm și sensul lor amar.

BÎRFELI ȘI CALOMNII

„Unde începe minciuna,
începe și calomnia".

Balzac

În evoluția sa omul s-a ridicat de la simțurile elementare la atribute superioare. Astfel el vede, aude, simte (etc.), dar și observă, face legături între cele ce observă în jur, constată, judecă, discerne, apreciază, aprobă sau dezaprobă. O lege a dialecticii precizează că progresul implică între altele și negație și contradicție. Omul are simțul critic dezvoltat. Exercitarea simțului critic a devenit un drept și chiar mai mult decît atît : o datorie cetățenească.

Cum n-avem întotdeauna curaj și cum spiritul critic nefolosit unde trebuie nu poate rămîne fără întrebuințare, ne întrecem în bîrfă. Teoreticienii acestei „discipline" recomandă ca bîrfa să se exercite între două persoane, întrucît a treia ar putea fi tentată să comunice celui în cauză „procesul verbal". Locul unde pot avea „ședințe" propice bîrfelilor poate fi ales : la birou, în timpul orelor de program, la bar, pentru că „spiritul critic" poate fi stimulat de alcool și fum ; ori acasă, la unul dintre participanți, unde e mai multă tihnă, intimitate. Putem fi ajutați de soție sau alt membru al familiei.

„Spiritul critic" transformat în bîrfeală este dezgustător. Lumea Five o'clock-urilor (vezi schița lui Caragiale „Five O'clock") poate fi asemănată unor sere în care bîrfelile și calomniile au crescut în climatul lor cel mai adecvat. De pe la 1892, Z. C. Arbure, caracterizînd lumea salonardă, recunoaște cu amărăciune că „Fără calomnie (înțelegem mai degrabă bîrfă n.n.) la sindrofii, la baluri,

la serate, în cluburi, am fi murit de urît (...) Despre ce am fi conversat ?".

„Calomnia, domnule ! Dumneata habar n-ai ce mijloc dispreţuieşti !" spunea Bazile interlocutorului său Bartholo, hotărît să găsească o cale de a-l face inofensiv pe rivalul său.

Sora mai versată şi mai veninoasă a bîrfei, calomnia îşi extrage marea ei putere melefică din îmbinarea dintre adevărul şi minciuna ce se spun pe seama cuiva. De fapt, ca şi toate genurile de minciuni, bîrfa şi calomnia sînt răutatea şi viclenia întruchipate, ele reprezintă formula ideală a adversarului care vrea să discrediteze, să defăimeze.

Dar să-l lăsăm pe Bazile să-şi expună opinia despre calomnie, căci a rămas celebră şi face cît douăzeci de definiţii la un loc. „Eu am văzut cum e în stare calomnia să zdrobească pe cei mai de treabă oameni ! Crede-mă, nu există răutate, grozăvie şi nici zvon, lipsit chiar de orice noimă, pe care să nu-l înghită trîntorii unui oraş, dacă ştii cum să-i iei ; iar noi avem la îndemînă oameni atît de dibaci !... Întîi doar un murmur, înălţîndu-se uşurel de la pămînt ca rîndunica înainte de furtună, pianissimo, şopteşte şi piere, iscînd din zbor o dîră-nvenînată. Cine ştie ce buză o flutură şi piano-piano ţi-o strecoară dibaci în ureche. Răul s-a făcut ; încolţeşte, mijeşte, creşte şi-şi face drum şi, rinforzando, din gură în gură, tot aleargă al naibii de iute ; apoi deodată, din cer senin, defăimarea se ridică şuierînd, umflîndu-se şi crescînd văzînd cu ochii. Se avîntă, îşi ia zborul, se învolbură, se încolăceşte şi bubuie, devenind, graţie Cerului, un strigăt general, un crescendo obştesc, un chorus universal de ură şi osîndă. Cine dracu i-ar putea ţine piept ?" *.

Calomnia este un act de compromitere a unei persoane prin afirmaţii mincinoase, acuzaţii nefondate de necinste, de imoralitate, de părtinire, de înfruptare din bunul public sau cîte alte acuzaţii care, făcute în pu-

* Beaumarchais, *Bărbierul din Sevilla*, actul II, scena a VIII-a, E.S.P.L.A., (B.p.t.), 1967, p. 40.

blic, ştirbesc onoarea, prestigiul, demnitatea şi încrederea de care se bucură o anumită persoană. Calomniatorul urmăreşte să compromită persoana respectivă slăbindu-i poziţia socială, uneori reuşind să determine ura sau dispreţul opiniei publice. Minciuna care este lansată pe seama cuiva, avînd un aspect de discreditare publică, constituind o vătămare a prestigiului moral, social sau profesional capătă greutate socială şi, în consecinţă, este sancţionată de lege, ca şi jurămîntul şi mărturia mincinoasă.

Codul penal, exprimînd atitudinea legilor statului nostru faţă de respectarea omului ca persoană, consacră un capitol acelor infracţiuni comise împotriva demnităţii. În speţă, calomnia este definită drept „o afirmaţie ori o imputare făcută în public privitor la o persoană, afirmaţie care, dacă ar fi adevărată ar expune acea persoană la o sancţiune penală, administrativă sau disciplinară, ori dispreţului public..."

Societatea, respectiv instituţiile juridice, investite cu acest drept şi cu această datorie de a reprezenta interesele cetăţeneşti, asigură integritatea şi protecţia împotriva tuturor care încalcă legile armoniei sociale, care încearcă din ură, rivalitate, răzbunare, ori din alte motive, să discrediteze, să compromită prin minciuni, mărturii false, acuzaţii neîntemeiate.

Cesare Beccaria, vestit jurist italian (1738—1794), manifesta o atitudine categorică faţă de calomniatori. El sugera celor datori să judece astfel de cazuri ca să pedepsească pe calomniatori cu pedeapsa pe care ar fi primit-o cel calomniat dacă ar fi fost crezută calomnia. Beccaria socotea că apărarea drepturilor oamenilor şi mai ales salvarea celor năpăstuiţi constituie o datorie de onoare „...dacă, susţinînd drepturile oamenilor şi ale adevărului de neînvins, aş contribui la smulgerea din spasme şi din chinurile morţii a vreunei victime nenorocite a tiraniei sau a ignoranţei, deopotrivă de fatale, binecuvîntările şi lacrimile unui singur nevinovat fremătînd de bucurie m-ar mîngîia de dispreţul oamenilor" *.

---

* Cesare Beccaria, *Despre infracţiuni şi pedepse*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965.

În capitolul II al Codului penal actual „Infracțiuni care împiedică înfăptuirea justiției", art. 259, se arată că *„Invinuirea mincinoasă* (s.n.) făcută prin denunț sau plîngere, cu privire la săvîrșirea unei infracțiuni de către o anume persoană", precum și „producerea ori ticluirea de *probe mincinoase*, în sprijinul unei învinuiri nedrepte, se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani".

Cum este de înțeles, pentru a susține un denunț mincinos, denunțătorul are nevoie de probe, recurge la martori pe care îi îndeamnă să depună mărturii mincinoase, în schimbul unor recompense materiale sau altor avantaje. În tribunale, cu ocazia a diferite procese, au fost date la iveală cazuri de mărturie mincinoasă sau de îndemn la mărturie mincinoasă și, de bună seamă, asemenea tentative necinstite sînt supuse pedepsei. Articolul 260 precizează că „fapta martorului care, într-o cauză penală, civilă, disciplinară sau în orice altă cauză în care se ascultă martori, *face afirmații mincinoase, ori nu spune tot ce știe privitor la împrejurările esențiale asupra cărora a fost întrebat* (s.n.) se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani".

ÎNAINTAȘII ȘI URMAȘII LUI IAGO

Intriga — poate cea mai odioasă dintre urzelile pe care le concepe răutatea — este odioasă nu atît pentru minciuna cu care se înfrățește, cît pentru abilitatea de a strecura printre adevăruri, cu cea mai îndrăcită perversitate, minciuna hotărîtoare. Ne oprim la Iago, pentru că e modelul cel mai veninos, iar Othelo o victimă celebră a uneltirilor. Dacă Iago n-ar fi avut înaintași în viața de toate zilele, Shakespeare n-ar fi creat un asemenea personaj în care să se adune atîta perfidie, atîta fățărnicie, atîta răbdare și artă în urzeala intrigii, atîta răutate feroce, în desfășurarea ei. În fățărnicie și sadism, Iago nu are rival decît în Tartuffe, deși fiecare are o altă școală și alte tehnici în aplicarea planurilor lor diabo-

lice, rămînînd un intrigant, iar Tartuffe un ipocrit, un fățarnic.

Iago, încă din primele replici schimbate cu Rodrig, se justifică acestuia că nu slujește fără rost pe stăpînul său : „De-l urmez / Nu mă slujesc decît pe mine însumi. / Mi-e martor cerul, nu din datorie. / Nici din iubire stau pe lîngă el, / Că mă prefac doar pentru scopul meu ; / [...] Căci eu nu sînt ceea ce par a fi" *.

Iago își joacă rolul de om „cinstit" (asemenea lui Tartuffe și, asemenea lui Chiriac din „O noapte furtunoasă") soțul acordîndu-i cinstea de a rămîne în preajma soției, ca om de încredere. Othello cere îngăduința dogelui : *„Dacă-ngăduiești, / Va fi stegarul meu. E un om întreg / În seama lui o las pe-a mea soție / Și tot ce mai socoți de trebuință / A-mi fi trimis" (p. 830).*

Preocupat de eventualitatea unei necredințe din partea Desdemonei, Othello chiar i se adresează lui Iago : „Cinstite Iago,-ți las pe Desdemona / Să-i ție de urît femeia ta" (p. 830).

Dar nici nu pleacă bine Othello și Iago îl asigura pe Rodrig, care o iubea pe Desdemona, că dragostea acesteia pentru maur nu va dura mult. Semnificativ este poate îndemnul de a strînge bani în pungă ; la fiecare frază nu uită să-i atragă atenția : „Deci, pune bani în pungă. (...) Fă rost de bani, cît poți mai mulți. Dacă sfințenia unui șubred jurămînt între un barbar hoinar și o venețiană foarte rafinată n-o fi mai mare decît iscusința mea și decît toate hoardele iadului, ai să te bucuri și tu de ea. Așadar, fă rost de bani" (p. 832).

Dar Iago are planurile lui. El vrea banii lui Rodrig și dragostea Desdemonei. Acest plan i se pare realizabil cu condiția de a stîrni bănuiala lui Othello împotriva lui Cassio. Căci zice Iago (ca și Tartuffe) că omul este încrezător din fire, și deci și maurul poate fi lesne dus de nas, ca un măgar. Planul lui Iago este cu atît mai josnic cu cît antrenează în ticăloșiile sale și pe alții. „Mi-l pun pe Cassio jos și-l ponegresc / În fel și chip în ochii lui Othello (...) Să-l fac pe maur, deci, să mă-ndrăgească, /

---

* Textele din *Othello* sînt reproduse după ediția William Shakespeare, *Teatru*, E.P.L.U., București, 1964.

să-mi fie-ndatorat, să-mi dea răsplată / C-am scos dintr-însul ditamai măgarul, / Că i-am stricat și liniștea și pacea / Și l-am înnebunit. Cam asta-i tot. / Cam prea-n-cîlcit ! Dar uneltirea, iată, / Doar la-mplinire chipul și-l arată..." (p. 847).

Pe Rodrig îl asmute împotriva lui Cassio, lui Montano i-l descrie pe Cassio în culori îndoielnice, spunînd că e militar vrednic, dar beţiv şi că deci n-ar merita încrederea maurului. În zarva provocată cu viclenie, Montano şi Cassio sînt răniţi. Acelaşi Iago îl asigură pe Cassio că poveţele sale sînt „din prietenie sinceră şi curată bunăvoinţă", iar Cassio îl crede. Iago trece în faţa tuturor drept bun prieten şi om cinstit. Intrigantul nu debitează minciuni fără rost, nu e un palavragiu, el vrea să fie considerat om prietenos, cinstit, bun camarad. Cassio, unul din victimele urzelilor, are convingerea că „un florentin mai bun şi mai cinstit" decît Iago el n-a văzut. Însuşi Othello soarbe din otrava pe care i-o strecoară intrigantul în suflet. Cu cît Iago se preface mai mult că-l apără pe Cassio, cu atît de fapt îl compromite în ochii lui Othello. Cu cît îl sfătuieşte „Fereşte-te de gelozie, doamne !", cu atît mai mult el ştie a i-o trezi.

Urzelile nu şi le dă pe faţă în întregime, fiecăruia prezentîndu-i numai o faţă a lucrurilor. Lui Rodrig i-a spus că în Cassio are un rival, lui Othello îi strecoară subtil bănuiala că Desdemona l-ar putea înşela cu Cassio. Dar acestea nu sînt spuse direct, pur şi simplu, ci mai mult lăsate a fi deduse. Intrigantul doar uneşte capetele unor fire şi dă scornelilor sale aparenţa de adevăr. Folosind un tertip, Iago obţine, prin soţia sa, batista Desdemonei, o face pierdută în casa lui Cassio, căci el ştie că „Pentr-un gelos, şi-un fulg uşor ca vîntul / E o dovadă tot atît de tare (...)". În şiretenia lui, îl ațiță pe maur, prefăcîndu-se că voieşte să-l cruţe de bîrfeli şi vorbe triste, că proba vinovăţiei e greu de arătat. În schimb „...dacă presupuneri / Şi fapte grăitoare, ce te duc / la porţile-adevărului de-a dreptul, îţi sînt de-ajuns, atunci le poţi avea".

Intriga îşi arată roadele. Iago jubilează : „Lucrează, tu, otrava mea, lucrează !" şi Othello, convins de vino-

vățiа Desdemonei, o ucide. Aflînd apoi că e nevinovată, se sinucide și el.

Desigur, nu deznodămîntul concret al intrigii urzite de Iago ne interesează, deși are o semnificație tragică. Nu anecdotica are importanță, cît posibilitatea de a înțelege, din aceste exemple, infamia minciunii, urzeala ticăloșiei. E nevoie mai ales de a învăța, pe cît posibil, să ne protejăm împotriva unor atari intrigi, de a ști să surprindem în vorbele mieroase urzelile răutății, și se cuvine în orice caz să dejucăm orice asemenea încercare. Căci ce folos că Othello și-a dat seama de cinstea soției după ce a ucis-o ? Ce folos că a descoperit intriga lui Iago, abia la sfîrșit ?! Ce folos că, în cele din urmă, vom regreta că am admis bîrfelile sau calomniile cuiva? Ce folos dacă ne lăsăm antrenați în urzelile unor intrigi și regretăm sau ne autopedepsim, după ce efectul acestor hidoase îndeletniciri nu mai poate fi înlăturat ?

Există în firile multora dintre noi o condamnabilă superficialitate, o dulce, dar șireată lene de a fi atenți la faptele oamenilor falși, de a fi indiferenți la răul cauzat altuia, există o filozofie a omului care vede totul în roz (după cum există și o tendință a altora de a vedea lumea în spectrele ei negre). Dar cînd ne dăm seama de credulitatea în care ne-am scăldat și care ne-a împins legați la ochi spre necaz, e puțin cam tîrziu să mai regretăm. Cine crede că învață numai din propriile nenorociri va avea deseori parte de ele. Nu e mai înțelept să învățăm și din întîmplările altora (fie ele chiar personaje literare) decît pe propria piele ?

DE LA OU LA... GANGSTERISM

Pornind tocmai de la convingerea exprimată că oameni de speța lui Iago au fost și i-au urmat, amintim în continuarea clasificării propuse și alte ocazii în care minciuna este folosită pentru fapte demne de dispreț și de aprigă condamnare. Nu rare au fost cazurile cînd

oameni nevinovați au suportat pedepse administrative sau ani de închisoare numai pentru că autenticul făptaș sau un martor mincinos a aruncat vina asupra lor!

Alții mint din invidie, ori din răzbunare. Denunțurile false, calomniile, bîrfelile ascund tocmai dorința de a știrbi prestigiul cuiva, de a-i produce neplăceri în raport cu instituția, ori cu organele de stat. Un țăran povestea cum un om invidios pentru viața liniștită și prosperă pe care o ducea vecinul său, l-a denunțat că ar ascunde o cantitate de aur. În cele din urmă, recurgînd la metode psihologice avansate, organele de anchetă au constatat că denunțătorul mințise pentru a se răzbuna.

De la micile excrocherii, pînă la marile afaceri dubioase, de la hoții pînă la crime, minciuna este paravanul tuturor faptelor necinstite. Escrocul care se tînguie și-ți cere bani, făcîndu-te să crezi că trece printr-o perioadă de oarecari încurcături, excrocul care-ți cere „împrumut", dar știe că va uita foarte repede de împrumut, persoana care procurîndu-ți un produs oarecare pretinde un profit peste preț, negustorul care-ți „ciupește" cîteva grame, ori uită să-ți ofere restul, funcționarul care te servește bine dacă vede „mita" toți aceștia comit de fapt un furt. Nu discutăm dimensiunile faptelor lor, cît de mari sînt veniturile excrocheriilor lor, ci furtul de încredere la care se pretează, încercarea de a profita de pe urma altora, de a-și spori veniturile prin hoții.

Legile, măsurile practice care s-au luat în ultima vreme împotriva diverselor modalități de căpătuială vădesc totalul dezacord al societății cu acest gen de manifestări. Vădesc în același timp creșterea conștiinței oamenilor, noua orientare etică, hotărîrea de a ne debarasa de practicile specifice vechilor relații sociale. Se duce, în numele echității socialiste, o aprobată campanie împotriva oricăror manifestări incorecte, dar aceste fenomene retrograde nu dispar brusc. În unele unități de prestații, deși pe pereți, la loc vizibil, au apărut afișe: „Nu primim bacșiș!", „Buna servire este o datorie" etc., bacșișul încă mai este oferit și acceptat cu „eleganță". Asanarea de vechile moravuri moștenite din trecut nu este însă o campanie de o lună sau șase, ci un proces mai vast de

transformare a conștiinței. În acest proces de mare amploare fiecare avem răspunderi proprii, iar comportarea noastră în cele mai diferite situații, atitudinea pe care o adoptăm are un efect de întîrziere sau de grăbire a înfrumusețării relațiilor sociale.

Pentru cei nouă lei — restul de la hîrtia de zece pe care a „uitat" să-l dea — pentru cincizeci de bani, pentru zece grame de salam lipsă, pentru mita pe care le-o oferim chiar noi („Ce, ți-am vîrît mîna în buzunar?"), dar mai ales pentru lipsa lor de demnitate, pentru relația în care se pun față de ceilalți, pentru rușinea de a „ciupi" din salariul nostru, de a aștepta procente pentru „bunăvoința" de a munci și de a ne servi civilizat acești „găinari" meritã să fie arătați cu degetul de opinia publică.

E o vorbă că „cine fură azi un ou, mîine fură un bou". Azi spune o minciună oarecare, mîine poate acuza pe un om de crimă. Spune-mi faptele tale, ca să-ți spun ce fel de om ești, scria cineva. Comiți fapte nedemne, cu atît mai mult sîntem convinși că recurgi la cele mai josnice minciuni.

În țările cu alte ordini sociale „găinăriile" urcă pe scara rafinamentului pînă la rangul de gangsterii. Bandele devin celebre și temute, precum Mafia contemporană, furtul nu mai e „găinărie", hoții din înalta ierarhie disprețuind la culme păturile inferioare. Un gangster se simte jignit să fie închis la un loc cu hoții de buzunare. De fapt nici nu fură după tehnica obișnuită. Dă lovituri de amploare, de la sute de mii în sus sau aranjează „afaceri", adică prin teroare obligă pe marii financiari să le furnizeze „procente". Cine se opune este desființat. Așa cum spusese Napoleon, că în traista fiecărui soldat se poate găsi un baston de mareșal, putem parafraza, spunînd că cine fură azi un ou, mîine poate...

Dacă hoțul mai mic sau gangsterul mai mare minte de două sau de nouă sute de ori pe zi nu putem preciza, dar în mod obligatoriu este ușor de înțeles că ei își ascund planurile, faptele. Cînd secretul a fost aflat hoțul sau banda sînt nevoiți să-și mute cuibul. Ar fi absurd să imaginăm cine și pe cine minte, cînd, cum și cît. Astfel de informații se capătă numai din romanele de aven-

turi, din cărțile și filmele în care se dezvăluie activitatea unor astfel de bande. Este însă ceva de adăugat despre ideea de capcană. Autorii care s-au ocupat de studiul apariției omului pe pămînt și de evoluția lui arătau că încă omul primitiv aflase marele secret al organizării de capcane pentru prinderea animalelor. Făcea o groapă, o acoperea așa fel ca să nu pară nimic anormal, să nu trezească nimănui bănuiala, și prada, trecînd prin zona respectivă, cădea în groapă. Omul primitiv ajunsese deci să gîndească și să-și pună rațiunea în slujba intereselor sale. Au fost inventate de atunci și alte feluri de capcane. Mai sînt și acum capcane în păduri, curse de păsări, de șoareci, în ape plase pentru pești etc. Deci capcana a apărut în lupta pentru existență, ca o armă a omului împotriva animalelor periculoase (apărare) ori a animalelor care, prinse, aveau să devină hrană. Cu scurgerea epocilor, omul s-a rafinat. Nu mai are răgaz să trăiască tot colindînd prin păduri după animale sălbatice ; și-a zis că metoda poate fi aplicată pentru a prinde în capcană oameni, semeni. Unii răpesc copii, soții și cer despăgubiri, alții caută să afle anumite probe compromițătoare și pretind ceva în schimbul tăcerii care se păstrează. Unii organizează „lovituri" de bănci, ori la domiciliu, alții pun condiții, adică organizează un fel de năvălire în hoardă (redusă, dar bine armată), bine mascată, ca niște gentelmeni. Gama capcanelor moderne este vastă și rafinată. Gangsterii nu se sinchisesc de morala societății. Cel mult pot rîde în hohote dacă li s-ar reproșa că faptele lor nu corespund cu principiile moralei. Cum o să accepte o morală în care se spune să nu minți, să nu furi, să nu jefuiești, să nu ucizi, să fii respectuos, să fii... etc. Respingînd morala generală, au totuși o morală a lor, adecvată tacticii lor de castă.

Pentru edificare, extragem cîteva norme mai semnificative. Nu seamănă nici cu decalogul biblic, nici cu morala laică. Morala lor se inspiră din atitudinea categorică a animalelor de pradă ale junglei. Din motive pseudo-artistice am modificat ușor unii termeni specifici lexicului gangsteresc.

• Cine intră în horă trebuie să joace.

• Cine joacă, trebuie să respecte ritmul melodiei înregistrate la indicația șefului bandei. Pe scară ierarhică urmează celelalte indicații.

• Cînd cineva a îndrăznit să schimbe cadența, folosind compoziții proprii, i se aplică mustrarea cu gloanțe sau cu alte tehnici potrivite momentului și individului.

• Cînd cineva nu mai poate juca, conform legii selecției naturale, este trecut pe lista celor foști în viață.

• Hoția, loviturile, jaful, capcanele, șantajele etc. sînt principalele specialități de resort. Fiecare cu munca lui !

• Se poate recurge la orice procedeu înregistrat de experiența mondială gangsterească.

• Participantul la „operațiuni" are voie să zîmbească, să glumească, să cînte, să sugereze, să mintă ori să spună adevărul, să amenințe, să șantajeze, să ucidă etc. Nimic nu este interzis, dacă prin aceasta se obține maximum de profit.

• Este absolut imoral orice gest intenționat, ori comis din greșeală sau constrîngere, care duce la căderea bandei în mîna poliției.

• Retribuția este la discreția șefului. Șeful ține însă seama de rolul și specialitatea fiecăruia.

• Principiu de siguranță : toți complicii și toți martorii care devin periculoși intereselor bandei sînt înlăturați.

Concluzie : Gangsterii vînează avere. N-au limite. Cum în calea lor apar oameni, oamenii sînt trecuți în registrul „animale de vînat", și-i vînează. Civilizația le-a pus la dispoziție cele mai moderne capcane și arme. Sătui de „vînat", ei n-au timp de vînători reale, decît poate o dată la sezon.

În viața particulară (adică în afara orelor de „muncă") sînt foarte greu de recunoscut. Atenție ! Unii simulează chiar că aderă la morala generală.

Din fericire, la noi gangsterismul a dispărut. Nu sînt condiții. Cînd unii uită, încercînd să realizeze unele afaceri, transferînd bunuri comune în perimetrul propriului apartament, ochiul vigilent al obștei trage semnalul de alarmă. Cei care vor să agonisească averi prin furt, înșelăciune, excrocherii sînt trimiși la „universitatea" de

recalificare morală. Noi vedem gangsteri numai la cinematograf și la televiziune sau prin cărți. Nu regretăm de loc !

ORIBILA MASCĂ

Tartuffe nu va fi găsit în lista gangsterilor, el fiind consemnat doar de literatură, cu cîteva secole înainte de a-și face apariția gangsterii lumii moderne. Molière, trăind între anii 1622—1673, a avertizat lumea de prezența acestui tip, sperînd că va fi înlăturat, dar se vede că omenirea nu s-a debarasat încă de astfel de indivizi. Peste secole nepoții și strănepoții lui Tartuffe au devenit hoți de drumul mare. Cine era Tartuffe ?

Era un ins descompus, deghizat în straie de om cucernic. Profitînd de pioșenia familiei unui burghez mai înstărit, dar credul, se aciuiază pentru un timp și prinde rădăcini. Fățarnic neîntrecut, cîștigă încrederea lui Orgon, într-atît încît în casă devine ca și stăpîn, fiind primul și aproape unicul sfătuitor al acestuia. Cum începuse să trăiască bine, cucernicul își propune să ceară fiica acestuia în căsătorie. Pînă la fericitul eveniment, Tartuffe consideră potrivit să seducă însă pe stăpîna casei. Principiul său, afirmat într-o clipă de pierzanie, în timp ce căuta s-o „convingă" pe soția lui Orgon, era că omul e făcut „să-l duci de nas". El o asigură că n-are a se teme de priviri iscoditoare și cu atît mai mult de soț, care nu poate crede nici o fărîmă din acuzațiile ce s-ar aduce împotriva lui, nicicum să bănuie ceva. Tatăl își renegă și alungă fiul, obligă fata să accepte propunerea de a se mărita cu Tartuffe, deși fusese avertizat că pretendentul pare a fi un ipocrit.

Cleont îi dă de înțeles ce se ascunde sub masca cuviosului și prea mult respectatului pretendent :

„La panglicari de-ai voștri nu ne robim slugarnic. / Cum sînt eroi-minciună, sînt și pioși fățarnici ; / Dar tocmai cum, și-n oaste, cei bravi, slăviți pe drept, / Nu-s

cei ce-şi sună-n pinteni, umflîndu-se în piept, / Tot astfel cei cucernici, smeriţi în adîncime, / Nu-s cei ce fac atîtea păpuşării şi..."

Cleont îl mustră pe Orgon că se lasă orbit de falsele dovezi ale cucernicului Tartuffe : „Cu-aceeaşi cinste-n-timpini obrazul viu şi-o mască ? / Aşezi pe-aceeaşi treaptă dreptate şi tertip, / Spoiala şi-adevărul să poarte acelaşi chip ?" *.

Încrederea lui Orgon în Tartuffe se clatină numai atunci cînd, la propunerea soţiei, se ascunde şi ascultă declaraţiile de seducere ale impostorului, apoi simte din belşug ce se ascundea sub masca cucerniciei în momentul cînd Tartuffe, descoperit, îşi arată colţii de fiară, silind familia care-l găzduise să părăsească locuinţa.

„Cum ? sub cununa razei de mucenic cucernic, / Să poarte două feţe ? Ce suflet de nemernic !" Tîrzie este trezirea lui Orgon, ca şi a lui Othello. Firesc că Molière, ca să iasă lucrurile bine, arată că în cele din urmă Tartuffe este arestat de autorităţi, iar lui Orgon i se restituie averea.

Răufăcătorii — de la cel mai mic escroc pînă la gangsterul de clasă — trec prin faţa noastră, se apropie de noi cu gînduri de înşelăciune, de pradă, sub cele mai felurite măşti. Tartuffe a recurs la masca cucernicului moralist, Iago la cea a prieteniei, devotamentului ; fiecare, după împrejurări, după credulitatea victimei îşi alege metoda. Minciuna e bună pentru orice mască..

După această fugă prin galeria minciunilor care ascund falsitatea, făţărnicia, egoismul, răutatea unora dintre oameni, vom fi de acord că minciuna şi adevărul nu merită aceeaşi preţuire şi vom subscrie cuvintelor lui Montaigne care spunea : „A minţi este un viciu blestemat (...) Dacă am cunoaşte grozăvia şi pacostea minciunii, am osîndi-o mai crunt decît alte nelegiuiri".

* * *

Pedepsirea prin lege a calomniatorilor, a celor care depun mărturii mincinoase, constituie o dovadă că so-

---

* Molière, *Teatru (Tartuffe)*, E.S.P.L.A., 1955, p. 282.

cietatea, prin instituțiile ei specializate, respectă îndatoririle ce-i revin în cadrul contractului social consimțit, apărînd pe cetățeni, ca persoane particulare sau reprezentanți ai unor instituții. Din păcate, acest contract nu e respectat în condiții ideale de unele persoane particulare, care, puse în situația de a ajuta organele de anchetă, nu acordă ajutorul prompt, sincer, în stabilirea adevărului, ezitînd să spună de la început adevărul, făcînd jocul celor certați cu justiția, depunînd mărturii mincinoase, acoperind pe făptași, ori acuzînd oameni nevinovați.

Oamenii s-au arătat circumspecți și rezervați față de astfel de indivizi și i-au ocolit. Din motive la care am mai făcut referiri, unii oameni au deprins un fel de rezervă față de ceea ce noi numim mărturie. Poate atitudinea distantă, uneori nepoliticoasă a unor funcționari, poate însăși timpul pierdut la tribunale sau în anchete, poate imaginea lăsată de vremuri asupra judecăților nedrepte, din care omul se alegea de obicei în loc cu dreptate cu pocinoage — toate acestea au transmis din generație în generație o teamă de tribunale, o oarecare rușine de a fi amestecat în anchete.

Există însă o confuzie de planuri în mintea multora. Ei nu deosebesc pîra de mărturie, denunțarea de demascare. Între aceste noțiuni este o diferență evidentă, care mai bine înțeleasă ar schimba atitudinea oamenilor față de mărturie, față de anchete și ar privi solicitarea lor ca o datorie.

Una este a-i ieși în cale profesorului și a-i spune șoptit : „Domnule profesor, Ionescu a rupt o frunză din ghiveciul cu mușcată" sau : „Valentin și-a zgîriat banca" (aceasta este pîră, pentru că, deși e adevărat ce se spune, e făcută în ascuns de colegi, seamănă a lingușire, a lașitate) și alta este atitudinea celui care, de față cu toată clasa, are curajul ca, în pofida celor care-l apără pe chiulangiu, să se ridice și să spună : „Nu, tovarășe profesor, Stelică nu este elev de serviciu, cum se spune, ci a plecat pur și simplu, pentru că nu vrea să vină la muzică". A spune un adevăr deschis, în fața tuturor, a ajuta un profesor sau un organ de anchetă să se edifice asupra unui caz nu înseamnă pîră, ci curajul de a

nu fi solidar în „apărarea" colegului dispus să chiulească, de a nu fi solidar cu plimbăreții care, în timpul anului, fac pe vedetele prin chiul, obrăznicii, iar la teze și examene umblă plîngînd după profesori ca să nu fie lăsați repetenți. Colegii cred că minciuna lor sau tăcerea lor îi ajută, îi acoperă, îi ferește de notarea absențelor sau de pedepse, dar în realitate minciuna lor devine un „ajutor", o mască sub care aceștia continuă de fapt să absenteze, un *ajutor* de care nu au nevoie nici cei în cauză, nici părinții lor, nici profesorii, nimeni. Pîra, la nivelul micilor întîmplări școlare sau de familie, este hidoasă, cum este și denunțul celui care în față te lingușește și cum ai plecat nu știe cum să te denigreze mai cu efect. De aici nu trebuie însă extins disprețul și asupra mărturiei. Autoritatea care anchetează un caz de furt, crimă, accident sau alt fapt face acest lucru din împuternicirea unei colectivități sau a statului în folosul acelei colectivități și al tuturor oamenilor corecți. A depune mărturie înseamnă a ajuta (prin dezvăluirea adevărului pe care-l cunoști) la clarificarea unor împrejurări, a unor fapte, deci la stabilirea adevărului. De aceea tendința unora de a evita să depună mărturie (deci de a tăinui un adevăr într-un caz pus în cercetare) sau atunci cînd depun mărturii de a spune minciuni în favoarea cuiva, dorind să-l salveze de pedeapsă, este o abatere de la legile bunei conviețuiri stabilite pentru toți. Ajutînd pe unul să scape de pedeapsă, deși știm că e vinovat, nu ajutăm ca răul să rămînă nepedepsit? Răul acesta nu se va îndrepta oare cîndva și împotriva lui? La prima vedere gestul martorului este „lăudabil", exprimă bunătate, înțelegere pentru fapta cuiva, presupunînd că e vorba de o greșeală, o mică neglijență în gestiune, un accident stupid etc. În alte cazuri însă mărturia lui ascunde o delapidare grosolană, repetată, un furt, ori accident la beție, din superficialitate, ori fapte huliganice, ori alte fapte comise sub stindardul egoismului, disprețului, indiferenței față de semeni și colectivitate.

Există în interpretarea binelui o morală care spune că pentru a fi om bun nu e suficient numai să faci bine, ci să și lupți împotriva răului. A acoperi un rău-făptaș,

refuzînd să dezvăluie adevărul în legătură cu faptele acestuia, ori, şi mai mult, depunînd mărturie mincinoasă, fie că a făcut aceasta din bune intenţii, nu înseamnă altceva decît a trece de partea răului, împotriva intereselor colectivităţii. Dacă merită, cum spuneam, dispreţ pîra şi denunţul laşului, nu sînt onorante nici refuzul de a ajuta anchetatorilor să stabilească adevărul şi nici mărturia mincinoasă.

Se impune uneori, să dovedim mai mult curaj pentru a da jos masca sub care un individ îşi ascunde acţiunile întreprinse în dauna cuiva sau a colectivului, adevăratele sale intenţii duşmănoase. Mulţi simulanţi de rea-credinţă au pozat în faţa noastră în asemenea iubitori de adevăr, dreptate, ei fiind în fapt ipocriţi, incorecţi. Arătîndu-se celorlalţi drept oameni plini de iniţiativă şi dragoste de muncă, astfel de simulanţi s-au dovedit a fi doar nişte fanfaroni, chiulangii, afacerişti, arivişti. Colectivitatea, pentru a progresa, a trebuit să scoată la iveală cu tot curajul demagogia şi pe demagogi, pe carierişti, afacerişti, pe măreţii incapabili, pe fanfaroni şi, desigur, pe acei care admiteau critica cu privire la activitatea altora, dar nu cu privire la lipsurile ce persistau în sectorul lor de muncă. Replicile tipice cu care acest fel de „infailibili" estompau îndrăzneala unora de a spune adevărul (adevărul critic) „Ia vezi, măi tovarăşe, mai bine de treburile dumitale ! Ştii proverbul cu paiul din ochiul vecinului şi bîrna din ochii dumitale !" şi-au pierdut efectul magic de intimidare. Ca şi în cazul corespondentului din piesa *Ziariştii* de Al. Mirodan, viaţa a înlăturat acest mod de a inhiba critica deschisă. În coloanele ziarelor şi-au găsit loc dezbateri vii, opinii critice, iar televiziunea a dezvăluit anomaliile întîlnite în instituţii, întreprinderi.

Climatul s-a schimbat considerabil, deschizîndu-se adevărului cu mai multă francheţă, biciuind greşelile în organizare, birocraţia şi tot ce duce la stagnare, tot ce constituie o piedică în calea progresului. Cocoloşirea neregulilor, a dezordinelor, a incapacităţii şi incorectitudinii nu poate fi scuzată de invocatele „bune intenţii".

Pentru ca adevărul să circule nevătămat, neciuntit, să ajungă cu promptitudine în toate locurile unde ar trebui să ajungă, este nevoie ca toți să pună mai presus datoria de a cunoaște adevărul. Din păcate unii oameni nu s-au dovedit întotdeauna dispuși ei înșiși să se angajeze în comunicarea deschisă, curajoasă, bine argumentată a unui adevăr. Pe de altă parte, au fost oameni care, în numele adevărului ce se cerea afirmat public, au comis exagerări, fie necunoscînd exact realitatea, fie confundînd uneori critica și rolul ei constructiv, amestecînd într-o apă pe cei de bună-credință și pe cei necinstiți. Unele critici exagerate, unele „demascări" sub care se ascundeau propriile răzbunări au denaturat nobilul și obștescul lor țel. Lipsa de măsură, de tact, neînțelegerea exactă a unor fenomene particulare, nepriceperea de a le încadra în contextul celor generale — toate acestea au dus uneori la dezarmonii, la suspiciuni, la lipsă de încredere, au creat încordări, temeri.

Critica, atunci cînd este constructivă, constituie o operație de terapie morală, socială, dar acestea (oricît de tăioasă ar fi lama instrumentului chirurgiei morale) nu sînt operații în sine, ci pentru binele omului, al societății. Adevărul nu trebuie judecat în absența sentimentului că el are menirea de a sluji pe oameni, nu de a-i dezamăgi, nu de a-i răni, nu de a-i distruge. Cînd voim să alegem între adevăr și minciună să ne gîndim că avem datoria de a spune adevărul. Să ne gîndim însă cîți se vor bucura și cîți vor suferi în urma acelui cuvînt rostit. Cuvîntul este o armă la dispoziția oamenilor. Depinde ce voim să facem cu el. Ca și un oțel. Din el putem face paloș ucigător, ori strung, ori fier de plug.

Voind ca dreptatea să fie exercitată în cele mai bune condițiuni, voind ca adevărul să triumfe în orice instanță, în orice anchetă, e nevoie de sprijinul nostru. Întrucît instanța lucrează pe baze de „probe materiale", dar și pe mărturii, de cei audiați depinde în mare măsură ca adevărul să fie găsit mai repede, mai ușor. În cele din urmă, de noi depinde dacă bîrfitorii au sau nu teren propice de exersare a acului lor caustic, scăldat mai mult

în minciună, de noi depinde ca respectiv calomniile, defăimările, acuzațiile mincinoase să fie depistate și reprimate ca pe niște buruieni otrăvitoare. Dacă vom asista complici, ori admirativi cînd unul sau altul dintre semenii noștri este calomniat, dar nu vom reacționa împotriva calomniatorilor, nu va fi de mirare ca acești indivizi lipsiți de corectitudine, de respect civic, să reușească în acțiunea lor de asfixiere a adevărului, asemenea buruienilor care năpădesc culturile neprășite.

„Totul începe prin conștiință și nimic nu are valoare decît prin ea".

Albert Camus

OPȚIUNI

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FASCINAȚIA MINCIUNII

„Minciuna este vacanța adevărului. Să nu aibă oare și adevărul nevoie de vacanță ?"

Lucian Blaga

Ca atîtea rele obișnuințe care ușor prind rădăcini, obișnuința de a minți a devenit un flagel. Așa cum au mitizat puterea banului, unii oameni au ajuns să acorde minciunii puteri nebănuite. Ajutînd uneori în salvarea aparențelor, alteori în obținerea unor cîștiguri, ferind pe cîte unul de cine știe ce încurcături, minciuna a exercitat o anume fascinație.

De obicei, minciuna nu se afișează, ea nu are o uniformă specifică ușor de depistat. De cele mai multe ori călătorește cu adevărul și e greu la o primă vedere să distingi călătorii unii de alții. Uneori îmbracă vestminte de adevăr, argumentul unor intenții lăudabile, gingășia politeții, omenia compasiunii, curajul devotamentului. Căci n-ai să vezi un om care să spună numai minciuni (este imposibil, măcar cînd cere să-i fie servită masa e nevoit să spună adevărul). Și apoi nestatornicia, firea omului de a spune aici un adevăr, colo o minciună înzorzonată... dă celui ce minte senzația că procedează cum se poate mai elegant și fericit pentru el, iar celor care-l cunosc (care de fapt îl cunosc puțin) impresia unui om onest, ca atîția alți onești. Și, în definitiv, noi înșine de cîte ori nu recurgem la minciună cu sentimentul nevinovăției, cu o dezinvoltură angelică !

Cu o asemenea seninătate minte celebrul personaj Don Juan, surprins de mulți scriitori în operele lor în

ipostaze de aventurier și neîntrecut seducător. Molière ni-l arată capabil să mintă pe oricine și pentru orice.

Sganarel, care are atîtea de pătimit pe seama aventurilor în care este amestecat și el din cauza stăpînului, văzînd că don Juan caută să „evite" acum și ultima sa inimă cucerită (dona Elvira) îndrăznește cu oarecare timiditate, cu oarecare curaj, cu oarecare diplomație să-i atragă atenția : „...Așa cum învîrtești dumneata lucrurile, parcă, parcă ai avea dreptate ; dar dacă e vorba de dreptate, apoi drept e că n-ai dreptate..." *.

Scuzîndu-se pentru repetatele sale reveniri la minciuni, don Juan caută justificare tocmai în convingerea sa că nu e singurul care minte, ba dimpotrivă ; „Sînt afară de mine atîția alții care se folosesc de aceeași viclenie, care-și lipesc pe obraz aceeași mască, spre a înșela lumea" (458). Prin apărarea eroului său, Molière vrea mai degrabă să caracterizeze societatea, să înfiereze acest rușinos obicei devenit modă, lipsa de onestitate, tratarea cu indiferență a principiilor morale. „Nimeni în vremurile noastre, spune filozofînd don Juan, nu se mai rușinează pentru atîta lucru. Prefăcătoria e un viciu la modă și tot ce e la modă trece drept virtute. A te juca de-a omul cumsecade e lucrul cel mai ușor în ziua de azi și meseria de prefăcut e cea mai binevenită dintre toate, fiindcă minciuna e prețuită de toată lumea, iar, atunci cînd e dovedită, nimeni nu îndrăznește să se ridice împotriva ei" (458—459).

Unii oameni, ciocnindu-se de misterele „artei de a trăi" în societate, și-au închipuit că „un amestec de minciună" alungă monotonia (Bacon).

Unii își închipuie că minciuna are un rol de mare însemnătate în menținerea armoniei sociale (Paulhan), alții că ea face viața mai agreabilă, alții că este inevitabilă. Spectrul ei exercită în același timp unora fascinație, altora dispreț, groază. De aici, ca un ecou, mulți deduc că unde sînt oameni apare și minciuna. Pînă și cei care visează o societate în care minciuna să dispară, înclină să creadă că totul este o minciună. Max Nordau scria că atît religia, cît și formele politice cît și cele sociale

* Molière, *Opere*, vol. 2 E.S.P.L.A., București, 1955.

sînt clădite pe un suport de minciuni. Există şi o anumită tendinţă de a exagera, de a face o tragedie din generalizarea forţată a unor cazuri. „Fiecare cuvînt ce-l spunem, fiecare faptă ce-o îndeplinim e o minciună, faţă de ceea ce în adîncul sufletului nostru considerăm ca adevărat" *. Nimeni nu poate susţine că lucrurile stau chiar aşa. Nordau are o anumită dreptate, pînă la un punct, dar în acest caz, respectîndu-i logica, ar însemna ca tot ce auzim, tot ce vedem scris să socotim minciună, inclusiv rîndurile citate, care sînt mai degrabă o exprimare exagerată a furiei autorului împotriva epocii sale. El sesiza că relaţiile sociale obligă pe om să nu-şi comunice gîndurile integral, să aibă întotdeauna ceva de ascuns, ceva de reţinut, ca o rezervă strategică în faţa răutăţii, a falsităţii celor cu care vine în contact. Din aceasta nu se poate trage, în nici un caz, concluzia că totul este o minciună. Din păcate oamenii, poate dezarmaţi, poate descurajaţi de unele fapte, întîmplări cunoscute sau auzite, ori poate reluînd doar un ecou deformat, înclină să dramatizeze soarta omului pe care-l socotesc nefericit, un biet trudnic, silit să trăiască într-o lume în care falsitatea e la rang de frunte.

Pînă şi un tînăr de 18 ani, într-o scrisoare (răspuns la anchetă) susţinea, cu oarecare bravadă, că minciuna ar fi esenţa vieţii, aşa cum seva este sîngele sau hrana pomului. Încîntat de marea sa „descoperire", a găsit original să-şi semneze scrisoarea cu pseudonimul Mincinosul. Cu astfel de păreri, sigur că nu izbutim decît să facem din minciună un idol.

Un ziarist american, acum zeci de ani, se străduia să demonstreze că societatea nu se poate dispensa de minciună. „Ce s-ar întîmpla, se întreba el, dacă oamenii ar fi siliţi să nu spună nici o minciună în douăzeci şi patru de ore? Cele 24 de ore fără minciună ar însemna o nenorocire naţională... o nenorocire cît un puternic cutremur de pămînt şi chiar mai dezastruos" **. Fără să contestăm că minciuna are un anumit rol în salvarea

---

* Max Nordau, *Minciunile convenţionale ale civilizaţiei noastre*, Ed. Librăriei Socec, Bucureşti, 1921, p. 41.

** Lt. col. Georg von Fiebahn, *Minciuna în lume*, f.d.

aparenţelor, uzanţelor şi convenientelor, nu putem subscrie temerii că absenţa minciunii ar duce inevitabil la catastrofe. Curioşii ar putea încerca să facă însă experienţa pe alt plan : să înlocuiască cinci minute adevărul cu minciuna la nivelul nu al unei ţări, ci al unui singur oraş şi, atunci, s-ar convinge cu adevărat cît de catastrofală ar fi minciuna, nu absenţa ei. La drept vorbind, nu e nevoie de experienţe de nici un fel. Omenirea a dovedit, totuşi, mai multă raţiune, decît absurditate, mai multă conştiinţă, decît fantezie bolnavă, mai mult simţ al realităţii.

Într-una din povestirile sale semnificativ intitulată *Prima mea minciună şi cum am scos-o la capăt cu ea* *, Mark Twain încerca să convingă cititorii că minciuna este impusă de viaţă încă din leagăn. „Aveam nouă zile pe atunci (vedeţi ce „memorie" ?) şi învăţasem că, dacă mă înţep cu vreun ac şi eu anunţ faptul aşa cum se cuvine, sînt dezmierdat şi răsfăţat cu dragoste, ba chiar compătimit şi, spre marea mea plăcere, capăt o raţie suplimentară între mese. Cum este în firea omenească, din dorinţa de a primi aceste daruri, am căzut şi eu în ispită. Am minţit pe seama acului, urlînd, cînd nu se afla nici urmă de ac prin preajma mea. [...] În prima jumătate a vieţii mele nu am întîlnit nici un copil în stare să dispreţuiască această ispită, în stare să nu uzeze de amintita minciună". Vrînd parcă să persifleze educaţia, cărţile şi pe profesorii care se ocupă de morală ; socotind că omul nu ar avea de ce se mîhni cînd constată că cineva minte, Mark Twain se întreabă : „...de ce s-ar mai mîhni omul pentru un lucru pe care nu-l poate împiedica, fiind izvorît din însăşi veşnica lege a naturii ?" De fapt, lasă el să se înţeleagă, omul îşi dă seama că viaţa te determină adesea să recurgi la minciună, dar nu recunoaşte deschis acest lucru. „Veacuri de-a rîndul minciuna a lucrat pe tăcute în interesul despotismului, al aristocraţilor şi al înrobitoarelor caste militare şi religioase, menţinîndu-le în viaţă" (323).

Întrebîndu-se dacă mai are rost ca omul să se mîhnească „pentru un lucru pe care nu-l poate împiedica, fiind izvorît din însăşi veşnica lege a naturii ?", M. Twain

* Mark Twain, *Opere*, vol. 3, E.S.P.L.A., 1956.

se referă mai ales la acea minciună tacită, acel fel al oamenilor de a nu recunoaşte deschis că anumite relaţii sociale în care sînt prinşi îi obligă să recurgă la minciună. Această tăcere în faţa adevărurilor aspre, în faţa nedreptăţilor, în faţa a tot ce fiecare socoteşte nedrept, această tăcere silită şi colectivă, „după raza ei de acţiune, este una din cele mai măreţe minciuni pe care civilizaţiile se străduiesc cu o sfîntă statornică grijă să o păzească, să o ocrotească şi să o răspîndească".

Pornind de la amarele consideraţii despre demagogia generală a societăţii sale, societate în care se minte „cît îi ziulica de lungă", în care „numai morţii au libertatea cuvîntului", în care „numai morţilor le este îngăduit a zice adevărul", nutrim speranţa că fascinaţia pe care o exercită acest flagel al minciunii va fi eliminată pe măsură ce relaţiile sociale se vor schimba, în adevăratul sens al cuvîntului. Atunci cînd libertatea mult trîmbiţată de democraţia burgheză va fi înlocuită cu o adevărată libertate, cînd dreptatea socială va deveni un fapt real pe scară mondială, minciuna îşi va pierde inevitabil semnificaţiile actuale.

Deocamdată, însă, evidenţa ne sileşte să luăm în consideraţie multiplele împrejurări în care oamenii recurg la minciună. Preferată sau hulită, minciuna se face destul de mult şi felurit simţită în viaţă.

INTELIGENȚA ÎN ACORD ȘI ÎN CONFLICT CU MINCIUNA

„Înțelepciunea nu poate fi aflată decît în adevăr".
Goethe

Judecînd pe oameni nu după structura lor sufletească, ci după aparențe, judecînd capacitatea unuia sau altuia după succesul său material, nu după meritele dovedite în cîmpul activității (productive, științifice, artistice, spirituale) nu puțini oameni confundă inteligența cu istețimea. O parte dintre cei care au răspuns anchetei noastre s-au exprimat că, după părerea lor, cei ce știu să mintă dau dovadă de istețime, de inteligență, pe motivul că se pricep să iasă din încurcături. A contribuit la această opinie, cum e ușor de bănuit, aparența de om realizat, descurcăreț, care știe să profite de orice ocazie pentru a fi mulțumit din punct de vedere material. Este adevărat că cel care știe să mintă, eschivîndu-se de la îndeplinirea unei obligații sociale ori particulare, este în sinea sa satisfăcut. Cel care minte și reușește să scape de o încurcătură are satisfacția de a fi evitat mustrarea cuiva, o pedeapsă, o pagubă etc. Cel care duce pe altul cu vorba, mințindu-l cu abilitate, în nu știu care problemă, este încîntat că-l poate prosti, că-l face să spere în promisiunea sa, pe care el știe de pe acum că nu o va îndeplini. Cel care minte cu gîndul de a obține ceva (un bun material, o favoare oarecare) este încîntat că a reușit să se facă crezut și să dobîndească, înaintea altora și poate în dauna altora, ceva ce nu i s-ar fi cuvenit.

Don Juanul care știe să recurgă prompt la minciunile cele mai amețitoare pentru a seduce o femeie se consi-

deră inteligent, iar alții îl invidiază. Cel care știe să se și descurce (descotorosească) ușor, neangajînd obligații de durată, este socotit și mai rafinat. Domnul sau doamna care știu să-și mascheze cu abilitate aventurile extraconjugale sînt și ei niște „inteligenți". Escrocul care cere împrumut anumite sume și minte în asemenea hal încît stîrnește compătimirea și obține solicitudinea, ca apoi să dispară, pare descurcăreț. Cel care ți se arată prieten și-ți cîștigă încrederea, dar te jefuiește sau te calomniază fără să-ți dai seama de ipocrizia lui, lucrează „inteligent". Toți care ne mint (și pe care nu-i observăm), toți care ne mint de două, de trei și de nenumărate ori par „inteligenți". Aproape toți acești „inteligenți" trăiesc un timp relativ bine. Sînt invidiați. Despre ei se spune uneori (cu cîtă considerație !) că sînt inteligenți. Cei ce susțin o astfel de teorie își fac următorul raționament :

„Este bine văzut ? Știe să obțină ce-și dorește ? Rîde în nas celorlalți ? Iese din încurcături ? Minte de îngheață apele ? E un om inteligent !".

Susținătorii unui astfel de raționament greșesc, oprindu-se la suprafața fenomenului. N-au decît să creadă mai departe că indivizii de tipul menționat sînt inteligenți și, dacă le face plăcere, dacă le prinde bine tovărășia unor astfel de „inteligenți" să și-i facă prieteni, să-i admire pînă la moarte. Acești indivizi „descurcăreți" lasă unora impresia că obțin tot ceea ce-și doresc, că sînt mai fericiți decît noi. Numai că fericirea nu se măsoară doar în bunuri materiale, în automobil, și în alte satisfacții de acest fel. Sînt oameni care înțeleg prin fericire mai mult, mult mai mult ! Fără să ignorăm satisfacțiile materiale, credem că fericirea înseamnă, pe lîngă un belșug material rîvnit de fiecare, pe lîngă satisfacția de a gusta din plăcerile dragostei, ale artei, ale distracțiilor, în compania unor oameni agreabili, satisfacția pe care ți-o dă conștiința că ești capabil să te faci util celorlalți, că voind binele pentru tine nu faci rău altora, că făcînd bine altora îți faci implicit și ție, satisfacția de a fi respectat și de a merita respectul celorlalți prin calitățile tale, satisfacția de a cunoaște lumea și de a te cunoaște pe tine, satisfacția că aspiri spre desăvîrșire prin înțelepciune, mulțumirea că zilele ce se scurg nu

sînt irosite şi nu sînt pătate de acte necugetate, de răutăţi împrăştiate în dreapta şi în stînga, ci cu împliniri care te reprezintă ca OM, nu ca animal de pradă. De bună seamă, nu aceasta este definiţia absolută a fericirii. Poate ar putea fi exprimată mai concis, ori mai pe larg, poate că implică şi alte coordonate. În orice caz, fericirea nu se măsoară numai cu stomacul, cu sticla, cu luxul, ci şi cu respectul de care te bucuri şi cu satisfacţiile spirituale, cu demnitatea, cinstea. În acel ceas, în acea clipă în care-ţi spui că ai procedat cum trebuia, cum era mai drept, mai bine mai frumos, mai demn, mai cinstit pentru tine şi pentru ceilalţi — atunci încerci senzaţia că ai aflat o fărîmă din secretul fericirii. Personal consider că este inteligent acela care poate trăi clipele mulţumirii de sine în acest sens nobil, nu acela care este nevoit să-şi ascundă, în spatele minciunilor, faptele murdare, intenţiile ticăloase, perversităţile, lăcomiile, egoismele, tentaţiile josnice. Consider om capabil pe acela care este în stare să muncească cinstit şi cu bune rezultate în meseria pe care şi-a ales-o din vocaţie, pe acela care, dorind mai-binele, are şi înţelepciunea măsurii.

Descurcăreţii de moment, inteligenţii de ocazie, isteţii care se căpătuiesc înfruptîndu-se din ceea ce nu este al lor, fanfaronarzii care „leagă şi dezleagă multe" epatează într-adevăr, un timp, chiar pe oamenii cumsecade. Izbiţi de necazurile vieţii, de unele deziluzii (ce bine ar fi să observe cine sînt autorii celor mai multe deziluzii) unii oameni, descurajaţi, îşi spun : „Cine se călăuzeşte după reguli morale, adică după muncă, dreptate, cinste, nu face mare ispravă, cui nu-i pasă de toate aceste mofturi îi merge de minune".. Asemenea replici se mai aud. Dar aş invita, cu tot respectul, pe aceşti semeni ai noştri, abătuţi de unele insuccese, să urmărească la alegere cîteva destine ale ilustrelor lor modele de „inteligenţă prin minciună", de prosperitate prin excrocherii şi se vor convinge cît de nesigură, cît de scurtă şi mai ales cum se încheie de obicei capitolul unor astfel de invidiaţi.

Cînd aşezi seara capul pe pernă şi stingi lumina, cînd înainte de somn n-ai nimic să-ţi reproşezi, nu porţi după tine trena minciunii, cînd nu te temi pentru faptele

tale, simți parcă acea undă de fericire, de mulțumire interioară care te face să te bucuri că ai fost om, că ai rămas om. Eu consider că acești oameni sînt mult mai inteligenți, pentru că ei posedă inteligența înțelepciunii.

Inteligentul care are nevoie să-și ascundă fața, conștiința, care-și exersează creierul pentru a inventa minciuni din care să trăiască, istețul care tresare la fiecare pas, care schimbă deseori domiciliul cu închisoarea, care nu se simte capabil să muncească corect alături de atîția alții nu-mi poate fi model. Să nu confundăm admirația noastră îndreptățită pentru Păcală, cu admirația pentru mincinoșii mai ordinari sau mai rafinați. Spuneam, la locul potrivit, că Păcală este simbolul luptei omului cinstit împotriva pungașilor, hoților, hrăpăreților, necinstiților. Vicleniei i se poate răspunde inteligent. Unui om incorect e nevoie să-i dejucăm planurile. O astfel de inteligență merită aprobarea generală. Inteligența care mă ajută să mă apăr de dușman, de necinste, de răutățile de tot felul, această inteligență merită aplauze și admirație.

Întrebarea noastră cu privire la raportul dintre inteligență și priceperea de a spune minciuni și-au pus-o oamenii din cele mai vechi timpuri, căci, desigur, și atunci unii își închipuiau că arta de a minți este sinonimă cu a fi inteligent. Întrebarea a preocupat în mod firesc și pe filozofi, ei înșiși surprinși de concepțiile unor contemporani. Platon consacră minciunii unul din dialogurile sale, intitulat *Hippias minor*, iar preopinenții sînt Socrate și Hippias. Fără a subestima capacitatea mincinoșilor într-o direcție sau alta, fără a-i socoti niște ființe neputincioase, Platon lasă să se înțeleagă că aceștia-și folosesc capacitatea în felul lor, în scopurile lor de înșelăciune.

„Dar sînt ei șireți și înțelegători din pricina neroziei și neghiobiei sau fiindcă sînt înzestrați cu o istețime răufăcătoare?" întreabă Socrate pe Hippias, voind să-l aducă din replică în replică la înțelegerea cuvenită. Răspunsul afirmativ al lui Hippias duce la concluzia exprimată de Socrate că „Atunci, sînt oameni inteligenți". Hippias confirmă, automat: „Încă, pe Jupiter, prea inte-

ligenți". După aceste replici amatorii de minciuni ar putea să jubileze, întrucît deocamdată concluzia lui Platon înclină spre gloria mincinoșilor, cărora li se recunoaște chiar și filozofic harul divinei inteligențe. Căci, cu și fără Platon, oricine recunoaște că pentru a fi iscusit la minciună se cere oarecare inteligență. De aici nu reiese însă că mincinosul ar fi mai inteligent decît cel ce preferă adevărul. Ba am putea spune că este păcat de inteligența aceluia care, în loc s-o folosească pentru a trăi demn și pentru a realiza opere de valoare (materiale ori spirituale), o irosește în *scopuri de înșelăciune*, cum spunea chiar Platon. În această privință este semnificativă aprecierea filozofului Fr. Bacon, care pornind tocmai de la caracterul provizoriu al gloriei mincinoșilor, de la lipsa de durabilitate, a prefăcătoriei, arată : „Prefăcătoria nu este decît o diplomație sau o înțelepciune firavă ; căci se cere o minte ageră și o inimă puternică pentru a ști cînd trebuie să spui adevărul și să faci acest lucru. De aceea, cei mai slabi politicieni sînt cei mai mari prefăcuți" (p. 27).

Dacă ar fi capabili, inteligenți cu adevărat, ar proceda în toate faptele lor așa fel încît să nu aibă motive să se ascundă și să recurgă la prefăcătorii, pentru că, este știut, un om capabil se afirmă, și indiferent de opreliști, valoarea sa este recunoscută. Însuși Bacon este de părere că „oamenii cei mai capabili de totdeauna au avut cu toții un fel de a se purta deschis și fără ascunzișuri, și o reputație de oameni care spun adevărul".

Faptul că un iubitor de adevăr, un om sincer, un om corect evită (cît se poate) să recurgă la ajutorul minciunii nu înseamnă neapărat că el este mai puțin inteligent decît flecarul, decît panglicarul, care la fiecare pas aruncă minciuni de tot felul în dreapta și în stînga. Auzeam pe cineva rostind într-o conversație : „Încep să-l admir pe N. pentru dezinvoltura cu care înșiră la minciuni, pentru că, deși știu cîte năzbîtii face el, iese întotdeauna bine și nimeni nu e în stare să-și dea seama că de fapt vrea să-i ducă de nas". Persoana vorbea de admirație, dar în cuvintele sale nu era admirație, ci revoltă, era o răbufnire a omului care sesizase lanțul de minciuni ale lui N. E. adevărat, că pentru un timp, minciuna

abil strecurată poate cîştiga o cauză sau alta în dauna celui modest, celui discret. Dar vine o clipă cînd lanţul de minciuni este întrezărit, observat. Strălucirea mincinosului cu ce va fi menţinută cînd masca falsităţii va fi ruptă ? Gloria lui N., clădită pe minciuni, avea strălucire şi stîrnea „admiraţie"? Nu, nu jinduiţi o astfel de strălucire, oricît de ademenitoare ar fi ! Nu admiraţi şi invidiaţi succesul clădit pe prefăcătorii, căci, cum spunea şi Goethe, „Tot ce sclipeşte, ţine doar o clipă : / Ce-i cu temei, în veci va fi păstrat" ! Iar dacă mi-aş alege un sfat, acesta ar fi cuprins în versurile lui Omar Khayam, care-şi îndemna contemporanii spre raţiune :

„Ţine-te de firul raţiunii !... Ea
va răzbi prin hăul, unde-atîţi se-ncurcă".

VREM SĂ FIM MINȚIȚI?

Iată o întrebare fără rost, la prima vedere. Știm bine că nu voim să fim mințiți, dar viața și firea omului sînt atît de curioase și atît de inconsecvente... Dona Elvira, sedusă și abandonată, îi reproșează lui don Juan nestatornicia, dar nu atît nestatornicia, cît lipsa de tact cu care încearcă el să se „retragă" din viața ei, pentru modul nedelicat în care înțelege să-i distrugă iluziile în dragostea sa atît de amăgitoare, dar în același timp atît de trecătoare: „...îmi astupam urechile la glasul care striga că ești un ticălos și ascultam cu îngăduință atîtea înșelătoare bîiguieli..." (387). Dona Elvira s-ar fi așteptat cel puțin ca argumentele lui să fie mai credibile, să-i lase iluzia iubirii, să n-o zdrobească: „A, ce slab știi să te aperi, cu toate că ești trăit la curte și s-ar cuveni să fii obișnuit cu toate vicleșugurile!".

Dacă am scotoci mai ales în culisele scenelor de dragoste, atît de familiare multora, nu ne-ar fi imposibil să descifrăm gustul amar al unor ulterioare mărturisiri. Cînd dragostea se stinge, unii preferă adevărul, oricît de dureros ar fi, dar alții preferă dulcea amăgire, șiragul de minciuni. „De ce nu-mi juri — îi reproșează dona Elvira aceluiaș don Juan — că mai păstrezi mereu aceleași sentimente, că mă iubești cu aceeași înflăcărare ca mai înainte și că numai moartea e în stare să te desprindă de mine? De ce nu-mi spui că treburi foarte însemnate te-au silit să pleci fără ca să mă înștiințezi măcar, că

[... etc. ...] Uite, așa ar trebui să te dezvinovățești, nu să stai țeapăn și tăcut în fața mea."

Atîtea alte Elvire, după cum și alți romantici, călcînd pe urmele pașilor pierduți, cît n-ar alerga după o mică și delicată speranță în dragostea ce se stinge! Unii (unele) preferă poate o speranță, fie ea și mincinoasă, în locul adevărului exprimat atît de crud: „Simt că nu te mai iubesc. Să ne căutăm fericirea fiecare în altă parte!" Sîntem slabi uneori, prea romantici. Știm să pierdem averi, funcții, prilejuri unice pe plan social, dar în dragoste rămînem aceiași de mii de ani, ori de sute de ani. În dragoste *nu vrem* să pierdem, *nu știm* să pierdem, iar cînd pierdem iremediabil, *nu voim să recunoaștem* sau ne *este rușine să recunoaștem*. Ne mulțumim cu o minciună uneori, cu o iluzie, cu icoană fără contur, ne place să ne amăgim. Uneori avem această slăbiciune.

Răsfoind în amintirile unor arhive sentimentale (proprii sau... de confidență) găsim scene de reproș, asemănătoare cu dialogul celebru dintre dona Elvira și don Juan.

Dar să nu vorbim de dragoste. Sau să vorbim, totuși, încă puțin. Iluzia pe care voim să nu o sfărîmăm, pe care ne-o cultivăm chiar, cerșind o minciună, este și ea de moment. Avem nevoie de această iluzie, cum spuneam, ca să credem că nu noi am pierdut, ca să credem că nu noi sîntem cei „eliminați", că nu am devenit de prisos cuiva în care am crezut. E o teamă inexplicabilă de a întîmpina cum se cuvine deziluzia. Căci ar fi trebuit să știm: orice iluzie va aduce după sine o deziluzie. Aș opina că iluziile sînt frumoase, dar trebuie să nu dezarmăm cînd și-or lua zborul. Cu cît vom fi mai robiți iluziei, cu atît vom suferi mai crud deziluzia. Aceasta nu înseamnă să nu iubim intens, să nu credem, să nu trăim cu pasiune un sentiment, dar înseamnă cert să fim lucizi. Să fim lucizi și să nu alergăm după iluzii, să fim lucizi și să nu ne amăgim, să fim lucizi și să nu uităm că și dragostea ce ni se poartă sau o purtăm cuiva este uneori trecătoare. Dacă iluzia a dispărut, să nu facem din aceasta o tragedie. Nu, nu recomand nepăsarea, ci rezistența, demnitatea. În numele acelui optimism regenerator ce ne e specific. Dragostea e cel mai ales sentiment și tocmai de

aceea ea nu se cerşeşte. Nu se întreţine cu minciuni — *dacă e DRAGOSTE.* Dacă ne închipuim că ne putem minţi partenera — implicit să fim convinşi că şi ea are „dreptul" să ne mintă. În urma unei astfel de „dragoste" cu minciuni nu are nimeni dreptul să suspine. Pentru ce?

Voim să fim minţiţi în dragoste? Poate da, poate nu. Să nu uităm că minciuna oferă drept la minciună, adevărul drept la adevăr, respectul, drept la respect. „Dacă aş putea trăi în viaţa mea, spunea cineva, cel puţin o zi de dragoste fără minciună, aş prefera acea dragoste măreaţă de o zi".

Ezităm să stăruim asupra dragostei. Ezităm pentru inefabilul ei. Aşa cum fiecare artist trăieşte altfel inspiraţia lumii pe care o dezvăluie, în opera sa, oamenii trăiesc atît de felurit dragostea, încît n-am putea adăuga cu certitudine o concluzie. O fi iluzie, o fi deziluzie, o fi vis, o fi realitate, o fi însemnînd fericire, ori tristeţe, o fi viaţă ori istovirea vieţii, o fi cerînd mai multă minciună ori mai mult adevăr? Aş înclina să cred că dragostea e cu atît mai frumoasă cu cît se bazează mai mult pe adevăr.

* * *

Maugham povesteşte cum o femeie, care îşi ucide soţul (un alcoolic incurabil), îşi ascunde crima, lăsînd să se creadă că acesta s-ar fi sinucis, fiind în stare de ebrietate. Pentru rude şi vecini lansează însă o variantă falsă: că a murit de friguri în deşert. Cum, de obicei, minciuna iese la iveală, mai de vreme ori mai tîrziu, sora ei află că varianta cu boala de friguri nu este adevărată.

„— Milicent, de ce ne-ai spus că Harold a murit de friguri?" o întreabă sora ei, Kathleen.

Mama şi tatăl, surprinşi, vor să afle adevărul. Millicent confirmă ca adevărată versiunea că Harold s-a sinucis.

„— Dar de ce nu ne-ai spus?

— M-am gîndit că e mai bine pentru Joan dacă se crede că tatăl ei a murit de friguri. N-am vrut ca ea să ştie ceva despre asta".

Domnul Skinner, tatăl lui Millicent, exprimă, sentenţios, părerea sa: „Aşa se întîmplă cînd lucrurile sînt ţi-

nute în secret [...] Așa e totdeauna. Dacă încerci să tăinuiești ceva, încep să umble tot felul de zvonuri, care sînt de zece ori mai rele decît adevărul" (129). Doamna Skiner conclude și ea că „Într-un loc ca acesta, oamenii au obiceiul să vorbească. Va fi mai ușor pentru noi toți dacă, pentru orice eventualitate, știm exact adevărul" (130). Millicent e însă ferm convinsă că lor nu o să le placă prea mult adevărul, dacă l-ar mărturisi. Într-adevăr, cînd le spune cum au stat lucrurile în realitate, dezvăluindu-le crima pe care o comisese, tatăl ei (despre care Maugham nu uită să ne spună că era și avocat) îi reproșează :

„N-ar fi trebuit să-mi spui niciodată. Cred că a fost o dovadă de egoism din partea ta" (145). Ce i-o fi reproșat domnul Skinner : crima, ori mărturisirea crimei ? Nu voiseră ei să afle adevărul ? Aflînd adevărul, lui nu-i rămînea decît să o predea pe fiica sa instanței sau să fie tăinuitorul crimei. Desigur că așa stînd lucrurile ar fi preferat să nu afle adevărul. Dar cu atît mai mult ar fi preferat ca fiica lui să nu fi comis acea crimă. Acest uluitor adevăr inconvenabil nu i-a împiedicat însă nici pe părinți, nici pe Millicent, nici pe Kathleen să meargă la sindrofia la care erau invitați, căci dacă ar fi rămas acasă, ar fi făcut „o impresie proastă".

Și totuși, reiau întrebarea : *Noi vrem să fim minținți ?*

Neghiniță din basmul cu același nume al lui Delavrancea ne servește o fabulă cu morală socială asemănătoare poemului lui Vlahuță „1907". Neghiniță, ajuns la curtea împăratului și reușind să cunoască gîndurile sfetnicilor, căuta să-l ajute pe împărat să înțeleagă adevărul.

Întrebările împăratului și răspunsurile lui Neghiniță care urmează scena revelației sînt de o profundă semnificație.

Deci împăratul, aflînd adevărul, cere sfatul lui Neghiniță :

„Acum ce să le fac, zise împăratul mînios, să le tai capul ? Cărturarii muriră și înviară, iar Neghiniță, care se suise în creștetul împăratului :

— Ferit-a Dumnezeu, măria-ta, fără învățați cine să mintă lumea ?

— Să nu fie decît adevărul pe lume !

— Ferit-a Dumnezeu ! Ce-ai face, chiar măria-ta, fără minciună ? (...) Cum ai sta măria-ta pe scaunul lumii cînd lumea ar afla adevărul ?".

Neghiniță n-a rămas mult la curte, întrucît stingherea cu adevărurile sale liniștea împăratului. Așa, în treacăt, încheierea merită reținută și, dacă adăugăm la acestea versurile lui Vlahuță „De cînd sînt regi, de cînd minciună este..." să lăsăm pe împărați și regi în lumea lor...

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Calomnia și mărturia mincinoasă, contravenind evident drepturilor legiferate, sînt pedepsite, dar minciunile în general nu sînt oprite prin decrete. Scuzele acordate unor minciuni la care recurgem din bunătate, din delicateţe, cu intenţia de a păstra armonia, etc. rămîn nişte *scuze*, nişte *circumstanţe atenuante* şi nimic mai mult. Înţelegem minciuna justificată de un „n-am avut încotro", „n-am găsit o cale mai elegantă", „n-am făcut rău nimănui" etc., dar nu deducem de aici că putem rămîne indiferenţi dacă un semen ne minte sau ne spune adevărul.

De la capitol la capitol s-au desprins, chiar şi în cazul minciunilor zise „cu dispensă", argumente în favoarea adevărului. Mincinoşii nu au încredere fie în dreptul lor de a obţine ceva, fie în capacitatea de a realiza prin muncă ceea ce şi-au propus. Ori, avînd un dispreţ pentru muncă şi semeni, ei nu văd de ce s-ar osteni să muncească cinstit, cînd pot să profite de bunurile şi drepturile altora. Este greu şi inutil să „explici" mincinosului de ce ar fi de preferat să nu mintă. Mincinosul va rîde de o asemenea încercare. Pentru el principiile noastre morale sînt nişte absurdităţi, nişte mofturi inventate de oamenii „slabi" pentru a ţine în frîu pe cei „tari", şi descurcăreţi. El nu de adevăr are nevoie, ci de bani şi bunuri materiale. Mincinosul nu se sinchiseşte de oamenii din jur, decît în măsura în care vrea să nu fie stînjenit, ori în măsura în care vrea să obţină ceva de la ei.

Cine n-a fost tentat măcar o dată să mintă ? Cine nu s-a întrebat dacă e mai bine să minți sau să spui adevărul ? Cine n-a ezitat ? E vorba, mai ales, nu de a învăța să mințim sau să nu mințim, ci de a înțelege, pe cît ne este în putință, aceste mecanisme interioare ale conștiinței, care ne acordă uneori consimțămîntul să mințim sau ne îndeamnă să rămînem noi înșine, spunînd adevărul, care ne îndeamnă uneori chiar să suferim, spunînd adevărul, voind să fim drepți, cinstiți, sinceri. E vorba deci de acest subtil mecanism prin care voim să respectăm pe ceilalți ca pe noi înșine, prin care voim să ne îngrijim de fericirea noastră, fără a ciunti cîtuși de puțin din fericirea celorlalți. E vorba de a înfățișa un tablou cît mai bogat al multiplelor unghiuri în care cuvîntul rostit ne exprimă sau nu pe noi, gîndul nostru intim, sentimentele, voința, intențiile. De aceeea și tonul de la un detaliu la altul diferă, fiecare aspect necesitînd nuanțe deosebite de interpretare, de gravitate, de glumă.

După un traseu atît de labirintic printre cele mai subtile „specii" de minciuni și adevăruri, după atîtea încercări de a explica substratul tuturora, voim mai degrabă a formula o întrebare gravă, dar firească : *Există posibilitatea unei opțiuni ?* Susțin această posibilitate de a opta pentru adevăr. Nu vom arunca cu pietre în oamenii care într-o împrejurare sau alta, cum am mai arătat, au fost nevoiți să recurgă la o minciună, dar optăm pentru ca viața, în marele ei făgaș, în curgerea feluritelor noastre fapte, să se clădească pe adevăr, pentru ca portretul nostru moral să fie cît mai curat, cît mai cristalin. Iar dacă vom minți pentru a ne apăra de un nebun, un prost-crescut, un adversar, un răufăcător vom avea conștiința că nu am fost lipsiți de loialitate față de adevărații noștri semeni, față de prieteni, tovarăși de muncă.

Opțiunea noastră pentru adevăr nu înseamnă o slăbiciune, ci o tărie a colectivității. Nu mințim, dar nici nu voim să ne lăsăm înșelați, furați, jefuiți, calomniați de alții. Atunci cînd constatăm că un om oarecare ne-a mințit, noi nu o să-i mulțumim respectuos și n-o să-l rugăm să ne mintă de cîte ori are prilejul, ci cu temeinicie și severitate îl vom confrunta cu realitatea. Opțiunea pentru adevăr nu este un vot pasiv pe care-l solicităm cititori-

lor, ci o adeziune activă, adică o solidarizare colectivă, pentru apărarea adevărului, pentru creşterea respectului faţă de adevăr. De aceea făceam observaţia că o astfel de opţiune nu poate fi cerută din partea oamenilor necinstiţi, din partea celor lipsiţi de respect faţă de semeni, din partea celor care nutresc indiferenţă de orice norme morale. O cerem însă celor care au simţit măcar o dată dezgustul pentru minciună, celor care s-au bucurat măcar o dată pentru un adevăr, celor care, derutaţi de unele necazuri ale vieţii, simt totuşi că prin adevăr îşi vor găsi demnitatea, respectul pentru ei înşişi, satisfacţia de a privi pe ceilalţi oameni în ochi, mîndria de a nu purta mască decît în noaptea de carnaval, nu şi în fiecare clipă a vieţii.

Invitaţia la opţiune este universală, fără discriminări. Sîntem realişti totuşi şi nu ne vom aştepta ca toţi să devină peste noapte partizani ai adevărului. Opţiunea nu este un act de vot, de trecere dintr-o parte în alta, de schimbare a hainelor de iarnă cu cele de vară. A fost greu să se renunţe la unele deprinderi şi obişnuinţe rele. A fost greu, uneori foarte greu, să luptăm împotriva minciunii. Unii oameni au avut senzaţia că au ajuns să se lupte cu morile de vînt, ca Don Quijote.

Răutatea unor oameni, preocupaţi mai mult de grijile confortului personal, a făcut adesea ca acel ce-şi deschidea sincer cugetul spre adevăr să fie socotit naiv, să piardă în competiţia acumulării de bunuri materiale şi a afirmării profesionale faţă de cel care simula calităţi pe care nu le avea : prietenie, cînd de fapt urmărea doar să-i afle tainele celuilalt, colegialitate, cînd de fapt căuta să-l denigreze, dorinţă de într-ajutorare, cînd de fapt voia să-i blocheze drumul spre împliniri.

Nu voim, vorbind despre sinceritate, să creăm noi înşine o imagine falsă. De aceea consemnăm că în decursul timpului sinceritatea a adus uneori şi suferinţă, atunci cînd omul cu bune intenţii acţiona izolat şi opinia sa nu era înţeleasă. Lumea medievală a recunoscut că Pămîntul se învîrteşte, dar a admis arderea pe rug a lui Giordano Bruno, cel care a susţinut acest adevăr în pofida dogmelor. Galileo Galilei, convins de acest adevăr, a reactualizat teoria lui Giordano Bruno, dar, cînd şi-a dat seama că-şi periclitează viaţa, a cedat în faţa teologilor inchiziţiei.

Într-un anume sens a procedat bine, comentează Camus, pentru că nu merita să moară pe rug pentru acel adevăr. „E cu desăvîrşire indiferent dacă Pămîntul se învîrteşte în jurul Soarelui sau dacă Soarele se învîrteşte în jurul Pămîntului" *.

Lumea secolului XIX şi XX a recunoscut că unii trăiesc în lux pe seama exploatării muncii altora, dar cînd aceste adevăruri au fost rostite mai vehement, clasele opresoare au început prigoana celor ce dezvăluiau maselor aceste realităţi sociale.

I. Al. Brătescu-Voineşti, în nuvelele şi schiţele sale, înfăţişează cu mult realism cît de greu răzbătea adevărul în acea lume a nedreptăţilor sociale. Poate mai mult decît în operele altor scriitori, la Brătescu-Voineşti se poate constata preocuparea expresă de a realiza portretul omului sincer, iubitor de dreptate, dar care, înconjurat de carierişti, însetaţi de parvenire, de glorie deşartă, făţarnici, ipocriţi, ajunge să constate cu amărăciune că în societatea sa era prea puţin loc pentru adevăr şi dreptate socială.

Din fericire, noi trăim într-o societate în care modul burghez de afirmare, de împlinire materială şi realizare a aspiraţiilor a fost abolit şi înlocuit cu norme de etică socialistă. Desigur, nu toţi au abandonat radical modul egoist de a concepe viaţa, relaţiile de muncă. Pe alocuri aceştia au reuşit, un timp, să camufleze adevărul, să înnăbuşe încercarea cinstită, deschisă a oamenilor înaintaţi de a dezvălui incorectitudinile, greşelile ce se manifestau. Cu sentimentul trecător al unor descurajări, după unele aşteptări, cu unele sacrificii, adevărul totuşi a triumfat, întotdeauna. Unii oameni, acuzaţi în baza unor calomnii, ori persecutaţi pentru felul lor deschis, curajos de a-şi exprima opiniile au reuşit să-şi dovedească nevinovăţia, dreptatea, bunele intenţii de care erau animaţi. În organizaţiile de partid, în colectivele de muncă au fost dezvăluite şi criticate sever tentativele de mascare a adevărului şi de intimidare a criticii, a adevărului.

G. Călinescu, întrebîndu-se „care dintre toate caracterele este în curs de dispariţie în lumea socialistă ?" a răspuns categoric :

* Albert Camus, *Mitul lui Sisif*, E.L.U., Bucureşti, 1969, p. 8.

„— Ipocritul *".

Adevărul a triumfat şi va triumfa, în ciuda celor care mai caută să-l învăluie. Unii oameni însă vor mai încerca să mai calce în picioare virtuţile, să nesocotească ideea de bine obştesc, de respect personal, vor mai minţi şi vor mai încerca să înşele, dar aceasta nu va însemna că minciuna nu va fi înfrîntă în cele din urmă, aşa cum viaţa înlătură treptat ceea ce este absurd.

Pentru aceasta este însă nevoie ca oamenii care rostesc adevărul împotriva incompetenţei, afacerismului deghizat, neglijenţei, protecţionismului, formalismului, absurdului, manifestate în anumite locuri de muncă, să simtă mai din plin, mai prompt, mai deschis umărul colectivităţii. În loc să plecăm privirea în faţa unei aprecieri, decizii sau măsuri incorecte şi ineficiente, este de datoria noastră să ne spunem opinia, ajutînd la înlăturarea climatului nefavorabil unei activităţi fructuoase, contribuind astfel la afirmarea ideilor valoroase, la afirmarea judecăţilor echitabile. Cu atît mai mult cu cît cadrul general al epocii noastre socialiste promovează o activitate democratică, deschisă, cu cît progresul presupune nu închistare în absurd.

De modul cum noi înşine receptăm adevărul, de felul cum înţelegem, bunele intenţii ale semenilor noştri, de prezenţa noastră activă, dreaptă, solidară şi în acelaşi timp exigentă depinde ca adevărul, în triumful său, să nu mai lase în urmă amărăciuni.

Un astfel de climat nu se creează însă de la sine, fără participarea activă a oamenilor înaintaţi la asanarea societăţii de vechile moravuri. Un astfel de climat nu poate fi realizat de pe o zi pe alta, ci în timp. De aceea opţiunea pentru adevăr înseamnă o *opţiune activă*, de a ne simţi solidari şi răspunzători în stîrpirea actelor de incorectitudine, necinste, demagogie, hoţie, prin afirmarea întemeiată, deschisă a adevărului, în colectivele noastre de muncă.

Spre o astfel de atitudine solidară, de apărare a dreptăţii şi a adevărului îşi îndemna N. Bălcescu pe comisarii

---

* George Călinescu, *Cronica optimistului*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1969, p. 176.

săi de propagandă : „Minciuna, necinstea, intriga, hoția, nesupunerea la cele ce sînt datori după dreptate, să fie niște lucruri pe care să le vază cu un dispreț vrednic de bărbat matur" *.

În spiritul moralei comuniste, în spiritul profilului omului înaintat al epocii noastre Secretarul General al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, definind unele din trăsăturile comunistului, spunea : „În întreaga sa viață, comunistul trebuie să dea dovadă de modestie și simplitate, să combată manifestările de îngîmfare și aroganță, să ducă o viață familială și socială exemplară.

Comunistul trebuie să fie cinstit, curajos, demn, să lupte cu ardoare pentru adevăr, pentru dreptate și libertate" **.

Pornind de la aceste trăsături pe care partidul le cultivă în rîndul membrilor săi, cărora statul, prin caracterul său democratic, le conferă cîmp legic de manifestare, avem convingerea că vom asista atît pe plan larg social, cît și în relațiile personale la o complexă și minunată deschidere spre adevăr.

BUCURIA DE A CUNOAȘTE

Filozofia, știința și arta sînt unanime în definirea omului ca ființa cea mai superioară, cea mai inteligentă de pe pămînt.

În afara faptului că produce conștient mijloacele de trai, omul are capacitatea de a-și reprezenta lumea înconjurătoare și pe sine ca parte componentă. Hegel spunea că omul reprezintă stadiul în care ideea, devenită realitate în mișcare, ajunge să cunoască și să se autocunoască.

---

* N. Bălcescu, *Instrucțiunile pentru comisarii de propagandă* (asupra felului cum trebuie să fie funcționarii statului).

** Nicolae Ceaușescu, *Expunerea cu privire la programul P.C.R....* în vol. *Plenara Comitetului Central P.C.R., 3—5 noiembrie*, Ed. politică, p. 53.

Filozofia marxistă socoteşte omul nu o încarnare a ideii, ci rezultatul evoluţiei, o culme a evoluţiei vieţii.

Măreţia umană este dată de puterea de cunoaştere, relativă dacă ne referim la fiecare în parte, dar infinită la scara umanităţii şi la scara procesului de evoluţie în continuă mişcare. De la simplele senzaţii la percepţii, la reprezentări, pînă la interpretările cele mai subtile, cunoaşterea l-a ridicat pe om de la stadiul de simplă vieţuitoare la rangul de primă inteligenţă. Taină după taină, natura înconjurătoare şi natura proprie au fost cucerite. De la descoperirea focului, a roţii, a materialului de construcţie, al aliajelor, la descoperirile geografice şi astronomice, de la macrocosm la microcosm, omul pătrunde în ţesăturile altădată misterioase, invizibile, ale existenţei, împlinind acum visuri de milenii ale omenirii. De la insesizabilele mistere ale organizării furnicilor la legăturile dintre aştri şi mişcarea galaxiilor, distanţele mici şi mari ajung să fie transpuse matematic şi filozofic pe hîrtia plină de simboluri. Omenirea întreagă renunţă la orele de somn ale unei nopţi ca să „vadă" zborurile oamenilor „dincolo de cer", primii paşi pe lună, primul autovehicul ce se deplasează pe lună. Ce altceva a adus omenirea la acest nivel de civilizaţie dacă nu setea de cunoaştere ? Dacă am fi crezut iremediabil în cerul carapace, în teoria că plutim pe spinarea unui elefant, n-am fi putut ajunge la zboruri interplanetare. Dacă am fi crezut iremediabil că vulcanul din Havai este un zeu flămînd, ar fi fost sacrificate şi azi alte şi alte fecioare pentru îmblînzirea lui ; dacă crocodilul ar mai fi socotit zeu, i-ar mai fi jertfite şi azi fiinţe nevinovate. Dacă n-ar fi fost această sete de cunoaştere şi azi am fi tremurat în timpul eclipselor de Lună sau de Soare.

Privim natura cu ochii flămînzi de cunoaştere, dorind să aflăm mereu alte taine, ascultăm uluiţi ipoteze şi confirmări astronomice, încercăm să ne imaginăm natura nucleului, atomului, cîmpului electronic, universul invizibil şi infinit de mic al lumii microscopice, încercăm să cunoaştem natura umană să prelungim viaţa, să înţelegem stările sufleteşti, căutăm fericirea.

Am fi putut întreba pe acei care se pripesc să teoretizeze că viaţa este o minciună : Minciuna sau adevărul se

află la baza acestei teribile sete de cunoaştere? Cicero spunea că omul, fiind înzestrat cu raţiune, cunoaşte cauzele lucrurilor, înlănţuirea fenomenelor, urmările, principiile. Învăţînd din experienţă, comparînd un fenomen cu altul, deduce cursul vieţii şi pregăteşte cele trebuitoare. De aceea, concludea el „Între cele dintîi însuşiri ce aparţin omului sînt cercetarea şi investigaţia adevărului" *, căci legată direct de această cunoaştere este însăşi capacitatea omului de a se afirma, de a înfrînge dificultăţile vieţii. „Acela care înţelege mai bine decît oricine ceea ce este mai adevărat în fiecare lucru, spune Cicero, şi poate să vadă şi să explice cît mai pătrunzător şi mai repede cu putinţă raţiunea de a fi a realităţii, acela de obicei este socotit cel mai ager la minte şi mai înţelept" (p. 46). Cu atît mai mult, din toate acestea reiese că oamenii trebuie să fie curajoşi, viteji, dar şi buni, fără ascunzişuri, prieteni ai adevărului şi nu ai înşelăciunii..." (p. 69).

Bacon socotea că „urmărirea adevărului este cea mai nobilă dintre deprinderi", iar Pascal, deşi se îndoia de capacitatea de a cunoaşte adevărul integral, statornic, satisfăcător, recunoştea că omul are această sete nemărginită de a cunoaşte adevărul şi de a fi fericit şi socotea că „Omul este făcut să cunoască adevărul" **.

Setea de adevăr, de dreptate, măsura sînt socotite, pe bună dreptate, criterii ale înţelepciunii. Într-un basm al lui Ispirescu (Fiul vînătorului) cineva se miră de împărat, care i se pare nătîng, întrucît crede în „toate bîrfelele lepădăturelor". Personajul se încumetă chiar să emită păreri asupra calităţilor pe care crede el că ar trebui să le aibă un împărat: „Ca să fie cineva împărat, trebuie să fie om frumos la minte, frumos la chip, cu înţelepciune şi cu dreaptă judecată; (...) De ce dară se ia el după muşte? Nu ştie el că lingăii o să-l ducă pe calea pieirii? Dar nu va fi aşa. Împăratul nostru e bun. Nu trebuie lăsat pe mîini rele".

---

* Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 44.

** Pascal, *Scrieri alese (Cugetări provinciale)*, Ed. Ştiinţifică, 1967, p. 11.

Demosthenes, marele orator și om politic grec, caracterizînd portretul ideal al personalităților cărora le este încredințată viața politică, evidențiază trei cerințe importante între care una se referă la modul corect de a judeca oamenii și fenomenele, a doua recomandă disprețul pentru cei ce măgulesc slăbiciunile, iar a treia relevă curajul de a enunța adevărul, oricît de crud ar fi.

Lenin, referindu-se la întărirea legăturilor conducerii politice și statale cu masele populare, socotea de mare importanță cunoașterea realității, a adevărului în complexitatea sa. El anunța cîteva cerințe de bază, în acest sens, pe care conducătorii trebuia să le aibă întotdeauna în vedere :

„A trăi în mijlocul lor (în mijlocul maselor n.n.) ;
A cunoaște stările de spirit ;
A cunoaște totul ;
A înțelege masa ;
A ști să te apropii de ea ;
A cîștiga *încrederea* ei absolută".

CERTITUDINI ȘI LUCIDITATE

Optăm pentru adevăr, pentru că numai el ne oferă certitudinea în ceea ce întreprindem. În filozofia chineză este un principiu elementar, optimist. Se spune că din foarte puțin se obține puțin, din puțin ceva, din ceva mai mult. Acest principiu exprimă deosebit de plastic ideea de evoluție, de creștere, de progres. Dar în realizarea oricărei intenții pornim de la *ceva* anume, care poate fi infim. Să fie cel puțin *cert*, adăugăm noi. Dar ce poate da omului mai mult impresia de certitudine decît adevărul ?

Somerset Maugham povestește cazul interesant al unui englez (căpitanul Forestier), care, deși avea o origine destul de obscură, deși la viața lui prestase felurite servicii necalificate sau necorespunzătoare ambițiilor sale de parvenire, printr-un concurs de împrejurări, prezentîndu-se sub o biografie cu totul și cu totul falsă, se căsătorește cu o femeie care aducea cu sine o zestre remarca-

bilă. Domnul Forestier a învățat să joace bine bridge, golf, tenis, și-a procurat barcă cu pînze și în orice caz încerca să demonstreze celor din jur că duce o viață „nobiliară".

Ca în toate cazurile în care un om vrea să arate a fi altceva decît ceea ce este de fapt, chiar reușind un timp să-și joace bine rolul de împrumut, Robert (Bob pe numele știut din alte timpuri de către Fred) este silit să fie confruntat cu imaginea de odinioară. Desnodămîntul (prin moartea sa eroică într-un incendiu, cu care prilej a voit să dovedească un „curaj nobiliar" s-a încheiat tragic, sfîrșind astfel și rolul-mască, pe care și-a închipuit că-l poate juca.

Robert, ca atîția alții, n-a știut că este o mare diferență între a juca pe scena unui teatru un rol de o oră și a juca timp de o viață un rol străin firii și adevăratei sale structuri, oricîte minciuni ar folosi, oricît de ingenios ar fi, oricît de perseverentă și izbutită i-ar părea prefăcătoria. Cu moartea sa, voind să salveze un cîine, a ars o mască, s-a destrămat o iluzie, o amăgire.

Închipuirea are miracolul ei, dar nu oferă nimic, decît poate deziluzii. Oricine poate visa, trezirea dintr-un vis este uneori tristă, dar nu e rușinoasă, pe cînd trezirea din minciună nu e numai tristă, ci și rușinoasă, dezonorantă.

Dincolo de satisfacerea unui orgoliu, de a se prezenta oamenilor altul decît este, implicit dincolo de năruirea acestui orgoliu, cel ce-și închipuie că poate clădi pe temelii de minciuni și înșelăciuni o viață de „onoare" și prosperitate are aproape întotdeauna un destin similar. Unii oameni și-au închipuit că delapidînd se vor îmbogăți, că falsificînd diplome vor ocupa posturi mai bănoase. Ca orice furt, delapidarea este sesizată, falsul este descoperit, falsele merite anulate. Funcțiile obținute prin minciuni, gloria cîștigată pe aparențe, fericirea realizată prin înșelătorie nu au durabilitate.

Fiecare om ținteste spre mai bine. Aceasta este una din cheile progresului. Dar depinde pe ce-și clădește idealul. Unii îl clădesc pe muncă cinstită, pe merite reale. Atunci cînd este convins că meritele sale sînt mai mici, omul înțelept își clădește idealul pe măsura sa, nu adaugă lîngă merite reale — merite simulate, lîngă fapte — min-

ciuni, falsuri. Omul înțelept caută să fie cel ce este, nu o imagine goală, nu un balon umflat. De aceea, avînd în vedere și aceste argumente, repetăm opțiunea noastră pentru adevăr.

DREPTUL LA RESPECT

„Nimic nu e mai presus de om!"
O. Goga

J. J. Rousseau, în *Contractul social* și Fr. Engels în *Originea familiei, a proprietății private și a statului* s-au referit între altele și la drepturile naturale și sociale ale omului, la ideea de egalitate, la relațiile de conviețuire socială.

Nu-și închipuie nimeni că „stabilirea" relațiilor sociale a avut loc un contract încheiat prietenește sau gangsterește în jurul unei mese. Relațiile s-au stabilit, în raport de locul fiecăruia în producție, în societate. Bunacuviință modernă, a oamenilor fără prejudecăți nobiliare, a oamenilor care-și pot permite să se afirme prin propria lor capacitate, nu prin origine, nu prin rang, a legiferat un drept inalienabil — și acela este dreptul la respect pe care și-l datorează fiecare om unul altuia. A fi om, presupune, între alte atribute elementare, pe acela de a simți nevoia să fii respectat, adică să fii socotit un OM. Să fii respectat așa cum ești, adică să nu fii socotit nici mai puternic, nici mai deștept, nici mai frumos, nici mai capabil decît ești în realitate, dar nici mai puțin. Fiecare are nevoie de considerație, de o atenție strictă, de recunoașterea celorlalți. Adică eu, ca OM, trebuie să recunosc că semenii mei sînt OAMENI, iar ei să recunoască și să mă respecte pe mine în calitatea mea primordială, ca OM. Pentru aceasta se cere ca ei să fie într-adevăr oameni, iar eu să fiu într-adevăr om, adică să mă port ca atare. Octavian Goga înalță pe om la rangul de ființă supremă prin al său dicton : „Nimic nu e

mai presus de om!", pentru că el „a ajuns la conștiința propriului său eu". Dar, vor spune poate unii: „este în firea unor oameni să fie egoiști, orgolioși, vicioși etc. Trebuie să-i acceptăm așa cum sînt. Oameni puri nu întîlnim. Nici personajele biblice, nici muritorii care au fost socotiți sfinți, nici zeii din Olimp nu erau atît de puri, cum vrem noi să fie oamenii". Într-adevăr, obiecția poate da de gîndit. Terențiu spusese că omul este om și că nimic din ceea ce este omenesc nu-i este străin. Aceasta nu înseamnă că omul își poate permite să decadă pe treapta animalică, că egoismul, orgoliul și viciile sînt legea sa de a exista. Nu pretinde în același timp nimeni ca omul să fie de o puritate angelică, dar fiind oameni, cum spunea însuși Euripide „purtarea noastră trebuie să fie umană". E adevărat că nu toți putem fi la fel. Unii sînt mai slabi, alții capabili să-și biruie pornirile josnice, unii mai dotați, alții mai modești. „Nu toți pot fi asemenea lui Cicero, Platon, Virgiliu sau Homer — spunea Petrarca — dar toți pot fi oameni buni." Lăsîndu-ne reciproc „dreptul" de a fi noi înșine, de a ne păstra calitățile proprii, convingerile, modul propriu de a ne organiza viața, cerem omului, semenului nostru să fie OM, adică să nu uite că, apărîndu-și propria demnitate, se cuvine să nu încalce pe a altora; în micile și acceptabilele sale egoisme (dorințe personale, idealuri, ambiții) să nu vatăme bucuriile, meritele, liniștea celorlalți; în „dreptul" său de a fi imperfect, să nu fie atît de imperfect, încît să dăuneze semenilor săi; avînd conștiința capacității sale, să nu disprețuiască și să nu timoreze energiile și talentele celorlalți; în dorința sa de a fi respectat pentru tot ce are bun, să nu uite că datorează și el respect celorlalți. G. Călinescu, referindu-se la reciprocitatea respectului spunea: „Nu am stimă pentru cine nu mă respectă".

„Cît mai mult respect pentru om, spunea Makarenko, și cît mai multă exigență față de el..." E o lege morală, o lege a bunei-cuviințe, o lege a echității, a omeniei de a ne respecta reciproc. Această reciprocitate, cînd este înțeleasă, devine un drept incomensurabil. Dreptul natural la respect nu poate fi comparat cu nici o altă lege, cu nici un decret oficial, pentru că de fapt este un CONSIMȚĂMÎNT, pentru că exprimă unul din cele mai utile și

mai nobile drepturi pe care ni le acordăm de bunăvoie un om altui om, unii altora. Încălcarea acestui drept strică echilibrul de omenie. Căci, așa cum spune Marx, „Dacă presupunem *omul* ca *om* și relația sa cu lumea, ca o relație omenească, atunci nu vei putea schimba dragostea decît pe dragoste, încrederea pe încredere..." *

DREPTUL LA ADEVĂR

„Numai cei care sfarmă lanțurile minciunilor sînt oameni cu adevărat".

M. Gorki

Din dreptul la respect decurge un alt drept elementar, care exprimă noblețea, demnitatea umană : dreptul la adevăr. Dacă avem pretenția că ne datorăm unii altora respect, respectul implică și obligația de a ne spune adevărul. Privim uneori indiferenți cum A. minte pe B., cum B. înșeală pe C., uitînd că aceiași A. ori B. ne-ar putea minți, la rîndul lor, și pe noi. Ne deranjează mai puțin lipsa de respect a lui A. față de B. Dar noi respectăm pe B. Am încercat vreodată jena că semenul nostru a fost tratat astfel? Dar B. a încercat și el vreodată jena că același A. ne-a mințit pe noi ? Acela care recurge la minciună față de semenul său dă dovadă de o evidentă lipsă de respect. Atunci cînd sîntem mințiți ar fi bine să ne gîndim dacă cel care ne-a mințit a dat dovadă de respect sau nu. Personal cred că nu, pentru că :

1 A pus mai presus interesele sale ;

2 A recurs la o tactică de derutare a atenției, de înșelare ;

---

* Karl Marx — F. Engels : *Despre artă și literatură*, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 56.

3 M-a pus în situație de adversar. Minciuna este „admisă" față de adversari ca un mijloc tactic. În cazul că persoana respectivă mi se declară și prieten, tovarăș etc., înșelătoria este dublă ;

4 Pentru că mă desconsideră, închipuindu-și că mă poate deruta, înșela, prosti. În popor se spune că a-l minți pe cineva, înseamnă a-l socoti „ușor dus de nas".

5 În virtutea dreptului fiecăruia de a afla adevărul (rostul unic al oricărei comunicări consimțite), am fost frustrat deci de un drept general.

Pînă și minciunile zise de menajament exprimă, de cele mai multe ori, o anumită părere despre cel pe care-l mințim. Îl mințim pentru că îl credem fricos, îngîmfat, slab de fire, prea puțin înțelegător, limitat, ori nu destul de capabil să înțeleagă un adevăr dintr-o dată. Îl mințim, mai ales, cu speranța că va crede minciunile noastre. Desigur, presupunem că intențiile sînt bune, dar cîți (fie și din aceste motive) aflînd că au fost mințiți vor considera gestul nostru de a-i induce în eroare ca un semn de respect ?

Mă întreb dacă cei care, în spiritul lor de excesivă modernitate, socotesc că morala nu mai este la modă, reacționează în vreun fel, atunci cînd ceilalți vădesc gestul de totală necuviință. Au ceva de reproșat ? În numele cărui principiu ? Mă întreb dacă aceiași „supraoameni" se bucură din inimă cînd sînt furați, jefuiți, mințiți, excrocați. Nu cumva atunci își amintesc de morală precum domnul A., de care vorbeam la începutul acestei cărți ? („Auzi, ce nerușinare, să mă mintă pe mine ?!") În numele cărui drept ne mai mirăm cînd cineva ne lezează onoarea, demnitatea, interesele, ori profită de buna-credință ? De ce să nu mintă, de ce să nu fure, de ce să nu se poarte necuviincios, dacă nici cel puțin morala nu mai este la modă ? De ce pretindem respect, dacă nici noi nu acordăm celorlalți respect ? De ce să pretindem adevărul dacă nu recunoaștem și celorlalți același drept legitim la adevăr ?

PUTEM EVITA MINCIUNA?

Căutăm pretutindeni adevărul, cu aceeași sete cu care viața caută lumina. Am voi să nu mai avem nevoie de minciuni, să nu le mai întîlnim decît în glume, în povestiri vînătorești. Cu toată dorința de a fugi de minciună, atunci cînd ne amintim de minciunile noastre sau de minciunile altora, în măsura în care noi nu am avut de suferit de pe urma lor, (unii dintre noi) facem haz îngăduitori și trecem mai departe, meditînd cu zîmbetul pe buze despre această comică slujitoare întru înșelarea semenilor.

Cînd sîntem înșelați noi înșine, devenim sobri, exigenți, categorici, intransigenți. Lezarea intereselor proprii, lipsa de respect ce ni se arată, alături de toate inconvenientele pe care ni le aduce minciuna ce ne este adresată, trezesc în noi nemulțumire, un sentiment de revoltă și totodată de dispreț față de cel care a încercat să ne înșele și față de minciuna însăși. În nestatornicia noastră morală, se pare că reacționăm cu promptitudine mai ales atunci cînd simțim noi înșine acul veninos al otrăvii împrăștiate de minciună. Uităm uneori de propria sete de adevăr, de propria demnitate, de propriile interese, afirmînd cu prea multă seninătate că omul nu se poate dispensa de minciună. „Viața ne impune să mințim!", declară solemn unii oameni, încrucișînd brațele, în semn că ei nu văd ce rost ar mai avea să ne mustrăm pentru cîteva minciuni aruncate într-o împrejurare sau alta. „Fără minciună nu te descurci", spun acei care, într-adevăr, au avut și au

adesea nevoie de minciună. „Cu minciuna salvezi aparențele, armonia de care avem atîta nevoie", ne aduc argumente teoreticienii minciunilor convenționale. „Uneori un adevăr spus unde și cînd nu trebuie poate face mai mult rău decît o minciună", medităm, uneori, noi înșine, pentru a ne justifica propriile minciuni.

Cu toate principiile nobile de la care pornim uneori în răsăritul soarelui, seara găsim agățate în trena conștiinței noastre, alături de unele fapte bune, alături de unele abateri morale și cîte o minciună-două. „Ce să-i faci? — ne scuzăm grăbiți — n-am avut altă soluție." Ne aducem aminte că am mințit pe A., în speranța că-i dorim binele; pe B., ca să-l menajăm; pe C., ca să salvăm pe cineva dintr-o încurcătură; pe D., ca să nu se declanșeze un scandal, pe E., ca să poată păstra un secret; pe F., pentru că am dorit să fim luați în seamă, pe G., pentru a-l determina să ne accepte sprijinul... Ne consolăm, ne amăgim spunîndu-ne că n-am făcut rău cu minciuna noastră, sîntem în stare să jurăm că am fost animați de cele mai bune intenții. „Vă rog să mă credeți, n-am avut altă soluție. În locul meu cum ați fi procedat?", sună întrebarea.

Jurămintele, argumentele le putem înțelege. Neîndoielnic, se pare că sînt și circumstanțe atenuante cuvenite (și lor și nouă dacă am procedat asemenea). Semenii noștri vor să fie crezuți că n-au avut încotro, că minciuna a fost ultima lor soluție. Îi scuzăm și îi înțelegem, îi iertăm, le trecem cu vederea, dar să nu pretindă că *n-au avut încotro*. Așa ceva e greu de crezut. Tentativa unora de a-și scuza astfel minciunile revoltă, stîrnește suspiciune. Simt o stringentă nevoie să le spun în față că argumentele lor sînt deplorabile. Înțeleg că, din motive „temeinice", B. a încercat să-mi ascundă adevărul tăcînd, prefăcîndu-se că nu știe, mințindu-mă mai ușor sau mai vîrtos. Îl pot ierta pentru că-l cred capabil să-mi vrea binele și deci să mă fi mințit cu acest scop nobil, dar aș dori să nu se scuze, motivînd, ca mulți alții, cu formula mult-uzitată: „În acea împrejurare minciuna era singura soluție elegantă, corectă, eficientă".

D. avea să-i comunice lui S. că mama e grav bolnavă. Dar închipuindu-și că îl menajează, că îl cruță de un

adevăr demoralizant, amînă să-i spună ceea ce aflase. D. pare deci un om de inimă, nevoind să-i aducă o supărare în plus lui S., socotindu-l poate incapabil să primească o asemenea veste. Dar dacă S. ar fi aflat la timp, ar fi găsit energia să întreprindă ceva, să caute un doctor, să încerce imposibilul. Tăcerea, minciuna a fost oare cea mai bună soluție ?

Ca în atîtea alte cazuri în care un om este nevoit să comunice niște adevăruri triste, minciuna poate fi evitată. Cu mai multă grijă, cu mai mult tact, a spune adevărul, chiar în cazuri mai dificile, este o soluție mai bună decît minciuna.

Dacă la o reuniune publică ni se cere părerea asupra unei opere, sau în legătură cu o interpretare muzicală, cei mai mulți oameni socotesc potrivit să menajeze pe cel în cauză și să exprime, alături de nelipsitele aplauze prefăcute, chiar și cuvinte de încurajare. Desigur, pentru atmosfera caldă a reuniunii, aprecierile amabile sînt necesare, toți înțelegînd că „felicitările" sînt convenționale în acel cadru. Presupunînd că D. apreciază opera sau interpretarea defavorabil, este absurd să facă notă discordantă, dar și mai absurd este să i se aducă autorului și interpretului elogii, să i se facă promisiuni că lucrarea respectivă trebuie neapărat să vadă lumina tiparului, iar interpretul piesei muzicale să fie sfătuit să organizeze un concert. Nu va proceda bine nici invitatul pe fața căruia se va citi sila, disprețul, dezacordul și cu atît mai mult nu va proceda bine dacă va spune cu glas tare, după ce a sorbit din șampanie, că fetița a interpretat lamentabil. „Dar cum rămîne cu cinstea, cu adevărul, cu sinceritatea ?", ar putea întreba D. Presupunînd că se simte obligat, în numele adevărului, să-și spună impresia asupra lucrării citite sau asupra interpretării, nu trebuie să se impacienteze ; în timpul reuniunii poate fi rezervat ; nu este obligat să aducă elogii, se găsesc destui invitați dispuși să exagereze elogiind. Îndată ce va găsi un prilej potrivit, va putea să-și exprime destul de clar părerea trezind părinții la realitate, ajutîndu-i să înțeleagă că, după felul cum a interpretat acea piesă muzicală, copila nu vădește aptitudini pentru Conservator, că ar trebui să mai solicite și alte păreri. În felul acesta a evitat să

strice buna dispoziție a celor ce se aflau la reuniune și care sînt obișnuiți să suporte astfel de manifestări artistice, dar și-a făcut și datoria, ca om sincer, să-și spună o părere, fără a jigni sensibilitatea cuiva. Adevărul nu este totdeauna la fel de plăcut și, în orgoliul lor, sub imperiul dragostei, părinții nu primesc cu bucurie astfel de opinii. Dar adevărul rostit cu seriozitate, cu maturitate, este oricum de preferat minciunii. Lăsîndu-l să creadă că fetița sau băiatul sînt talentați la poezie, la muzică, la balet, ori la alte activități artistice (cînd evident nu poate fi vorba nici de aptitudini nici de talent) părintele e în stare să se autoamăgească, această autoamăgire transferîndu-se cu mare ușurință și copiilor, ei înșiși dornici să se afirme. O proastă îndrumare, conformă unor astfel de convingeri deșarte, duce inevitabil la experiențe triste, la eșec. Nu este deci adevărul mai necesar decît minciuna? Nu este și în astfel de cazuri minciuna evitabilă?

Cunoscînd firea omenească, sensibilitățile celor apropiați, ținînd seamă de cadrul în care ne aflăm, putem spune adevărul fără să creăm supărări și tristeți inutile. Sînt, într-adevăr, niște conveniențe care trebuie respectate pentru a nu strica buna dispoziție a celorlalți. Dar, după cum se poate vedea, recurgînd la multe alte exemple de viață, toate aceste griji de a ne menaja nu exclud posibilitatea de a exprima părerea atunci cînd e cazul și dacă, bineînțeles, acesta este necesar. Pentru fiecare adevăr dificil nu se cere să găsim în primul rînd o minciună potrivită, ci tonul cel mai adecvat, locul cel mai potrivit, auditoriul cel mai indicat.

Delicatețea pe care ne-o cerem unii altora, nu implică neapărat nevoia de a ne amăgi cu minciuni, ci efortul de a fi atenți cînd transmitem un adevăr dificil. Minciunile „de întîrziere" nu exprimă nevoia de a ascunde cuiva adevărul pentru totdeauna, ci de a căuta momentul cel mai potrivit. Minciuna la care recurgem ne oferă într-adevăr un răgaz, o amînare, pînă găsim cuvintele cele mai nimerite, tonul cel mai adecvat, argumentarea cea mai potrivită. Deci aceste minciuni de întîrziere pot fi evitate, dacă atmosfera este de deplină sinceritate și încredere. Dacă oamenii ar avea puterea să explice și răbdarea să argumenteze că anumite lucruri se cuvin a fi aflate mai tîrziu,

dacă ar exista înțelegere, mai multă încredere reciprocă, chiar și minciunile la care recurgem pentru apărarea unor secrete față de copii, față de alți semeni sau membri de familie ar putea fi evitate. Dacă la o întrebare indiscretă am răspunde cu o formulă limpede: „Dragul meu, ceea ce m-ai întrebat constituie deocamdată o taină, un secret pe care nu se cade să ți-l fac cunoscut", dacă celălalt ar avea cuvenita stăpînire și curiozitatea nu l-ar împinge să forțeze destăinuirea, minciuna ar fi evitabilă și în asemenea cazuri. De obicei, însă, o asemenea atmosferă de încredere nu prea există oriunde, oamenii sînt mai mult curioși decît stăpîniți, nu au răbdare, vor să afle totul fără discernămînt. Față de oamenii neînțelegători ori un răspuns categoric, ori o minciună rămîne soluția păstrării tainei. Dar o minciună atrage, cum se știe, alte minciuni și cu timpul, vrînd-nevrînd, se creează o atmosferă confuză.

Cei care nu reușesc să evite minciuna, nu trebuie să se lamenteze aruncînd vina asupra vieții („viața ne obligă să mințim"). Să recunoaștem că preferăm soluțiile cele mai simple la prima vedere, cele mai comode pentru noi, crezînd că avem obligația să ne menajăm reciproc, în loc să spunem adevărul într-o manieră cît mai convenabilă. Sînt și oameni care nu știu să primească un adevăr dificil, neconvenabil. Unii privesc cu ură pe cel care aduce o veste tristă, alții se supără pe cel care arată deschis unele lipsuri sau pe cel ce refuză să le acorde un anumit sprijin, alții devin suspicioși cînd, în loc să fie adulați, li se arată anumite minusuri. Vina nu trebuie aruncată însă asupra vieții, ci asupra oamenilor lipsiți de tact, incapabili să găsească cea mai bună cale de a transmite un adevăr, precum și asupra celor care nu știu să primească cum se cuvine o opinie sinceră, o părere din partea semenului său. Nu viața în general este vinovată pentru că mințim, ci noi, care nu ne străduim să fim mai deschiși unii față de alții. Decît să decretăm că „viața ne obligă...", e preferabil să ne folosim inteligența spre a găsi modalitatea prin care să exprimăm cît mai curat, cît mai clar, cît mai potrivit cu momentul, adevărul pe care trebuie să-l facem cunoscut și ne vom convinge cu

timpul că minciunile scuzabile sînt, chiar și ele, evitabile. În acest sens Carlo Goldoni încheindu-și prefața la *Memorii* oferă o soluție ideală : „adevărul a fost pururi virtutea mea de căpetenie și totdeauna ne-am împăcat de minune amîndoi, mi-a cruțat astfel truda de a mă îndeletnici cu minciuna și în același timp m-a scutit de neplăcerea de a roși"*.

* Carlo Goldoni, *Memoriile domnului Goldoni...* E.P.L.U., București 1967, p. 12.

BCU "SI" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DETECTORUL DE MINCIUNI

„Chiar dacă-nşeală el şi zei şi oameni,
Nu trebuie să creadă niciodată
Că fapta lui rămîne-n veci ascunsă..."

Lucreţiu

Dacă ar fi fost inventat un detector de minciuni şi dacă fiecare am intra în posesia unui asemenea aparat extraordinar pe care să-l purtăm în buzunar, am avea întotdeauna posibilitatea de a afla dacă cel cu care întreţinem un schimb de informaţii ne minte sau nu. Detectorul de minciuni ne-ar semnala cu promptitudine orice încercare a interlocutorului de a gîndi una şi de a spune alta. Am citit sau se pare că am văzut în filme asemenea detectoare — aparate mai complicate ori poate chiar laboratoare psihologice pentru depistarea minciunilor. Asupra existenţei reale sau imaginare a unor astfel de aparate rămîne să se pronunţe oamenii de ştiinţă. Nota de glumă a acestor rînduri sper să nu dea mincinoşilor iluzia că, pînă la apariţia unor astfel de aparate miraculoase, vor putea minţi nestingheriţi.

Spre dezamăgirea mincinoşilor există şi alte procedee, mai rudimentare ce e drept, de detectare a minciunilor. Formula „Ai minţit, ţi s-a roşit nasul!" a servit şi mai serveşte şi azi părinţilor pentru a domoli zelul copiilor către minciuni şi fantezii. Metoda este însă aplicabilă numai celor foarte mici, care cred într-adevăr că nasul îi trădează cînd spun vreo minciună.

Vîrful nasului, obrajii, urechile, privirea pot constitui semnale de orientare pentru cel care vrea să-şi dea seama dacă interlocutorul ascunde anumite intenţii sau anumite fapte condamnabile. Dacă psihologii au acordat sau nu

atenție acestor metode empirice de detectare, cert este, însă, că oamenii s-au servit în viața de toate zilele de ele. Chiar dacă în realitate nasul, urechile, obrajii s-au roșit sau nu o dată cu rostirea unei minciuni, mulți dintre adulți folosesc efectul psihologic al acestor indicii. Gîndind că astfel vor fi prinși cu minciuna, unii copii au evitat pe cît posibil să recurgă la ajutorul ei.

Personajul atît de grotesc din *Soacra cu trei nurori*, ca să-și supună nurorile, să fie sigură că acestea vor executa poruncile sale întocmai, fără să fie mințită, le avertizase că în afara celor doi ochi, mai avea unul, care veghea în timpul somnului. Ochiul de veghe era, dacă nu un detector real, cel puțin un paznic psihologic. Cînd nora mai tînără s-a convins că soacra, o dată ce adormea (neavînd un al treilea ochi), nu le poate observa, cele trei nurori s-au socotit eliberate de orice constrîngere.

Călăuzit de marele poet Vergiliu prin cercurile și bolgiile Infernului, Dante este înfiorat de rîurile de sînge, de șerpii, fiarele sălbatice, duhurile înspăimîntătoare — implacabilul decor în care, după moarte, sînt chinuite sufletele celor păcătoși. Infernul, conceput ca instituție de pedeapsă, este organizat în cercuri, bolgii și zone, care mai de care mai fioroase, mai istovitoare. Fiecare suflet este repartizat, după marile păcate săvîrșite în viață, într-un anumit loc pentru osînda veșnică. Astfel în

„... cercu-al doilea se-ncuibează
curvii și furt și vrăji și-nșelăciune
și-abuz și fals și toată lingușirea
*și alte-asemeni căi de spurcăciune".**

În cercul al optulea, bolgia a zecea sînt aduși falsificatorii. Între alte duhuri, aici se află și duhul Mirhei, care a păcătuit cu tatăl ei „luînd prin fraudă chipul altei fete". Aici a întîlnit și duhul lui Gianni Schichi, care, avînd darul de a imita gesturile și vocea, s-a substituit lui Buoso pentru a dicta un testament convenabil nepotului acestuia. Nu a fost cruțată de pedeapsa pentru falsificarea adevărului nici soția lui Putifar, care, voind să seducă

---

* *Infernul*, Cîntul XI, v. 37—60.

pe Iosif și fiind ofensată de refuzul acestuia, l-a învinovățit de viol. În acest loc este chinuit și Sinon, care prin minciunile spuse troienilor, că ar fi fost persecutat de ai săi, i-a convins să adăpostească faimosul cal de lemn, în care erau ascunși luptători inamici. Este știut din legende și epopei că de aici a început dezastrul Troiei. Sinon are un schimb de replici cu un faimos falsificator de monezi, care a murit ars pe rug. Ei se acuză reciproc de faptele săvîrșite. Dante vizează însă nu să ne delecteze cu replicile acuzătoare a două duhuri, cît mai cu seamă să realizeze o legătură între păcatul de a înșela prin cuvînt și acela de a înșela prin monezi false.

„Eu fals cuvînt, tu falși arginți" spune Sinon, realizînd această trăsătură de unire între actele de falsitate ale oamenilor. În ultimele cercuri sînt grupați trădătorii. Între alții, Dante întîlnește și pe un anume conte Ugolin, care în clipa aceea își lua masa rozînd capul unui Rugieri.

„Să știi că fost-am contele Ugolin
și-acesta e Rugieri lîngă mine,
și-ascult-acum de ce-i sînt eu vecin.
Că el prin intrigi și minciuni meschine
m-a prins, deși-ncrezut amic al său,
și-apoi că m-a ucis, o știi tu bine".

În zona a patra și ultima din cercul al noulea, rezervată, de asemenea, trădătorilor este amintit chiar și Iuda, încheind astfel o galerie de celebre abateri morale, între care înșelătoria, frauda, violența, minciuna, trădarea sînt pedepsite cu cea mai cruntă asprime, alături de celelalte crime săvîrșite de oameni față de oameni.

Nu comentăm faptele în sine, dar voim să ilustrăm și cu aceste exemple pe de o parte nevoia de a găsi o cale de înfrînare, de îndreptare spre binele tuturor. Că povestea cu nasul mai este sau nu folosită de părinți în disciplinarea copiilor (copiilor le este prezentat un Pinochio, un Țăndărică al cărui nas se lungește cînd spune o minciună), că privirea servește drept oglindă a sincerității, că spovedania și teama de infern au avut un rol de con-

trol organizat asupra faptelor credincioșilor, toate acestea și poate și alte procedee au jucat mai mult sau mai puțin rolul unor detectoare de minciuni. Simple, dar foarte răspîndite multă vreme, aceste procedee, asupra cărora eventuale cercetări ar fi putut aduce lămuriri surprinzătoare, sînt înlocuite azi tot mai mult cu metode științifice. Psihologia și logica, alături de care vin acum și mașinile cibernetice vor juca probabil un rol tot mai important.

Modul iscusit, ingenios de a formula întrebările și de a le succeda, urmărirea fisurilor logice în răspunsurile ce se dau, sesizarea atentă a contrazicerilor, a oricărei nuanțe servesc la stabilirea adevărului, atunci cînd cei implicați și martorii nu vor sau nu pot da lămuriri exacte. Goldoni își amintea cu deosebit interes de perioada cît a slujit la „Curtea criminală", unde îl atrăgea procedura dreptului penal. „Procedura dreptului penal e foarte interesantă pentru cunoașterea omului. Vinovatul încearcă să-și spulbere crima sau să-i micșoreze grozăvia ; e, firește, îndemînatic sau ajunge astfel din teamă, știe că are de-a face cu oameni pricepuți, de meserie, și nu-și pierde totuși nădejdea că-i va putea înșela.

Legea — își continuă Goldoni amintirile — a prescris criminaliștilor anume formule de interogatoriu ce trebuiesc urmate pentru ca întrebările să nu fie viclene și să nu se tragă foloase de pe urma slăbiciunii sau neștiinței acuzatului. Totuși, trebuie să cunoști cumva sau să intuiești caracterul și sufletul celui pe care ai a-l ancheta ; și, ținînd calea de mijloc între asprime și umanitate să cauți a desluși adevărul, fără constrîngeri" (p. 85).

Desprinderea adevărului din țesătura de minciuni se impune nu de puține ori, tocmai ca o consecință a gamei de minciuni cu care unii oameni își camuflează intențiile ori faptele rele. În orice caz și gama procedeelor de investigare, de detectare este mare și, de cele mai multe ori, cu bune rezultate, net superioare și categoric umane, incomparabile din acest punct de vedere cu procedeele medievale de schingiuire, cu sălbăticiile la care s-a ajuns în epoca de instaurare și de dominare a ordinei fasciste.

Alături de tehnica de laborator și de alte procedee moderne, bunul-simț, intuiția, gîndirea logică, bagajul de cunoștințe acumulat constituie cele mai veritabile ajutoare ale omului inteligent în detectarea minciunilor. Un om dotat cu aceste calități observă cu ușurință contrazicerile în relatarea interlocutorului, șubrezenia argumentării, fisurile logice, nepotrivirile între afirmația unuia și a altuia (cînd e vorba de confruntarea opiniilor), iar bagajul de cunoștințe, cu cît este mai temeinic, mai cuprinzător, îl ajută să sesizeze erorile, aberațiile, informațiile false, concluziile pripite. Unind toate aceste calități, la îndemîna noastră, adevăratul arsenal al inteligenței noastre, avem cu noi, dacă nu cel mai rapid aparat de detectare, în orice caz, cel mai sigur, mai durabil și mai eficient mijloc de apărare împotriva minciunilor.

În dorința de a se apăra de efectul dăunător al minciunilor, oamenii din toate vremurile s-au străduit așadar să găsească modalitățile cele mai eficace pe de o parte de a preveni răspîndirea minciunii și intoxicarea noilor generații cu această otravă transmisă prin cuvînt, iar pe de altă parte, de a depista minciunile și de a împiedica pe oameni să le folosească împotriva semenilor.

Religiile au poruncit credincioșilor să nu mintă, morala a dezvăluit substratul macabru, falsitatea, știința a dovedit inconsistența, viața a demonstrat răul pe care-l seamănă, literatura a reflectat hidoșenia minciunii, ca armă a răutății, a ipocriziei, a perfidiei, a josniciei. Deși moraliștii explică, argumentează, sugerează îndemnuri de a renunța la „serviciile" minciunii, deși codurile civile și penale stigmatizează folosirea ei în dauna persoanelor și instituțiilor, stabilind pedepse concrete... minciuna încă mai dăinuie. Porunca din Decalog „Să nu minți !" sfaturile, maximele, cugetările, legile, stigmatizarea în fel și chip n-au dus la dispariția minciunii. Poate pentru că există încă o rivalitate, o luptă pentru existență, pentru dominarea celuilalt. Poate că sîntem încă slabi ca să ne debarasăm de o urîtă obișnuință, pe care de altfel o detestăm, ori nu găsim forța necesară să ne unim, toate spiritele iubitoare de adevăr, pentru a împiedica perpetuarea minciunii.

„După civilizația de azi, ale cărei caractere distinctive sînt pesimismul, minciuna și egoismul, prevăd că va urma o civilizație de adevăr, de iubire a aproapelui, de viață bună", își încheia, plin de speranțe, cartea despre minciunile convenționale Max Nordau. Este adevărat, civilizația aceea la care se referea nu se va instaura de la sine, peste noapte. Deocamdată unii oameni pun mai presus însă binul lor trai, propriile lor interese sociale, politice, ideologice și chiar religioase. Atîta vreme cît oamenii se vor lupta să se înghenunche unii pe alții, să se exploateze unii pe alții și să se domine, atîta timp cît egoismele proprii vor fi mai mari decît dorința de bine și armonie generală, nu se va putea instaura civilizația adevărului. Dar acea epocă de vis, aproape utopică în închipuirea multor iubitori de adevăr, nu este irealizabilă. Ideea de bine s-a extins azi de la individ la colectivitate, la națiuni, la bine pentru toți oamenii de pe pămînt.

Speranța este frumoasă, ispititoare, dar, dacă dorim să existe cîndva o astfel de lume, trebuie să facem și noi tot ceea ce se poate (în condițiile noastre) pentru ca adevărul să triumfe pretutindeni. Alături de vorbe mari, de cuvinte pline de speranță și îmbărbătare, alături de porunci, reguli, sfaturi, îndrumări, pilde, maxime, cugetări se cuvine să dovedim voința de a face noi înșine pasul spre adevăr în relațiile cu cei apropiați nouă, tovarășii de muncă și conviețuire. Să încercăm să alungăm fiecare moment de slăbiciune, în care sîntem tentați să alegem comoda și perfida minciună, s-o evităm în favoarea adevărului. Dacă la început vom evita o minciună pe zi, apoi două, apoi trei, cu timpul ne vom convinge că putem evita mai multe, tot mai multe, pînă în clipa cînd fiecare cuvînt va exprima adevărul, cînd toate cuvintele vor fi oglinda reală a intențiilor și faptelor.

Fiecare generație, ca fiecare epocă, și-a adus contribuția ei la perfecționarea socială și morală (așa cum fiecare a avut și plăgile și decăderile ei). Morala binelui și a adevărului n-a început cu noi, ci de cînd există omenirea și nu se va termina cu noi. Ca să asanăm societatea de relele morale e nevoie s-o asanăm în primul rînd de relele sociale. Prima grijă a oricărei generații responsabile este să

lase generației ce o succedează, alături de bunuri materiale, o cultură înaltă, un spor de simț și ideal moral și, înaintea tuturor zestrelor, idealul de bine și adevăr, pentru că prin acestea se subînțeleg și celelalte.

Aceasta nu se poate realiza, însă, decît într-o atmosferă de încredere și sinceritate pe care copiii să o trăiască încă din familie și în școală. Fără exemplul nostru și al cadrelor didactice, fără exemplul tuturor factorilor de influență, tînăra generație nu va simți măreția gestului de a căuta totdeauna adevărul. Teama, constrîngerea, lipsa de încredere, suprimarea personalității, lipsa de înțelegere a psihologiei vîrstelor, detectarea minciunii „cu bățul" sînt contraindicate în lupta pentru stîrpirea minciunii. Indiferența unora față de faptele altora, slugărnicia, goana după profit, după funcții nemeritate nu sînt de loc stimulente de a prefera adevărul. Dirijarea fluxului de imaginație și fantezie spre joc și activități artistice, dezvoltarea în paralel a simțului de precizie *, instruirea științifică contribuie la evitarea folosirii imaginației în născocirea de minciuni. Să nu uităm nici o clipă însă că exigența față de cei mai tineri decît noi trebuie să înceapă de la exigența față de semenii generației noastre.

„Înainte de a îndrăzni să începi a forma un om, trebuie să devii tu însuți om ; trebuie să găsești în tine exemplul pe care trebuie să-l dai" **.

Pornind de la cauză la efect și de la efect la cauză, știm că orice minciună ascunde un interes anumit. Una din condițiile ce se cer pentru a evita să fim mințiți ar fi să nu oferim celor cu care întreținem relații de vecinătate, de muncă, de distracție motive și prilej de a se ascunde de noi. În primul *rînd să fim receptivi la adevăr*, pentru ca semenii să nu se sfiască a ni-l spune, cît mai deschis. *Să nu fim orgolioși*, să nu respingem adevărurile critice, să nu reacționăm potrivnic față de cei care-și expun deschis (dar corect) părerile. *Să nu ne închipuim că adevărul este numai de partea noastră*, așa cum procedează unii oameni

---

* Vezi în legătură cu aceste aspecte volumul lui André Berge *„Les défauts de l'enfant"*, Editions Montaigne, Paris, 1953.

** J. J. Rousseau, *Texte pedagogice alese*, Ed. Pedagogică, București, 19, p. 74.

care după ce sînt promovaţi într-o oarecare funcţie de răspundere devin de nerecunoscut, începînd să discute numai în decizii, numai în sentinţe, uită subit anumite cuvinte din vocabular (părere, opinie, presupun, aş crede), dar folosesc altele prin care dovedesc cît sînt de categorici („Am decis", „Am hotărît" etc.).

Dacă voim să ni se spună adevărul, se cere să fim receptivi în sensul multiplu pe care-l are acest cuvînt simplu.

Oferind sau nu noi înşine prilejul de a fi minţiţi, în practica zilnică, se întîmplă că mulţi încearcă să ne inducă în eroare. Pentru a înlătura această posibilitate, avem cîteva mijloace care, corelate inteligent, ar contribui evident la împuţinarea posibilităţii de a fi minţiţi. Un prim pas constă în *depistarea minciunilor*. Întrucît cei maturi nu se tem că, mințind, vor fi trădaţi de culoarea sau mărimea nasului, întrucît mincinosul versat devine artist, silindu-se să joace rolul unui om sincer, depistarea minciunilor după fizionomie este ceva mai dificilă. Dar nu imposibilă. Oricît s-ar crede un mincinos de isteţ, cu un efort bine dirijat din partea noastră, el devine vulnerabil. În acest sens se impune cunoaşterea interlocutorului, a trucurilor sale preferate. Atacarea punctelor nevralgice, sesizarea fie şi a unui singur amănunt greşit în „argumentare" paralizează repede pe mincinos. Fiecare punct nevralgic fiind supus cu rapiditate judecăţii logice, raţionamentului, un om inteligent poate sesiza devierea de la adevăr. Ulterior se stabileşte dacă e vorba doar de simple erori sau minciuni. Firește, cu atît intuiţia şi logica ne pot fi mai de folos, cu cît pregătirea noastră generală ne furnizează informaţii asupra unor domenii cît mai felurite de viaţă şi activitate, cu cît în specialitatea noastră sîntem cunoscători profunzi ai domeniului asupra căruia se poartă eventual discuţia.

Abilitatea oricărui mincinos se va izbi, în mod categoric, de capacitatea şi inteligenţa noastră, stăvilindu-i „elanul" de a mai încerca să ne inducă în eroare. Căci un om minte de obicei pe acela pe care-l consideră uşor de înşelat. Un om bine pregătit, atent, care face dovada unei logici impecabile nu este supus atît de frecvent tentative-

lor de a fi minţit. Mincinosul se pune în gardă : „Pe X. nu-l poţi minţi !“

Oricît ar fi de iscusit, întrucît o minciună obligă la alta, la un lanţ întreg de alte minciuni, la un moment dat mincinosul începe să le încurce ; memoria nefiind infailibilă, el nu ştie exact ce a spus unuia şi ce altuia şi, în astfel de împrejurări, se prinde foarte uşor în plasa propriilor lui născociri. Cum spunea cu ironie şi Montaigne că „nu trebuie să se apuce a fi mincinos cel care nu simte că are zdravănă aducere aminte“, mincinosul fără memorie este vulnerabil.

Cunoaşterea realităţii, a domeniului asupra căruia are loc o discuţie, devine de asemenea o armă sigură de detectat minciuna. „Împrejurările pentru care ei siluiesc credinţa şi cugetul lor sînt supuse multor schimbări, iar glăsuirea lor are a se deda în fel şi chip, ba laie, ba bălaie, unuia într-un fel, altuia într-alt fel ; iar dacă se nimereşte să se pună laolaltă împestriţatele lor culesuri ce se mai alege din frumoasa lor meşterire ?“ *

O dată ce am descoperit încercarea unui om de a ne induce în eroare, cum se cuvine să reacţionăm ? Avînd în vedere spiritul nostru de omenie şi dreptul fiecăruia de a merita pînă la un punct încrederea, nu ne vom grăbi să-l decretăm mincinos, necinstit. Nu-l vom eticheta ca pe un rău făptaş, ca pe un adversar al nostru, înainte de a încerca să aflăm motivul, împrejurarea care l-a determinat la un asemenea gest. Maxim Gorki acorda omului un credit nemărginit, recomandînd ca, chiar atunci cînd a fost prins cu o minciună, să fie crezut, să fie ascultat, spre a înţelege ce l-a determinat, afirmînd că „minciuna îl tălmăceşte pe om mai deplin decît adevărul“. Tîlcul acestei aprecieri constă în convingerea că, aflînd cauza pentru care un om a fost nevoit să mintă, se află scopurile lui, nevoile lui.

Cînd vrei să caracterizezi afirmaţia unui om — sfătuia Pascal — şi să-i arăţi că se înşeală, trebuie să vezi

* Montaigne : *Eseuri, Despre mincinoşi*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 31.

„din ce punct de vedere privește lucrurile, căci ele sînt poate adevărate în latura prin care le privește el" *.

Înțelegerea ce se recomandă ne poate feri să jignim sau să acuzăm pe cineva de minciună, cînd poate el are în realitate o astfel de părere despre lucruri, ori cînd aparențele se potrivesc, favorizînd o acuzație adusă împotriva unui nevinovat.

Niculăiță Minciună, personajul atît de cunoscut al lui Brătescu-Voinești, deși era întruchiparea sensibilității, a sincerității, deși spusele sale se bazau numai pe observații personale, minuțioase, corespunzînd celor văzute de el, era socotit un fantezist, un scornitor, un mincinos. Întîmplarea cu banii găsiți și înmînați jandarmului ca să-i predea păgubașului, nerecunoașterea acestui act mărinimos, reținerea banilor de către jandarm, acuzația că Niculăiță este mincinos, că nu știe ce spune, că are halucinații, starea de derută a lui Niculăiță, toate acestea au făcut pe anchetatori să dea crezare adevăratului mincinos în dauna celui ce, animat de cinste, fusese sincer.

În cazurile în care ne-am format părerea că unul sau altul dintre cei care ne-au ascuns adevărul s-au dovedit rău intenționați, (fie din lipsă de considerație, fie pentru a ne înșela, fie pentru alte motive necinstite) atitudinea noastră trebuie să fie cît se poate mai categorică.

Cunoașterea motivelor, a împrejurărilor este o datorie față de oameni în general, în virtutea încrederii reciproce pe care o avem unii în ceilalți, dar de aici nu trebuie trasă concluzia că s-ar cuveni să tratăm pe răuvoitori, pe mincinoși, pe escroci, pe intriganți, pe calomniatori, pe birfitori, pe nerespectuoși cu indulgență. Lupta cea mai eficientă împotriva mincinoșilor este dezvăluirea publică a fățărniciei, a ipocriziei, a relelor lor intenții, a lipsei lor de respect pentru ceilalți, a lipsei de respect pentru adevăr, pentru cuvînt.

Unii oameni au afirmat, în vremuri diferite, că *tăcerea e de aur*. Această cugetare are înțelepciunea ei, izvorîtă din experiența umană — exprimată și în proverbul „Nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala!" Au fost cazuri, une-

---

* Pascal, *Scrieri alese (Cugetări provinciale)*, Ed. științifică, 1967, p. 61.

ori, în care mulți dintre cei care au voit să ia poziție într-un conflict oarecare, crezînd că pot face dreptate sau împăca părțile, s-au ales, în loc de mulțumire, numai cu necazuri. Pe de altă parte, este de asemenea înțelept ca omul să nu se amestece în orice discuție, în orice întîmplare, și cu atît mai mult în viața intimă.

Dacă în sprijinul proverbului „Tăcerea e de aur" putem aduce argumente demne de luat în considerație, nu mai puțin adevărat este că avem și destule motive să susținem și contrariul; socotind tăcerea un act de indiferență, de lașitate, de pactizare cu răutatea. Binele nu se realizează numai făcînd bine, ci și împiedicînd răul să triumfe. Ori, tăcerea pe care o luăm drept paravan al pasivității, al lipsei de curaj, tăcerea în care ne complacem acceptînd ca semenii noștri să fie mințiți, înșelați, escrocați, vitregiți de un drept sau altul este condamnabilă. În aceste cazuri tăcerea nu este deloc „de aur", decît dacă privim din punct de vedere egoist, prin prisma celui care se îngrijește strict de interesele sale, numai de binele pentru sine. Mersul înainte al omenirii nu s-a realizat printr-o astfel de tăcere, ci prin solidaritatea colectivă în lupta pentru adevăr, pentru combaterea minciunii, a înșelătoriei de orice fel.

Acum cîțiva ani o carte a avut un mare ecou. Se numea *Biletul la control* și constituia un îndemn spre controlul propriei noastre conștiințe, un îndemn la exigență morală și socială. Între altele autorul se oprise și asupra minciunii spunînd categoric: „Minciuna trebuie pusă pe masa de operație a adevărului, înșelăciunea pe cea a cinstei. Și disecate întocmai cum se disecă un cadavru pentru a se arăta privitorilor cauza morții. Numai așa oamenii pot învăța arta de a extermina părțile putrede ale organismului social. Și de a tămădui." *

* Dumitru Popescu, *Biletul la control*, Editura tineretului, București, p. 129.

Tăcerea „de aur" a tipului care trăiește după principiul „nu mă privește, nu mă amestec", corespunde cu acea lașă tăcere la care se referise Mark Twain spunînd că „După raza ei de acțiune, este una din cele mai măreț minciuni pe care civilizațiile se străduiesc, cu o sfîntă și statornică grijă să o păzească, să o ocrotească și să o răspîndească." *

* M. Twain, *Opere*, vol. 3, *Nuvele, schițe, pamflete*, E.S.P.L.A., 1956, p. 323.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Sinceritatea este partea esențială a caracterului omului".

Kant

Dacă la sfîrșitul acestui itinerar atît de sinuos, atît de labirintic, în care am privit ca într-un caleidoscop multiplele fațete ale adevărului și ale minciunii, aș putea să răspund la întrebarea : „Dispariția minciunii este o speranță sau o iluzie ?", aș răspunde. Dar părerile oamenilor sînt atît de împărțite, iar neștiința noastră asupra cum va arăta viața după anul 2 000 ne oprește să facem vreo previziune. Mulți oameni s-ar lipsi bucuroși de ajutorul minciunii, dar nu este numai după dorința unuia sau altuia. Atîta timp cît oamenii vor găsi motive să mintă vor minți. În speranța noastră, ne închipuim că va veni o epocă în care aceste motive vor dispărea. Cînd ? Mulți oameni își închipuie însă că această speranță este cu totul și cu totul deșartă. Judecînd lumea viitoare prin prisma desființării exploatării, asupririi, prin prisma satisfacerii depline a cerințelor și aspirațiilor fiecărui om, o lume ai cărei pași deja au început a fi făcuți, ce alte motive ne-ar determina să ne închipuim că generațiile fericite vor mai avea nevoie să facă apel la minciună ?

În întîmpinarea acelei epoci spre care se îndreaptă omenirea, nu putem uita că oamenii animați de gînduri cinstite, de idealuri oneste au dovedit, indiferent de vremuri, de bucurii, de opreliști, că sînt capabili să înfrîngă egoismele proprii. Dragostea de adevăr, sinceritatea s-a dovedit una dintre cele mai nobile virtuți. Departe de a fi o naivitate, un sacrificiu al propriei aspirații de afir-

mare, o piedică în lupta pentru existență, cum cred partizanii lozincilor „Fiecare numai și numai pentru sine", ori „Totul pentru a domina" — sinceritatea este o virtute de prim rang — pentru că ea exprimă nuanțele cele mai înalte ale dragostei de om, încrederea în bunătatea, în prietenia și solidaritatea omenească. Sinceritatea înseamnă virtutea care ne îndeamnă să ne deschidem cugetul, să ne arătăm semenilor noștri așa cum sîntem, cît posibil mai adevărați, fără masca unor calități pe care nu le avem, fără să credem una și să simulăm alta. Bacon spunea că purtarea sinceră, neprefăcută este cea mai de preț onoare, cea mai de invidiat podoabă a naturii umane, și că „nu există nici un viciu care să acopere pe om cu atîta rușine ca acela de a fi fățarnic și perfid" *.

A fi sincer înseamnă ca în relațiile cu semenii să spui de preferință adevărul, evitînd pe cît posibil, chiar în anumite situații mai dificile, minciuna. Sinceritatea este un îndemn de a căuta și de a exprima adevărul despre sine și despre cele cunoscute, fără adausuri, fără înfloriturl, fără exagerări, fără ascunzișuri. De obicei, un om sincer te privește deschis, vorbește limpede, evită ocolișurile prea lungi și întortocheate. Cugetul omului sincer, ca și chipul, este asemenea unei ape limpezi, vezi pînă în adînc.

Filozoful chinez Confucius recomandă ca purtarea omului să fie corectă în relațiile cu cei din jur și sinceră, adică în acord cu sine însăși. Lealitatea, fidelitatea, sinceritatea, respectul și curajul sînt calități interioare, iar buna comportare, bunele maniere, prestigiul sînt oglinda exterioară a caracterului. „Omul superior se gîndește la legi, omul inferior la favorurile pe care le-ar putea primi" **.

În numele sincerității, nu avem obligația să divulgăm secretele încredințate, să răspundem aidoma și celor sinceri și celor mincinoși și celor apropiați și celor necunoscuți, și prietenilor și adversarilor. Nu are rost să fim sinceri față de escroci, calomniatori, bîrfitori, mincinoși, carieriști, față de lăudăroși, față de cei care nu urmăresc decît propriile lor interese. În fața lor, sinceritatea devine dăunătoare. Aceste categorii de oameni vor profita de sinceritatea

* Fr. Bacon, *Eseuri, Despre adevăr.*

** P. Comarnescu, *Căile de desăvîrșire morală în filozofia chineză*, Imprimeria națională, București, 1938.

noastră, vor exploata fiecare idee în folosul lor, fiecare amănunt al vieții noastre, mărturisit ca o spovedanie, va deveni subiect de bîrfă, fiecare recunoaștere cinstită, a unor greșeli proprii, armă în mîna lor pentru a ne bara drumul. Sinceritatea nu trebuie confundată cu o cortină care la fiecare întrebare indiscretă cade, dezvăluind totul, ori cu o mașină de spus adevărul în legătură cu orice și oricui pentru că, din păcate, nu toți oamenii vor să ne cunoască gîndurile cu bune intenții. De aceea noțiunea de sinceritate nu exclude dreptul fiecărui om de a avea trăirile sale intime, judecățile și aprecierile sale. A fi sincer nu înseamnă a fi obligat să mă dezvălui celuilalt chiar și cu gîndurile intime. Definirea sincerității, ca obligație de a spune adevărul în orice situație, în orice împrejurare și oricui privește omul ca pe o ființă înconjurată de oameni sinceri ei înșiși. Sinceritatea înseamnă respect, nu și lipsă de respect. De aceea nu avem dreptul de a spune orice, oricui și în orice împrejurare. Nu se cuvine ca, în numele sincerității, copilul să declare părintelui : „Ți-ai trăit traiul, acum e vremea mea ; lasă-mă să procedez cum îmi place, să fac ce vreau !“ Sau : „Eu știu o sumedenie de lucruri de care habar nu ai. Pentru mine nu mai însemni nimic“. Un astfel de fiu, care se pretinde sincer și-și permite să spună chiar și asemenea necuviințe, trebuie suspectat în primul rînd de lipsă de respect, știut fiind că nici un copil, oricît de genial s-ar considera nu-și poate judeca părinții după asemenea criterii. De o astfel de sinceritate nu are nimeni nevoie și așa cum spunea unul din corespondenții anchetei, n-ar fi de fapt decît o falsă, o pretinsă sinceritate.

Un medic nu va putea spune, nici chiar în numele sincerității, unui bolnav ; oricît de grav ar fi : „Du-te omule, și nu mă mai plictisi. Ești putred de bolnav, pe moarte, n-are rost să mai pierd timpul cu un om aproape mort“. O persoană oarecare nu-i spune altuia, orice resentiment ar nutri : „De cîte ori te văd, lumea pare că se răstoarnă cu mine. Nu știu de ce mai faci umbră pămîntului ! Ești ființa cea mai oribilă pe care am văzut-o vreodată“.

Sinceritatea, în noblețea ce o caracterizează, exprimînd dragoste de adevăr, nu dă curs liber bădăraniei, impoliteții, lipsei de omenie. În numele adevărului nu trebuie să lăsăm frîu liber egoismelor, tentațiilor care mocnesc în

fiecare, nu trebuie să ajungem la jigniri reciproce, la insulte. Sinceritatea în numele căreia bădăranii insultă, transmit adevăruri jignitoare sau deprimante nu este sinceritatea izvorîtă din omenie, ci o expresie a furiei, a egoismului, a individualismului, a negativismului.

Sinceritatea — această mare și nobilă pasiune pentru adevăr — nu ne-ar fi de nici un folos, dacă la baza ei nu s-ar afla omenia și respectul reciproc. Sîntem sau vrem să fim sinceri pentru a ne putea cunoaște și înțelege unii pe alții, spre binele reciproc, nu spre a ne provoca neplăceri. Sinceritatea ne învață să ne spunem adevărurile cît mai deschis cu putință și uneori să ne arătăm și lipsurile, dar nu să atentăm la demnitatea și prestigiul altora. Căutăm adevărul (mai vesel sau mai trist) pentru nevoia pe care o avem de el, nu pentru a ne chinui inutil semenii.

O sinceritate prin care să triumfe binele colectivității, iubirea de oameni, de frumos, de bine, de dreptate — spre o astfel de sinceritate ar trebui să tindem și, pentru a ajunge la o astfel de sinceritate am încercat în această carte să înțelegem cîteva coordonate ale adevărului, ale erorii și ale minciunii. În fapt n-am căuta atît de mult adevărul dacă nu ne-ar fi de trebuință. N-am huli minciuna dacă ea ar fi o simplă glumă. Iubim adevărul nu în sine, ca pe o abstracțiune, ci pentru binele pe care ni-l putem face unii altora, tocmai prin cunoașterea adevărului. Nu vom urî minciuna în sine, ci infamia pe care o poate ascunde. Atît adevărul, cît și minciuna trebuiesc judecate sub multiplele lor fațete, iar întotdeauna criteriul de apreciere ne va fi omenia, adevărata omenie, nu simulacrul ei.

Nu toate minciunile sînt răuvoitoare, dar trebuie să pornim împotriva minciunilor care vădesc lipsa de respect, setea de a profita pe seama celorlalți, falsitatea, infamia. Îndemnul final este chemarea de a fi mai sinceri unii cu alții, de a ne uni eforturile pentru sfărîmarea acelor (fie și invizibile) bariere de neîncredere, de suspiciune, de a ne cunoaște și de a ne înțelege mai mult, de a ne simți unii lîngă alți OAMENI. Cîtă energie, cîtă rațiune nu s-ar elibera spre binele comun, implicit spre binele fiecăruia! Atunci omul va atinge adevărata măreție care să-i încoroneze existența și spiritualitatea.

CUPRINS

INVITAȚIE

VALENȚELE CUVINTELOR 7
EXTREME 10
CĂLĂTORIE FANTASTICĂ 14
GENEZA MINCIUNII ÎN MAI MULTE VARIANTE . . 24
I. De la Adam și Eva 24
II. Au mințit și zeii 25
III. Reabilitarea Evei și a lui Adam 28

DETERMINĂRI

REALITATE, REPREZENTARE, COMUNICARE . . 35
DEFINIȚII ȘI „DEFINIȚII" 38
Adevărul 38
Posibilitatea erorilor 44
Minciuna 48

CLAVIATURI

APLAUDĂM SAU ARUNCĂM CU PIETRE? . . . 55
ARTA DE A SPUNE ȘI DE A NU SPUNE UN ADEVĂR 59
CLASIFICĂRI 63
I. BUNELE NOASTRE INTENȚII 66
Dificultatea de a comunica vești neplăcute . . 66
Sentimente filiale și protectoare 70

Solidaritate şi „solidaritate" 73
Minciuna — un act de sacrificiu? 76
A lăuda pe alţii 78
NEVOIA DE ARMONIE 81
MINCIUNI TACTICE 90
MINCIUNI DE AMUZAMENT 99
Glume 99
Minunatele isprăvi ale lui Tartarin din Tarascon . 102
Uimitoarele aventuri ale baronului Münchhausen . 104
II. MINCIUNILE INTERIORIZAŢILOR 107
Timiditate 108
Mîndrie 110
III. MINCIUNA — ARMĂ DE AUTOAPĂRARE . . . 112
În luptă cu indiscreţia 112
Secretul tainelor, taina secretelor 115
Împotriva constrîngerilor 124
Minciuna în slujba prudenţei 126
IV. ORIUNDE PRIVESC MĂ VĂD DOAR PE MINE . 129
Nevoia de afecţiune 130
Minciuna în slujba „afirmării" 136
Secretul unor favoruri 140
V. INDIFERENŢĂ ŞI LIPSĂ DE RESPECT 142
Comoditatea formulei „NU ŞTIU" 142
Mitomania 144
Spiritul de negaţie 145
VI. MINCIUNA — INSTRUMENT ABIL AL RĂUTĂŢII 146
Bîrfeli şi calomnii 147
Înaintaşii şi urmaşii lui Iago 150
De la ou la... gangsterism 153
Oribila mască 158

OPŢIUNI

FASCINAŢIA MINCIUNII 167
INTELIGENŢA ÎN ACORD ŞI ÎN CONFLICT CU MINCIUNA 172
VREM SĂ FIM MINŢIŢI? 178

DREPTUL LA ADEVĂR 183
Bucuria de a cunoaște 188
Certitudini și luciditate 191
Dreptul la respect 193
Dreptul la adevăr 195
PUTEM EVITA MINCIUNA? 197
DETECTORUL DE MINCIUNI 203
ÎNDEMN LA SINCERITATE 215

859-4

5711046 2013 L-5

177.3 (0:82) =59

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Lector : FELICIA MARINCA
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

Apărut 1972. Comanda nr. 9949. Coli de tipar 14.

Tiparul executat sub comanda nr. 134 la Întreprinderea poligrafică Iași, str. Vasile Alecsandri nr. 6 Iași.

Republica Socialistă România

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1958

T. 09770 * 1972 DEPLEGAL

EXEMPLAR
DE SEMNAL

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LEI 5

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY